İKLİM DİPLOMASİSİNİN POLİTİK EKONOMİSİ: ULUSLARARASI İKLİM REJİMİ, EŞİTSİZLİKLER VE TÜRKİYE'NİN KONUMLANIŞI

Seda Karagöz[23]

Giriş

Küresel iklim değişikliği, çağdaş uluslararası siyasetin en karmaşık ve katmanlı konularından biri olarak yalnızca ekonomik düzenin sürdürülebilirliğini ve devletler arası siyasi ilişkilerin geleceğini değil; bunun ötesinde, yeryüzündeki tüm ekosistemlerin geleceğini riske atan varoluşsal bir tehdittir. Son 150 yılda atmosferdeki sera gazı birikiminin artışıyla hızlanan küresel sıcaklık artışı, aşırı hava olayları, kuraklıklar ve bunlarla bağlantılı olarak yaşanan diğer yıkımlar, bu değişikliğin doğanın kendi döngüsünden kaynaklanmadığını; modern üretim ve tüketim biçimlerinin yarattığı yapısal sorunların sonuçları olduğunu göstermektedir. Özellikle endüstri devrimiyle birlikte gelişen fosil yakıt temelli üretim modeli ile sürekli büyümeye dayalı ekonomik düzen, doğa ile toplum arasındaki metabolik ilişkinin bozulmasına yol açarak küresel ölçekte yıkımlara neden olan ekolojik sorunlar üretmektedir. Bu çerçevede iklim değişikliğinin yarattığı tahribatlar, yalnızca ulusal çevre politikalarının değil; aynı zamanda uluslararası ilişkiler, küresel politik ekonomi ve büyüme tartışmalarının da merkezinde yer alan başlıca meselelerden biri hâline gelmiştir. Küresel boyutta kolektif mücadele gerektiren bu sorun karşısında uluslararası toplum, 1990'lı yıllardan itibaren çok taraflı müzakere mekanizmaları geliştirmeye yönelmiş ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde uluslararası bir iklim rejimi inşa edilmiştir. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change [UNFCCC], 1992), Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi uluslararası metinler aracılığıyla şekillenen bu süreç, devletlerin iklim değişikliğine karşı mücadele amacıyla yürüttükleri müzakerelerin normatif çerçevesini oluşturmuştur. Zaman içerisinde çevre diplomasisinin altında kurumsallaşan bu alan "iklim diplomasisi" olarak adlandırılmıştır.

23. Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, Türkiye; e-posta: karagozseda@yahoo.com; ORCID: 0000-0003-3929-861X

İklim diplomasisi, genel olarak küresel iklim değişikliğinin sınırlandırılması ve yıkıcı etkilerine karşı uyum sağlanması için yürütülen uluslararası müzakere süreçlerini ifade etse de bu alanın işleyişini yalnızca çevresel iş birlikleriyle açıklamak mümkün değildir. Zira söz konusu iş birlikleri, küresel sermayenin çıkarları doğrultusunda şekillenmekte; iklim değişikliği, üretim ve tüketim ilişkilerini gerçek anlamda dönüştüren yapısal bir müdahale alanı olmaktan ziyade piyasa mekanizmalarıyla yönetilebilir bir soruna indirgenmektedir. Bu çerçevede karbon ticareti ve gönüllü karbon dengeleme araçları, iklim değişikliğinin kapitalist üretim tarzı ve ilişkilerinin temel dinamiklerini sorgulamadan ele alan geçici veya erteleyici çözümler olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla uluslararası iklim rejimi bir yandan küresel kapitalist ekonomi için yeni yeşil birikim alanları üretirken diğer yandan çevre sorunlarını yama çözümlerle yönetilebilir kılmaya çalışmaktadır. Bu durum, iklim diplomasisini salt çevresel iş birliği mekanizmaları olmaktan çıkarmakta; aynı zamanda devletler arası güç ilişkilerinin de yeniden üretildiği bir siyasal alan hâline getirmektedir. Küresel iklim müzakereleri ise tarihsel ve/veya güncel salım sorumluluğu, büyüme hakkı, emisyon azaltım yükümlülükleri ve iklim finansmanı gibi konularda farklı ekonomik ve siyasi çıkarların karşı karşıya geldiği bir arena olarak işlev görmektedir. Bu nedenle iklim diplomasisi, iklimsel sorunların ve bunların yıkıcı etkilerinin gerçek anlamda çözümüne yönelik teknik müzakereler bütünü olmaktan ziyade küresel siyasetin asimetrik güç ilişkilerinin yansıdığı bir diplomatik alan olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte mevcut alanyazında iklim diplomasisinin belirli ülke örnekleri üzerinden ulusal diplomatik temsil, ülke imajı ve uluslararası görünürlük üretimiyle nasıl kesiştiğini inceleyen çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ve orta ölçekli ekonomilere sahip olan ülkelerin iklim diplomasisini uluslararası sistem içindeki konumlarını yeniden tanımlamak amacıyla nasıl kullandıklarına ilişkin çalışmaların sayısının az olması, literatürde önemli bir boşluk oluşturmaktadır. Zira iklim diplomasisi son yıllarda devletlerin uluslararası alanda konumlarını güçlendirmek amacıyla kullandıkları stratejik bir dış politika aracı hâline gelmiştir. İddialı iklim hedefleri, küresel müzakerelerde aktif rol üstlenme çabaları ve hatta bu müzakerelere ev sahipliği yapma girişimleri pek çok devlet için yalnızca çevre politikalarının bir parçası değil; aynı zamanda uluslararası prestij ve diplomatik görünürlük üretiminde de önem taşımaktadır.

Türkiye de son yıllarda küresel iklim rejiminde daha görünür bir aktör olma yönünde çeşitli girişimlerde bulunan ülkeler arasındadır. 1990'lı yıllardan 2020'lerin başına kadar iklim alanında sınırlı bir siyaset

anlayışı ve uluslararası role sahip olan Türkiye, özellikle Paris İklim Anlaşması'nın onaylanmasından sonra iklim müzakerelerinde daha aktif bir konum elde edebilmek için diplomatik girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bununla birlikte büyüme stratejileri ile enerji politikaları incelendiğinde, Türkiye'nin uluslararası alanda dile getirdiği iklim hedefleri ile iç politikasında izlediği enerji politikaları arasında belirgin bir gerilim olduğu gözlenmektedir. Başta kömür olmak üzere fosil kaynaklara dayalı enerji üretim ve yatırımlarının sürdürülmesi, bu kaynaklardan kademeli çıkış için açık ve bağlayıcı bir takvimin belirlenmemesi, İklim Kanunu ile karbonun metalaştırılması ve benzeri pratikler, Türkiye'nin iklim diplomasisi alanında öncü bir rol üstlenme çabaları ile bu alana yönelik faaliyetleri arasında uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Bu uyumsuzluk özellikle Birleşmiş Milletler Taraflar Konferansı'nın (Conference of the Parties [COP]) 31. Toplantısı'na ev sahipliği yapma girişimi bağlamında daha da görünür hâle gelmiştir. Bu toplantılar yalnızca küresel iklim politikalarının müzakere edildiği plâtformlar değildir; aynı zamanda bunlara ev sahipliği yapan devletler için önemli bir uluslararası görünürlük ve diplomatik prestij alanı oluşturmaktadır. Kamu diplomasisi ve iletişim alanlarında genellikle "ulus markalama" tartışmalarıyla ilişkilendirilen bu tip girişimler, devletlerin iklim politikalarını uluslararası konumlanma ve diplomatik görünürlük üretiminin araçları olarak kullanmayı tercih ettiklerini göstermektedir.

Bu çalışma, iklim diplomasisinin söz konusu sınıfsal çelişkileri ile ulusal prestij odağında araçsallaştırılmasını eleştirel perspektiften incelemeyi amaçlamaktadır. Makalenin temel argümanı, iklim diplomasisinin küresel iklim değişikliğinin yapısal nedenlerini dönüştürmekten ziyade piyasa araçları ve devletler arası asimetrik güç ilişkileri aracılığıyla nasıl teknik bir alana indirgendiğinin eleştirisidir. Bu çerçevede çalışma, öncelikle iklim değişikliğinin tarihsel ve sınıfsal bağlamını, çevre diplomasisinden iklim diplomasisine uzanan kurumsal dönüşümü, uluslararası iklim rejiminin yapısal niteliklerini ve aktörlerini ortaya koymakta; devamında ise Türkiye'nin bu rejim içindeki konumunu ve özellikle Paris İklim Anlaşması sonrası girişimlerini eleştirel bir perspektiften inceleyerek, 2026 yılı sonundaki COP31 Zirvesi için ev sahipliği süreci doğrultusunda uluslararası konumlanma ve imaj üretimi çabalarını değerlendirmektedir.

Doğal Döngüden Kapitalist Birikim Rejimine İklim Değişikliğinin Nedenleri

Literatürde iklim kavramı, en genel tanımlamayla, belirli bir coğ-

rafyada uzun bir zaman diliminde gözlemlenen atmosferik koşulların düzenli örüntülerini ifade etmektedir. Ancak bu genel tanım, iklim, iklim değişikliği ve bu değişikliğin etkilerini tarihsel ve toplumsal bağlamından yalıtarak ele aldığı için analitik açıdan yetersiz kalmaktadır. Zira iklim, yalnızca sıcaklık, yağış veya rüzgâr verilerinin istatistikî ortalaması değil; insan toplumlarının üretim ve yaşam pratiklerini biçimlendiren ve aynı zamanda egemen toplumsal üretim ilişkilerinden etkilenen temel çevresel koşullar bütünüdür. Bu yönüyle iklim, insan-doğa ilişkisinde süreklilik taşıyan bir zemin oluşturmakta; toplumsal yapıların şekillenmesi sürecini hem etkilemekte hem de bundan etkilenmektedir (Lamb, 1995).

İklimi bu şekilde değerlendirmek, onu basitçe durağan bir arka plân unsuru olmaktan çıkartıp değişen ve değiştiren dinamik bir sistem olarak bakmayı gerektirmektedir. Bu dinamik yapı, insan toplumlarının tarihsel deneyimleriyle iç içe geçmekte; tarımsal üretim biçimlerinden nüfus artışına, ticaret ağlarından siyasal örgütlenmeye kadar pek çok toplumsal olgu, iklimsel koşullar doğrultusunda mümkün hâle gelmekte veya sınırlanmaktadır (Fagan, 2000). Bu tarihsel örüntü, örneğin Küçük Buzul Çağı'nın yaşandığı 14 ila 19. yüzyıllar arasında, Asya ve Avrupa kıtalarında art arda yaşanan aşırı soğuma, yağışlar, kuraklıklarla kendisini göstermiş ve tarımsal üretimi kırılgan hâle getirmiştir. İklimsel dalgalanmalar kıtlıklar, fiyat artışları ve zorunlu göçleri ortaya çıkarmış; bu da siyasal istikrarsızlıklar, toplumsal isyanlar ve hatta devrimlere neden olmuştur. Çin'de Ming Hanedanlığı'nın çöküşü, Osmanlı Devleti'nde Celâli İsyanları, Avrupa'daki köylü ayaklanmaları ve hatta Fransız Devrimi her ne kadar farklı coğrafyalarda ve bağlamlarda ortaya çıksa da benzer iklimsel etkiler altında şekillenmiştir (White, 2012). 1789 Fransız Devrimi öncesinde yaşanan sert kışlar ve yetersiz hasatlar, mutlak monarşinin zaten zayıflayan meşruiyetini daha da aşındırmış ve ekonomik eşitsizlikleri görünür hâle getirmiştir. Benzer durum, 1848 Devrimleri öncesinde Avrupa genelinde ortaya çıkan tarımsal krizlerde de gözlemlenmiş; patates kıtlığı ve iklime bağlı gıda güvencesizliği, siyasal örgütlenmelerin artmasında önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla iklim değişikliği, insanlık tarihi içinde dışsal bir olağanüstülük değildir; tam tersine tarihi şekillendiren ve tarihle şekillenen, ona içkin unsurlardan biridir (Grove, 1995; Parker, 2013; Post, 1977).

Sanayi devrimi öncesi dönemlerde iklim değişikliği, büyük oranda doğal süreçlerin[24] sonucunda gelişirken insan toplulukları da dahil yeryü-

24. İklimsel koşulların doğal süreçte biçimlenmesinde üç ana faktör etkili olmaktadır. Bunlardan birincisi, Dünya'ya Güneş'ten ulaşan enerji miktarıdır. Dünya'nın Güneş'e olan uzaklığı, bugün yeryüzündeki canlıların yaşamasına olanak veren koşulları ortaya çıkarmıştır. İkinci ana faktör, kara ve denizlerin yerküre üzerindeki dağılımı, yani kara ve denizlerin nerede bulunduğu ile üzerlerinde yerleşimin mi ormanların mı yoksa buzun mu yer aldığıdır. Son ana faktör ise, atmosferin yapısı ile

zünde yaşayan canlılar, bu değişimlere ayak uydurmaya çalışmıştır. Ancak 18. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa'da başlayan sanayileşme, yeni bir ekonomik ve toplumsal düzenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış; bu doğrultuda kapitalist üretim tarzı küresel iklim sistemi üzerinde belirleyici bir etki yaratmaya başlamıştır. Fosil kaynakların enerji rejiminin merkezine yerleşmesi, üretimin hızı ve sürekliliğini artırarak sermaye birikimini kolaylaştırmış; bu nedenle kapitalist üretim biçiminin temel dayanağı hâline gelmiştir. (Hobsbawm, 2024; Malm, 2022). Kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil kaynaklar atmosfere büyük miktarlarda karbon salınmasına neden olmaktadır. Atmosferde biriken bu gazlar, Güneş'ten gelen kısa dalga ışınımın yerküreye ulaşmasını büyük oranda engellemezken yerküreden geri yansıyan uzun dalga ısının uzaya kaçışını sınırlandırmaktadır. Bu durum ise "sera etkisi" olarak adlandırılan ve Dünya'nın çevresini adeta manto gibi saran bir etki yaratarak ısının atmosfer içinde tutulumuna neden olmaktadır. Dolayısıyla bugün yaşanan iklim değişikliği, Güneş'ten ulaşan enerjideki bir artıştan ziyade, bu enerjinin atmosferden geri salınma dengesinin bozulmasıyla bağlantılıdır. Bütünüyle bir neden-sonuç ilişkisi içinde düşünüldüğünde, fosil yakıt tüketimini merkeze alan kapitalist üretim anlayışı, atmosferdeki karbon yoğunluğunu artırmakta; bu da küresel çapta sera etkisine neden olarak iklimi değiştirmektedir (National Aeronautics and Space Administration [NASA] Scientific Visualization Studio, 2007).

İklimin atmosferdeki karbon yoğunluğunun artışına bağlı olarak değiştiğinin tespiti, 20. yüzyılın ikinci yarısında başlatılan sistematik ölçümlerle mümkün hâle gelmiştir. 1958 yılında Charles David Keeling'in Hawaii'de bulunan Mauna Loa Gözlemevi'nde başlattığı bu ölçümlerle atmosferdeki karbondioksit seviyesinin sürekli bir artış eğiliminde olduğu açık biçimde ortaya konmuş; sonrasında "Keeling Eğrisi" adı verilen bu tespit, fosil kaynaklara dayalı üretim ile atmosferdeki karbon birikimi arasındaki ilişkiyi görünür kılmıştır. Böylece binyıllar boyunca Dünya'nın doğal döngüsü içinde uzun aralıklara yayılarak değişen iklimin tarihte ilk kez egemen toplumsal üretim pratiklerine bağlı olarak hızlı biçimde değişebildiği kanıtlanmıştır. Nitekim 1988 yılından beri Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren; bilimsel ve sosyo-ekonomik alanlarda küresel iklim değişikliğiyle mücadele ve bunun etkilerine karşı uyum sağlama konusunda çalışmalar yürüten Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]) de, iklimi değiştiren faktörler içerisinde (elbette başta sanayi sektörü olmak üzere üretim

ilgili olarak gazların miktar ve oranlarıdır. Bunlar Güneş'ten ulaşan ışığın ne kadarının tutulduğunu ve ne kadarının saçıldığını belirlemektedir. Bu ana faktörlere ek olarak, yanardağ patlamaları, Güneş lekesi etkinlikleri, yerkabuğundaki hareketler, yörüngede yaşanan değişimler ve atmosferik tozlar da iklimin biçimlenmesinde rol oynamaktadır (Hulme, 2016; Kurnaz, 2019).

ve tüketim pratiklerinde fosil kaynaklara bağımlı olunmasının bir sonucu olarak) insan kaynaklı etkenlerin katkısının %95 olduğunu belirtmektedir. Ancak bu ampirik bilgi, iklim değişikliği ve neden olduğu yıkıcı etkilere yönelik yapısal bir dönüşümü beraberinde getirmemiş; aksine karbon salımlarının üretim tarzıyla olan ilişkisi bugüne değin büyük ölçüde depolitize edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın da esasını oluşturan bu gerçeğin dile getirilmesi önem taşımaktadır; zira iklim alanında sorunun kökeninden bağımsız, sadece sonuçlara odaklanan siyaset anlayışı, hâkim perspektifin deyimiyle kesin bir dille "sürdürülebilir" değildir. Geçen yüzyıl boyunca giderek küreselleşen karbon bazlı enerji rejimini korumak ve hatta elde edilen kâra paralel olarak büyütebilmek uğruna, iklim konusu salt teknik, yönetsel ve çözümü daima geleceğe ertelenmiş bir mesele olarak çerçevelenmiştir. Dolayısıyla siyasal alanda önemli olan hiçbir şekilde bunu önlemek değil; kapitalist sistemin işleyişine zarar vermeden "yönetilmesini sağlamak" olmuştur (Bonneuil & Fressoz, 2016; Karagöz, 2024; Mitchell, 2020; Şahin, 2022).

Kapitalosenik İklim Değişikliğinin Toplumsal Etkileri ve Yıkımın Eşitsiz Paylaşımı

İklim değişikliği, atmosfer sistemindeki basit bir bozulma ve hava olaylarındaki istikrarsızlıkların ötesinde, toplumsal yaşamın neredeyse bütün alanlarıyla kesişim içinde olan; neden olduğu yıkımlarla çok katmanlı ve eşitsiz etkiler üreten küresel bir ekolojik tahribattır. Bu yönüyle sadece doğa bilimlerinin dahilinde ekolojik bir sorun olarak değil; coğrafya, sınıf, toplumsal cinsiyet bağlamında birbirinden farklı kesimleri farklı eksenlerde ayrıştıran ve mevcut toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren küresel bir dönüşüm olarak ele alınmalıdır. İlgili toplumsal yıkımların başında sağlık üzerindeki etkiler gelmekte; bu etkiler doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan etkiler arasında aşırı sıcak ya da aşırı soğuk hava dalgalarının neden olduğu beyin-damar, kalp-damar, solunum ve cilt hastalıkları yer almaktadır (Eker, 2020). Dünyada sağlık alanında önde gelen dergilerden biri olan *The Lancet*'in 2025 yılında yayımladığı rapora göre, küresel ortalama yüzey ısısının sanayi devrimi öncesine göre ilk kez 1.5°C eşiğini aşan seviyelere ulaştığı son yıllarda, sıcak hava dalgalarının neden olduğu ölüm oranları 1990'lı yıllara kıyasla %23 artmış ve yıllık ortalama yaklaşık 546.000 seviyesine ulaşmıştır (The Lancet Countdown, 2025). Yine doğrudan etkiler kapsamında yaşamsal risk doğuran bir diğer etki, kirli havadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli Sağlık Etkileri Enstitüsü'nün (Health Effects Institute [HEI], 2024) yayımla-

dığı rapora göre, hava kirliliği dünya çapında en büyük ikinci ölüm nedenidir; 2021 yılında 8.1 milyon insan kirli havaya bağlı rahatsızlıklar nedeniyle yaşamını yitirmiştir. Aynı raporda kirli havanın aşırı sıcaklar ve iklim değişikliğinin şiddetlenmesiyle de doğrudan bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Doğrudan etkiler arasında yer alan diğer sağlık sorunları ise, asit yağmurlarının neden olduğu cilt hastalıkları ve yine hava anomalilerine bağlı olarak yaşanan fırtına, sel, hortum, kasırga, yangın vb. felaketler nedeniyle meydana gelen sakatlıklar, salgın hastalıklar ile beslenme yetersizliğidir (Zülfikar ve Tatar, 2020).

İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki dolaylı etkileri ise daha çeşitli ve karmaşıktır. Bir bütün olarak ekosistemde yaşanan tahribatlar, su kaynakları ve sanitasyon arzını bozmakta; toprağa zarar vererek besin temini üzerinde stres yaratmakta ve vektörle taşınan hastalıkların yayılımını artırmaktadır. 2020 yılında küresel bir salgına dönüşen COVID-19 hastalığının ortaya çıkmasında iklim değişikliğinin de etkisi bulunmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, ormansızlaşma ve yabani hayvanların yaşam alanlarının iklim değişikliği nedeniyle daralması, hayvan-virüs ve insan-virüs etkileşimini artırmış; bu da hastalığın küresel çapta yayılmasına sebep olmuştur (NTV, 2021; World Health Organization [WHO], 2023). Isınmayla birlikte su arzının azalması temiz suya erişimi zorlaştırmakta; bu da ölümcül sağlık problemlerini ortaya çıkarmaktadır. Aşırı ısınma, içme suyunun kirlenmesi ve aşırı yağışların sıklaşması gibi olumsuzluklar kolera ve ishâl gibi su tüketimine bağlı olarak gelişen hastalıkların yaygınlığını artırmaktadır. Hava anomalileri ile bunlara eşlik eden kasırga, yangın, sel gibi afetler anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğuna; uzun süreli ve daha katastrofik (kuraklık, kıtlık, iklim göçleri vb.) deneyimler ise intihar girişimlerine dahi varabilecek kadar ağır psikolojik yıkımlara yol açabilmektedir (Gençoğlu, 2017; Leichenko ve O'Brien, 2021; Ritzer, 2020; WHO, 2023).

İklim değişikliğinin başlıca toplumsal etkileri arasında yaşamsal olan bir diğer mesele, tarımsal üretim kapasitesi ve tatlı su kaynağı varlığı üzerindeki risklerdir. Bu etkiler coğrafyaya göre farklılık göstermekle birlikte, küresel ölçekte hızla artan sıcaklıklar ve tarımın da ısıya duyarlı bir faaliyet olması, rekolte düşüşüne neden olmakta; bu durum ise gıda fiyatlarının yükselmesine yol açmaktadır. Son dönemde hazırlanan bir araştırma modellemesine göre, 2050'ye kadar iklim kaynaklı değişimlere bağlı olarak tarımsal verimin küresel çapta %8 oranında azalması beklenmekte; bu oranın yüksek sera gazı salımlarının sürdüğü bir senaryoda, 2100'lü yıllarda %24'e kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca bu model-

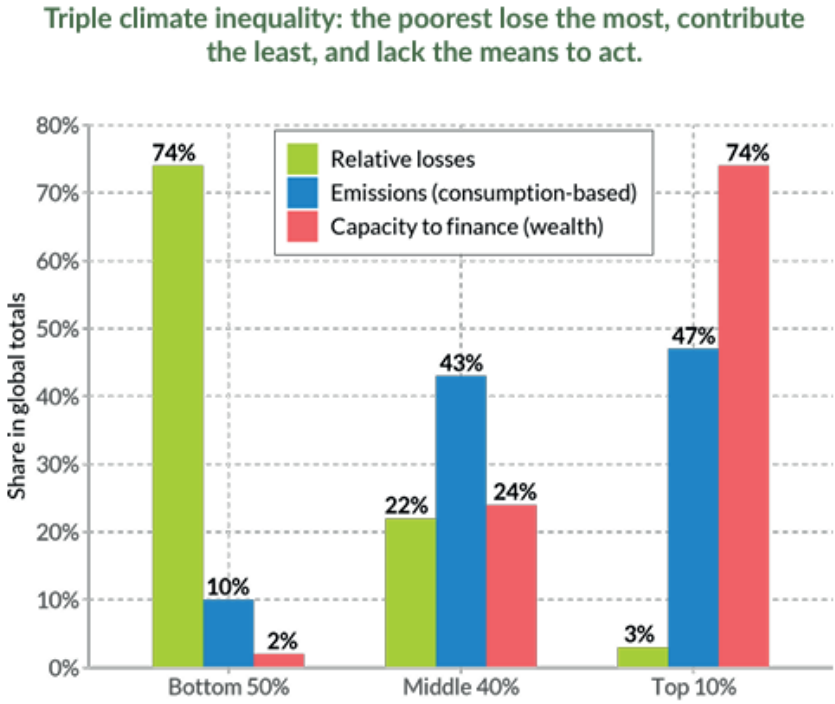
lemeler, "tahıl ambarı" olarak bilinen üretim bölgelerinde verim kayıplarının %40'a kadar genişleyebileceğini de göstermektedir. IPCC'nin raporları, tarımsal rekoltede beklenen bu düşüşün, gıda fiyatlarında küresel ölçekte %85'lere varan oranda bir artış riskini beraberinde getirebileceğini; özellikle arpa, buğday ve mısır gibi temel tahıl ürünlerinde üretim kayıplarının öne çıktığını ortaya koymaktadır (Stanford Doerr School of Sustainability, 2025; Yıldırım 2022). Meseleye su kaynakları açısından bakıldığında ise, dünyada küresel nüfusun yarısını oluşturan yaklaşık 4 milyar insan, yılın en az bir döneminde ciddi su stresi altında yaşamakta; yine toplam nüfusun dörtte biri ise aşırı yüksek su stresine maruz kalmaktadır. Küresel tatlı su çekimlerinin yaklaşık %72'si konvansiyonel tarım pratikleriyle alakalıdır; bu durum tarımsal üretim ile tatlı su arzı arasındaki kırılgan bağlantıya işaret etmektedir (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2025).

Yine toplumsal boyutuyla düşünüldüğünde, enerji ve başta gıda olmak üzere temel ürün ve hizmetlerin tedarik altyapısı da belirleyici bir önem taşımaktadır. Buna göre enerji güvenliği, başta elektrik olmak üzere enerji üretimi ve tüketiminin kesintiye uğramamasıyla doğrudan ilişkilidir; ancak aşırı sıcaklar, bozulan yağış rejimleri ve diğer hava anomalileri enerji talep modellerini sekteye uğratmaktadır. Benzer şekilde gıda güvenliği de sadece tarımsal rekolte ile sınırlı değildir; gıdaya erişim, depolama, dağıtım ve besin kalitesinin korunması da çok boyutlu bir risk alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliğine bağlı olarak artan sıcaklıklar ve yağış dengesizlikleri gıda ve tedarik zincirinin pek çok halkasında bozulmalara yol açabilmekte; bu bozulmalar ise tehlikeli mikroorganizmaların yayılımı, pest kontrol maliyetleri ile ürün kaybını artırarak gıda güvenliğini riske atmaktadır. Bu doğrultuda iklim değişikliğinin enerji ve gıda sistemlerine yönelik etkileri, başta metropoller olmak üzere nüfusun yoğunlaştığı yerlerde sosyo-ekonomik dengesizlikleri derinleştirme potansiyeli taşıyan kırılgan bir alan oluşturmaktadır (Anadolu Ajansı [AA], 2025a; European Environment Agency [EEA], 2024a).

İklimsel değişimler, dünya nüfusunun toplam %58'ini barındıran kentlerde su ve diğer altyapı sistemlerinin güvenliğini de riske atmaktadır. Özellikle sürdürülebilir su altyapısından yoksun olan toplumlar, kurak dönemlerle dengesiz yağışların bir arada yaşanabileceği yakın bir gelecekte, temiz suya ve sağlıklı işleyen sanitasyon sistemine erişmekte zorluk yaşayacaktır. Barınma, kanalizasyon, ulaşım ve enerji altyapılarının dayanıksızlığı, kent nüfusunun günlük yaşam sürekliliğini tehdit etmektedir. Ayrıca sıklığı ve şiddeti artan, maruz kalma süresi uzayan iklimsel afetlerin ko-

lektif bir "geleceksizlik hissi"ne neden olması; bu belirsizliklerin toplumsal gerilimleri büyütmesi ve bir bütün olarak sosyal sermayeyi sarsması da ihtimâl dahilindedir (AA, 2025a; United Nations Department of Economic and Social Affairs [UN DESA], 2025).

Türlerin çeşitliliğinin azalmasının zincirleme bir reaksiyon yaratarak insanlar da dahil bütün canlıların geleceğini riske attığı gerçeğinden hareketle, iklim değişikliğinin diğer türler üzerindeki etkisinden de bahsedilmesi gerekmektedir. Bugün türlerin yok oluş hızı olması gereken limitin, yani doğal hızın bin katına kadar ulaşmış durumdadır; ekosistemler üzerinde giderek artan bu baskı, tüm türlerin devamlılığını tehdit etmektedir. Örneğin, son 50 yıldır omurgalı tür popülasyonu %68 oranında azalmıştır. Okyanuslarda asitlenme oranının artışı, hâlihazırda artan plastik kirliliği ve aşırı avlanma gibi sorunlarla mücadele eden deniz canlılarının popülasyonunun %56 oranında azalmasına neden olmuştur (Foster, 2012; Demirer, 2022; Kozanoğlu, 2020; Kurnaz, 2019; World Wide Fund for Nature [WWF], 2024). Okyanuslarla ilgili ele alınması gereken bir diğer mesele, su seviyesindeki yükseliştir. Küresel ortalama deniz seviyesinin 20. yüzyılda yaklaşık 20 cm yükseldiği ve bu artış hızının son birkaç on yılda daha da belirgin hâle geldiği gözlemlenmektedir. Hazırlanan iklim modellerine göre (gelecekteki emisyon senaryolarına göre önemli ölçüde farklılaşmakla birlikte) 21. yüzyılın sonuna kadar deniz seviyesindeki yükselişin 0.28 ila 1.01 metre aralığına çıkabileceği tahmin edilmektedir. Bu yükselme, özellikle Grönland ve Antarktika'daki buzulların erimesi ve termal genleşme ile doğrudan ilişkilidir. Başta Maldivler, Hollanda, Karayipler ve Pasifik adaları olmak üzere, özellikle alçak kotlu ada ülkeleri ile kıyı bölgeleri ciddi bir risk altındadır. Deniz seviyelerindeki yükselme, yalnızca fiziksel alanları tehdit etmekle kalmamakta; milyonlarca canlının yaşam alanlarını kaybetme, içme suyu temini ile altyapı sistemlerinde bozulma gibi ekolojik ve sosyo-ekonomik tahribatlara da zemin hazırlamaktadır (IPCC, 2019; IPCC 2023).

Şekil 1: Toplumsal Sınıflara Göre Küresel İklim Değişikliğinin Sorumluluk, Etkilenme ve Uyum Kapasitesi Dağılımı

Kaynak: World Inequality Lab. (2025). *Climate Inequality Report 2025* (s. 7). World Inequality Database. https://wid.world

İklim değişikliğinin sağlık, su, gıda, enerji, altyapı ve ekosistemler üzerindeki çok boyutlu etkileri küresel ölçekte hissedilmekle birlikte, bu yıkımlar coğrafyalar ve toplumsal kesimler arasında eşit biçimde dağılmamaktadır. Tersine, iklimsel riskler mevcut toplumsal, ekonomik ve coğrafi eşitsizliklerin zemininde yoğunlaşmakta; dezavantajlı kesimler hem maruz kalma hem de adaptasyon kapasitesi bakımından sistematik bir mağduriyet içinde bırakılmaktadır. Bu nedenle iklim değişikliğinin toplumsal sonuçlarını ele alırken yalnızca "ne tür etkilerin ortaya çıktığı" sorusuyla sınırlı kalınmamalı; bu etkilerden kimlerin sorumlu olduğu ile bu etkilerin kimler tarafından ne ölçüde deneyimlendiği de sorgulanmalıdır.

Bu kapsamda ele alınması gereken ilk ve en temel eşitsizlik, toplumsal sınıflar ve emek ekseninde ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkış nedenleri ve yıkıcı etkileri bakımından iklim değişikliği bütünüyle sınıfsal bir olgudur: Sermaye sınıfı, iklim değişikliğinin ortaya çıkışında en yüksek

emisyon payına sahip olmasına rağmen bu sürecin yıkıcı etkilerine karşı en geniş korunma ve uyum kapasitesine sahip toplumsal kesimi oluşturmaktadır; buna karşılık emekçi sınıflar, iklim değişikliğine son derece sınırlı katkıda bulunurken bunun yıkıcı etkilerine karşı çok daha savunmasızdır ve ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik bedelleri orantısız biçimde üstlenmektedir.

Şekil 1, dünyada sosyo-ekonomik grupların küresel iklim değişikliğindeki sorumlulukları, bu sürecin yıkıcı sonuçlarından etkilenme düzeyleri ile söz konusu sonuçlara uyum kapasiteleri hakkında bilgi vermektedir. Buna göre dünyadaki toplam servetin toplam sadece %2'sine sahip olan en yoksul %50'lik kesim, küresel karbon emisyonunda %10 gibi küçük bir oranda paya sahip olmasına rağmen, iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine bağlı olarak %74 oranında gelir kaybı yaşamaktadır. Bu servetin toplam %74'üne sahip olan en varlıklı %10'luk kesim ise, küresel karbon emisyonunun neredeyse yarısından sorumlu olmasına karşın sadece %3 oranında gelir kaybı yaşamaktadır. Etkilerdeki bu eşitsizlik, hem düşük gelirli sosyo-ekonomik kesim ve ülkelerin iklimsel afetlere daha fazla maruz kalma eğiliminde olmaları hem de afetlerle baş etmelerini sağlayacak sermayeden mahrum olmaları nedeniyle bu şoklar karşısında zayıf ve yetersiz kalmalarından kaynaklanmaktadır.

Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization [ILO]) 2024 yılında yayımladığı "İklim Değişikliğinin İş Sağlığı ve Güvenliğine Etkileri" başlıklı raporuna göre, küresel iş gücünün %70'i (yaklaşık 2.4 milyar kişi) iş ortamında iklim değişikliğinin neden olduğu aşırı sıcak, hava kirliliği, diğer hava anomalileri (aşırı yağış, şiddetli fırtına vb.), ultraviyole radyasyon ve vektör kaynaklı hastalıklar gibi sağlık tehditlerine maruz kalmaktadır. Bu oran 2000 yılında %65 iken 2020 itibarıyla yaklaşık %71'e kadar yükselmiştir. İlgili artış, küresel iklim değişikliğinin emek piyasası üzerindeki yapısal ve sistematik etkisinin göstergesidir. Bu riskler, yalnızca basit müdahaleler gerektiren iş kazaları veya kısa süreli rahatsızlıklar şeklinde ortaya çıkmamakta; çeşitli kanser türleri, kalp-damar ve solunum sistemi hastalıkları, böbrek fonksiyon bozuklukları ve psikolojik yıpranma gibi uzun dönemli ve çoğu zaman telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açmaktadır (ILO, 2024).

Başta tarım, inşaat, lojistik, temizlik, ulaştırma, turizm ve benzeri olmak üzere, özellikle açık alanlarda yürütülen sektörlerde çalışan, bir başka deyişle "klimaya kaçma şansı olmayan" emekçiler[25], iklim değişik-

25. Küresel iş gücü piyasasında iklim kaynaklı risklere doğrudan maruz kalan tarım sektöründe çalışan emekçi sayısı bile tek başına yaklaşık 940 milyonu bulmaktadır (ILO, 2019).

liğinin yıkıcı etkilerine karşı son derece kırılgan bir konumdadır. Bu gelişmeler, literatürde giderek daha fazla tartışılan "emekoloji[26]" kavramını gündeme getirmektedir. 19. yüzyılın sonunda hükümetlerin de desteğini arkasına alarak hukukî bir meşruiyet kazanan ve bugün adına "şirket" denilen, esasen kurmacadan ibaret (tüzel) olan kişilere tanınan haklar, gerçek insanlara tanınan haklardan çok daha kapsamlı ve fazladır. İnsanların aksine şirketlerin ölümsüz ve zaman içinde serbest ticarî anlaşmalarla benzersiz haklara sahip olması, emek gücü ve doğa kaynaklarını Karl Marx'ın metaforuyla adeta bir vampir gibi emerek, yani sömürerek hayatta kalabilmesinin ve devamlı büyüyebilmesinin önünü açmıştır. Dolayısıyla bugün mevcut olan pek çok meslek ve istihdâm alanı, esasen kapitalist sistemin çıkarları doğrultusunda ortaya çıkmış ve ihtiyaçlarına göre biçim kazanmıştır (Hickel, 2022; Madra, 2015). Coğrafî keşiflerden finans kapitalizmine kadarki kronolojide, köleleştirme, mülksüzleştirme, işgaller ve savaşlarla süregelen bu sistem, değişim değerini esas almış ve üretimi de bu mantık etrafında örgütlemiştir. Üstelik, 1970'li yıllardan itibaren neoliberal ekonomi politikalarıyla çalışma koşullarının güvencesiz ve kuralsızlaşması ile doğaya yönelik saldırıların daha geniş ve daha yıkıcı hâle getirilmesi arasında yapısal ve derin bir bağın giderek daha görünür hâle geldiğini fark etmek güç değildir.

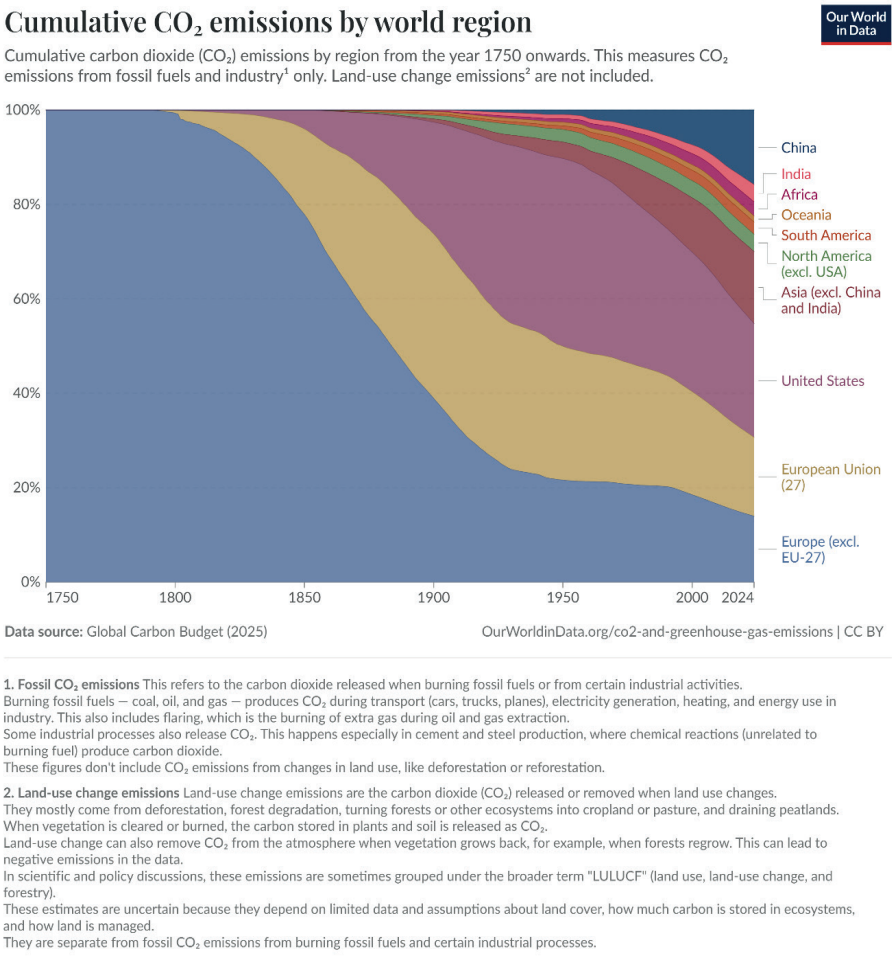
Özellikle dünyanın en zengin kesimlerini oluşturan milyarderler, sadece bireysel yaşam tarzlarıyla değil; aynı zamanda sahip oldukları şirketleri ve yatırım portföyleri yoluyla atmosferde devasa miktarda karbon yükü yaratmaktadır. Stockholm Çevre Enstitüsü (Stockholm Environment Institute [SEI], 2025) tarafından yapılan analize göre, dünyadaki en varlıklı %1'lik kesimin yatırımları yoluyla kişi başı karbon salımı, küresel ortalamanın katbekat üstündedir. Meseleyi anlaşılır kılmak bakımından Oxfam'ın ortaya koyduğu veri ise daha çarpıcıdır: Buna göre, dünyadaki en zengin 125 milyarderden her biri, yatırımları doğrultusunda ortalama bir insandan bir milyon kat daha fazla emisyon üretmektedir (Oxfam, 2022). Eşitsizliğin kurumsal düzeydeki karşılığı ise Carbon Majors literatüründe açıkça ortaya konmaktadır. Influence Map'in Carbon Majors Database: 2023 Data Update verilerine göre (2025), 169 fosil enerji ve çimento üreticisi şirket, küresel karbon salımlarının yaklaşık %80'inden sorumludur. Bunlardan yalnızca 36 şirket, salımların yarısından fazlasını üretmektedir. En çok emisyon üretenler arasında Saudi Aramco, CHN Energy, Coal

26. Emek ve ekoloji sözcüklerinin füzyonundan oluşan "emekoloji" kavramı, kapitalist üretim faaliyetlerinin doğada yarattığı yıkım ile emekçilerin beden ve psikolojilerinde yarattığı yıkımın özdeş olduğunu; buna karşı yürütülmesi gereken mücadelenin ortak bir zeminde buluşması gerektiğini savunan bir siyasal ekoloji stratejisidir (Aksu, 2024).

India, Jinneng Group ve National Iranian Oil Company yer almaktadır; ilgili beş şirket, küresel salımların yaklaşık %17,6'sından sorumludur. Özel mülkiyetli enerji devleri olan Shell, BP, ExxonMobil, Chevron ve TotalEnergies ise toplam salımların yaklaşık %5'ini üretmektedir. Bu tablo, küresel karbon yükünde önemli bir payın küçük bir kurumsal azınlığın çıkarları uğruna salındığını ortaya koymaktadır.

Kapitalist üretim tarzının her defasında kârı ençoklaştırma amacı üzerine kurulu varlık yapısı, dörtte üçü zararlı veya gereksiz mal ve hizmetlerin üretilmesine yol açmakta; bu da sona ermeyen bir döngü içinde devamlı büyüyen bir üretim artışına, enerji açlığına ve karbon salımına neden olmaktadır (Başkaya, 2020). Bu noktada bankalar da sermayenin imdadına yetişmektedir. İklim Kaosunda Bankacılık'ın (Banking on Climate Chaos, 2025) araştırmasına göre, 2016 ila 2024 yılları arasında, dünyanın en büyük 65 bankası fosil enerji projelerine toplam 7.9 trilyon dolar tutarında yatırım ve kredi taahhüdünde bulunmuştur. Bu durum, kapitalizmin belkemiği olan bankaların sermaye ve kâr önceliklerinin, küresel ekosistem üzerindeki yıkıcı etkilerini görmezden gelerek fosil yakıt bağımlılığını sistematik biçimde sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak bu rejimin başlıca sorumlusu olan sermaye sınıfı, yığdıkları servet ve sahip oldukları ayrıcalıklar aracılığıyla, neden oldukları ekolojik yıkımların sonuçlarını önemli ölçüde bertaraf edebilmektedir. Buna göre varlıklı kesimler iklim riski yüksek bölgelerden daha dayanıklı konutlara kolaylıkla taşınabilmekte veya mevcut konutlarının altyapılarını afetlere (su taşkınları, sıcak hava dalgaları vb.) karşı uyumlu hâle getirebilmekte ve özel sigorta paketleri gibi maliyetli önlemlere erişebilmektedir (Clark vd., 2025; Karagöz, 2024). Ayrıca özellikle büyük sermaye gruplarının tüzel olarak veya sektörel alanda bir araya gelerek politik süreçlere katılma ve lobicilik yapma gibi olanaklara da sahip olması, kendi yürüttükleri projelere sermaye akışını kolaylaştırmaktadır.

İklim değişikliğinin yıkıcı etkileri kapsamında ele alınması gereken ikinci eşitsizlik, Kuzey ile Güney Yarım Küre arasında ortaya çıkmaktadır. Gelir ve servet bakımından Küresel Kuzey ülkeleri, sanayileşmenin ilk aşamalarından itibaren atmosfere büyük miktarda emisyon salmıştır ve bugün de karbon yoğun üretim modellerini sürdürmektedir. Buna göre Kuzey'in iklim değişikliğindeki payı toplam %92 iken Güney'inki ise yalnızca %8'dir. Üstelik Çin ve Hindistan gibi nüfus yoğunluğu ve enerji tüketimi açısından dikkat çeken ülkeler de Güney'de yer almasında rağmen, bu yarım kürenin küresel salımlardaki payının %8 ile sınırlı olması, tarihsel ve yapısal eşitsizlikleri daha da görünür kılmaktadır (Çoban, 2022; Li vd., 2025).

Şekil 2. Sanayi Devriminden Günümüze Dünya Bölgelerine Göre Kümülatif CO_2 Salımları

Kaynak: Our World in Data (2025). https://ourworldindata.org/co2-emissions

Şekil 2'de sunulan kümülatif karbondioksit salımları grafiği, sanayi devriminden itibaren Avrupa, Amerika ve Okyanusya gibi Küresel Kuzey kapsamında değerlendirilen bölgelerin salımlardaki belirleyici ağırlığı ile Güney Amerika, Asya ve Afrika'nın çok daha düşük kalan salım katkısını açık biçimde ortaya koymakta; böylece Küresel Kuzey ile Küresel Güney arasındaki tarihsel emisyon eşitsizliğini görsel olarak doğrulamaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme [UNDP]) tarafından 2025'te yayımlanan "Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi"ne göre, dünya çapında çok boyutlu yoksulluk içinde yaşayan insanların %80'ine yakını iklim risklerine yüksek dü-

zeyde açık coğrafyalarda yaşamakta; bu durum özellikle Sahra Altı Afrika ile Güney Asya gibi bölgelerde yoğunlaşmaktadır. İlgili eşitsizlik, sadece coğrafî değil; aynı zamanda kuşaklar ve sosyo-ekonomik gruplar arasında da[27] yaşanmaktadır. Özetle "atmosferik sömürgeleştirme" olarak nitelendirilebilecek bu durum, ağırlıklı olarak Küresel Kuzey ve varlıklı kesimler tarafından üretildiği için Küresel Güney'de yaşayan orta ve düşük gelirli emekçi yığınları iklim şokları, aşırı sıcaklar, kuraklık, kıtlık ve seller gibi olumsuzlukları daha yoğun biçimde deneyimlemektedir (Hadré vd., 2023; UNDP, 2025).

Bu eşitsizliklerin bir başka görünümü, iklim göçlerine karşı bugünden inşa edilen güvenlikleştirme politikalarıdır. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği tarafından 2025 yılında İklim Değişikliği Taraflar Konferansı'nda paylaşılan veriler, iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerine bağlı olarak son on yılda yaklaşık 250 milyon insanın yerinden edildiğini göstermektedir. Bu ani veya kademeli iklim göçü baskısı, Batılı ülkelerin sınır güvenlik politikalarını katılaştırmasına ve göçmenlere yönelik ayrımcı uygulamaları büyütmesine yol açmaktadır. Dünya Bankası'nın mevcut emisyon eğilimlerine göre hazırladığı bir araştırma, 2050 yılına gelindiğinde Sahra Altı Afrika'dan 86 milyon, Güney Asya'dan 40 milyon ve Güney Amerika'dan 17 milyon olmak üzere, dünyanın sadece bu üç bölgesinden bile toplamda 140 milyondan fazla kişinin iklimsel etkiler nedeniyle göç edebileceğini ortaya koymuştur. Bu konuda Birleşmiş Milletler'in verileri ise daha iç karartıcıdır: Örgütün bünyesinde yer alan Uluslararası Göç Örgütü'nün araştırması, bu sayının 200 milyona kadar ulaşabileceği belirtilmektedir (Rudaw, 2025; Wallace-Wells, 2020).

Böyle bir durumda literatürde "iklim apartheid'ı" olarak adlandırılan ve yıkıcı iklimsel etkilerden kaçmak zorunda kalan insanlara yönelik dışlayıcı göç ve sınır politikalarını ifade eden yaklaşımın giderek olağanlaştığı görülmektedir. Bu kavram, özellikle ABD'de 2000'lerden itibaren güvenlik odaklı göç ve iklim söylemleriyle ilişkili olarak tartışılmaya başlanmıştır. Suriye İç Savaşı sonrası Avrupa genelinde yükselişe geçen göç karşıtı sınır güvenliği uygulamaları, iklime bağlı etkiler nedeniyle daha güvenli coğrafyalarda yeni bir yaşam kurmak isteyecek nüfusların da ben-

27. Çoban (2022) ise, iklimsel ve genel çerçevede ekolojik yıkımlarla ilişkili ayrımların yarım küreler üzerinden yapılmasına karşıdır; zira burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıfsal ve ekolojik eşitsizlikler her iki yarım kürede de gözlemlenmektedir. Neoliberal ekonomi politikaları kapsamında güvencesiz çalışma koşulları, yoksullaşma, işsizlik, muhalif örgütlülüğün güç kaybetmesi vb. olumsuzluklar -Güney'e kıyasla daha az olsa da- Kuzey emekçilerini de geniş ölçüde etkilemektedir. Mesele iklim borcu bakımından değerlendirildiğinde de Kuzey'i borçlu ve Güney'i alacaklı olarak konumlandırmak doğru olmayacaktır. Zira bu borç Kuzey'deki emekçilerden ziyade esas olarak sermaye sahiplerine aittir. Sırf bu ülkeler kümesinde yaşadığı için bu borcu Kuzeyli emekçilerin sırtına yüklemek adil bir yaklaşım değildir (Çoban, 2022).

zer biçimde ayrımcılığa uğrayabileceğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda örneğin Almanya devleti, iklim temelli nedenlerle göç edecek kişileri mülteci statüsü çerçevesinde değerlendirmeyeceğini açıkça ifade etmiştir. 2025 yılı başında başkanlık koltuğuna ikinci kez oturan Donald Trump'ın iklim değişikliğini "dolandırıcılık" olarak nitelendirmesi ve göreve geldikten kısa bir süre sonra başta Paris İklim Anlaşması olmak üzere uluslararası iklim politikalarından geri çekilmesi, bu eğilimi küresel çapta güçlendirmiştir. Benzer şekilde, son dönemlerde Avrupa'da iktidara gelen veya tabanını güçlendiren sağ popülist liderlerin (örneğin Hollanda'da Geert Wilders) iklim siyasetine kuşkuyla yaklaşmaları ve göçmen karşıtı söylemleri benimsemeleri de iklimsel afetler karşısında daha katı ve ayrımcı sınır uygulamalarının gündeme gelme olasılığını artırmaktadır (Benlisoy, 2021; Earth, 2025; Reuters, 2025).

Çalışmada her ne kadar sınıf merkezli materyalist bir perspektif benimsense de toplumsal eşitsizliklerin çoklu ve kesişimsel niteliklere sahip olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Zira etnisite, toplumsal cinsiyet, yaş veya engellilik gibi unsurlar üzerinden biçimlenen ayrımcılıklar da esasen kapitalist sistemden bağımsız değildir; aksine onunla birlikte üretilmektedir. Bu nedenle iklim değişikliği karşısında görece daha dezavantajlı olma durumu, sınıfsal konumun yanı sıra bu çoklu ezilme biçimleriyle de kesişim içinde şekillenmektedir. Örneğin, etnik azınlıklar ve sömürgecilik geçmişiyle yaralanmış topluluklar kaynaklara erişimde yaşadıkları engeller ve sınırlı temsil olanakları nedeniyle iklimsel yıkımlara karşı daha dezavantajlı bir konumda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği de yine özgül kırılganlıklar üreten bir başka unsurdur. Bu durum elbette biyolojik farklılıklardan değil; toplumsal cinsiyet rolleri, bakım sorumlulukları ve emek bölüşümündeki ayrımcılıklardan kaynaklanmaktadır. Özellikle düşük gelirli toplumlar ve kırsal alanlarda gıda üretimi, su temini, yaşlı ve çocukların bakımı gibi gündelik yaşam faaliyetlerinde kadınlar merkezî bir rol üstlenmektedir. Kadınlar ve LGBTQ+ bireylerin eğitim ve istihdam gibi temel alanlarda hâlihazırda maruz kaldıkları toplumsal eşitsizlikler iklimsel afet yükleriyle kesiştiğinde, bu yıkıcı etkiler yalnızca ekolojik bir sorun olmaktan çıkmakta; toplumsal yeniden üretim süreçlerinde yapısal eşitsizlikleri derinleştiren bir adaletsizlik rejimine dönüşmektedir (IPCC, 2022).

Büyük Emitörlerin Gölgesinde İklim Diplomasisi: Atmosferin Güç İlişkileri Çerçevesinde Tahakkümü

Dünya çapında sera gazı salımlarının dağılımı oldukça eşitsizdir; sınırlı sayıdaki büyük devlet, küresel iklim değişikliğinin hem tarihsel birikiminde hem de bugünkü mevcut hızı ve seyrinde belirleyici bir paya sa-

hiptir. Geçmişte (tarihsel birikimde) büyük oranda Batı Avrupa devletleri, bugün ise başta Çin, ABD, Hindistan ve Rusya insan kaynaklı toplam sera gazı salımlarında büyük ölçüde sorumluluk sahibidir ve aynı zamanda küresel iklim siyasetinin şekillenmesinde de belirleyici aktörlerdir (Joint Research Centre, 2025). Bu durum, uluslararası iklim rejiminin temel dinamiğini oluşturmaktadır; zira büyük emitörlerin pazarlık gücü de bulunmaktadır. Örneğin Çin, hem yüksek üretim ve karbon yoğun ekonomisi hem de yenilenebilir teknolojiler ve ihracatı doğrultusunda küresel enerji geçişi tartışmalarında güçlü bir aktör hâline gelmiştir. ABD'nin iklim liderliği ise daha dalgalı bir seyir izlemektedir; Trump'ın ikinci döneminde Paris İklim Anlaşması'ndan çekilmesi ve iklim konusundaki geri adımlar, devletin son dönemde diplomasi faaliyetlerini zayıflatmaktadır. Bu geriye gidiş, uluslararası iş birliğinin etkisini azaltırken Çin'in ekonomisi ve enerji üretim kapasitesi aracılığıyla pozisyonunu güçlendirmesi için fırsat yaratmıştır (AP News, 2025; Reuters, 2026).

Tıpkı küresel siyaset gibi uluslararası iklim rejimi de son zamanlarda her ne kadar iki en büyük emitör olan ABD-Çin arasındaki rekabet ekseninde ele alınsa da, sera gazı salımlarının geri kalan büyük bir bölümü Hindistan, Rusya, Brezilya, Japonya ve Orta Doğu devletleri tarafından üretilmektedir. Bu devletler, iklim diplomasisinde ne açık bir önderlik ne de tam bir engelleyicilik üstlenmektedir; aksine, ulusal büyüme önceliklerini ileri sürerek pragmatik ve seçici stratejiler izlemektedir (Climate Action Tracker, t.y.). Örneğin Hindistan, tarihsel salım sorumluluğunun Küresel Kuzey devletlerine ait olduğu vurgusunu güçlü bir biçimde savunarak kişi başı salımın düşük olduğu argümanını diplomatik bir kalkan olarak kullanmakta; bu anlayışla kömüre dayalı fosil enerji tüketimini sürdürmektedir (International Energy Agency [IEA], 2023a; IPCC, 2023). Japonya ve Güney Kore gibi sanayileşmiş Uzak Asya ekonomileri, karbon yakalama gibi araçları öne çıkararak mutlak salım azaltımından ziyade teknolojik çözümcülüğe sıkıştırılan anlatıları tercih etmektedir (Climate Action Tracker, t.y.). Endonezya ve Brezilya gibi ülkeler, ormansızlaşma ile arazi kullanımındaki problemler, ihracata dayalı tarım ve madencilik politikaları nedeniyle uluslararası iklim rejiminde sorunlu bir konuma sahiptir (United Nations Environment Programme [UNEP], 2023). Orta Doğu'daki büyük fosil üreticileri olan özellikle Suudi Arabistan, İran ve Körfez devletleri, fosil kaynakların "geçiş yakıtı[28]" olarak yeniden ele

28. Geçiş yakıtı savunusu, fosil kaynakların (özellikle de doğal gazın) yenilenebilir enerjiye geçiş sürecinde geçici ancak zorunlu bir enerji kaynağı olarak sunulmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, fosil kaynakların kullanımının bütünüyle sonlandırılmasını ertelemekte; mevcut üretim ilişkileri

alınması gerektiğini ileri sürmekte; bu yaklaşım ise uluslararası karbon bütçesinin fiilen büyümesine hizmet etmektedir (Climate Action Tracker, t.y.; IEA, 2023a).

Benzer şekilde Rusya da doğal gaz tüketimi ve ihracatında başı çeken ülkelerden biri olduğu için, tıpkı Orta Doğu ülkeleri gibi geçiş yakıtı savunusunu iklim diplomasisi söyleminin merkezine oturtmakta; bu doğrultuda uluslararası iklim rejiminde sınırlı ve çoğu zaman geciktirici bir devlet olarak konumlanmaktadır. Bu çerçevede belirlenen azaltım hedefleri de büyük ölçüde yapısal bir dönüşüm gerektirmeyen senaryolara dayanmaktadır (UNEP, 2023). Rusya bağlamında ele alınması gereken bir başka mesele, 2022 yılı başından beri Ukrayna ile sürdürdüğü savaştır. İki devlet arasında süregelen savaş, ilk üç yılında 230 milyon ton karbondioksit eşdeğeri salıma neden olmuştur ki bu miktar, Kolombiya'nın 2024 yılı toplam salımından bile fazladır. Yine Orta Doğu'daki çatışmalar, özellikle İsrail'in Filistin'i işgali, yürüttüğü askerî operasyonlar ve yeniden inşa süreçleri de on milyonlarca ton karbondioksit eşdeğeri salım üretmekte ve bölgedeki biyoçeşitliliği yıkıma uğratmaktadır. Son yıllarda Ukrayna'dan Sudan'a, Filistin'den Kongo'ya kadar dünyanın pek çok ülkesinde yaşanan savaşlar, toplumsal dramlara neden olmasının yanı sıra daha sessiz ve bedeli gelecek kuşaklara ödetilecek felaketleri, yani ekolojik yıkımları da beraberinde getirmektedir. (EuroNews, 2025).

Esasen açılan her savaş, yalnızca toplumlar ve devletlere değil; aynı zamanda doğaya ve iklime karşı da bir savaştır. Bugün dünyadaki orduların toplam salımı, küresel sera gazı salımlarının yaklaşık %5,5'ini oluşturmaktadır. Yani askerî faaliyetler tekil bir ülke olarak ele alınırsa, çoğu güncel sıralamaya göre bu ülke dünyadaki en büyük dördüncü emisyon kaynağı olarak değerlendirilebilir. Bu emisyonlarda petrol boruları, patlayan gaz boru hatları gibi doğrudan enerji altyapılarının hedef alınmasının yanı sıra orman yangınlarının da önemli bir payı bulunmaktadır. Zira özellikle söndürme çalışmalarının imkânsız olduğu ön cephelerde çıkan yangınlar hem emisyon artışına neden olmakta hem de biyolojik çeşitliliğe telafisi olmayan zararlar vermektedir. Bugün savaşlar ve toplumsal isyan-

ve enerji altyapılarının korunmasına olanak sağlamaktadır. Bu yolla aslında karbon yoğun üretim anlayışının daha uzun süre sürdürülmesi meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Fosil kaynakların, özellikle de doğal gazın geçiş yakıtı olarak öne sürülmesinin nedeni, doğal gazın kömüre göre birim enerji başına daha düşük karbon salımı yaptığı iddiası; yenilenebilir enerji kaynaklarının kesintili bir yapıya sahip olması nedeniyle enerji arz güvenliğinin riske gireceğinin ileri sürülmesi ve son olarak mevcut enerji altyapılarının (santraller, boru hatları vb.) ani biçimde terk edilmesinin ekonomik ve siyasal maliyetlerinin yüksek olacağının savunulmasıdır (IEA, 2023b; IPCC, 2023)

lar[29] iklim değişikliğinin hem nedeni hem de sonucu olarak kısır bir döngü yaratmaktadır. Aşırı hava olayları ile buna bağlı olarak yaşanan kuraklık, sel vb. iklimsel afetler çatışmaların itici gücü hâline gelmekte; bunun tetiklediği şiddet ortamı ise karbon salımlarının ciddi miktarda artmasına neden olarak iklim sorununu daha da derinleştirmektedir. Yani çatışmalar iklim değişikliğini hızlandırırken ortaya çıkan iklimsel anomaliler gelecekte yaşanabilecek yeni çatışma koşullarını beslemektedir. 2024 yılında 92 ülke, yani dünyanın neredeyse yarısı, çatışmalar yaşamış veya bunlara dahil olmuştur. Ancak küresel askerî postal karbon ayak izleri, dünyadaki en büyük dördüncü emisyon kaynağı olduğu hâlde iklim diplomasisinin adeta kör noktasıdır. Çünkü azaltım, uyum ve net sıfır çalışma ve hedefleriyle ilgili raporlamalar çoğu zaman sadece devletlerin ulusal envanterleriyle sınırlı kalmakta; yani kan dökerek üretilen sera gazları uluslararası iklim rejimi tartışmalarının kapsamı dışında tutulmaktadır. Bu ikiyüzlü tavır, 2050 yılında dünyanın ilk karbon nötr kıtası hâline geleceğini ilan eden Avrupa Birliği'nde de görülmektedir. Zira birlik, askerî postal karbon ayak izlerinin %82'sini rapor etmemekte; ayrıca 2027'ye kadar savunma harcamalarını 100 milyar avroya çıkarmayı plânlamaktadır. Birliğin başı çeken üyeleri arasında yer alan Fransa ve Almanya, en yüksek postal karbon ayak izine sahip olan devletlerdir. Askerî salımların raporlanması gönüllülük esasıyla sınırlandırıldığı için karbon nötr vaadinin teknik bir taahhütten öteye geçme ihtimâli giderek zayıflamaktadır. (Forbes, 2025; EuroNews, 2025).

Küresel iklim rejiminde sıkça kullanılan enerji geçişi, adil geçiş ve yeşil dönüşüm gibi kavramlar, fosil enerji kaynaklarından yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş politikalarını, yani karbon salımlarının azaltılmasını ifade etmektedir. Bu kavramlar, özellikle Paris İklim Anlaşması sonrası ulusal stratejilerin belirlenmesi ve çok taraflı diplomatik müzakerelerin yürütülmesinde merkezî bir yer tutmaya başlamıştır. Bu noktada özellikle Avrupa Birliği'nin 2019'da açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı

29. Son yıllarda savaşlar, iç savaşlar ve toplumsal isyanlar ile küresel iklim değişikliği arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların sayısı artış göstermekte; buna göre hem nedenleri hem de sonuçları bakımından iklime bağlı sorunların toplumsal istikrar ve güvenlik üzerindeki dolaylı rolü incelenmektedir. Örneğin, Suriye'de 2007-2010 yılları arasında yaşanan kuraklık, tarımsal üretimi ve kırsal geçim kaynaklarını zayıflatmış; kentlere göçü hızlandırmış ve bu durum da 2011'de başlayan iç savaşın ekolojik bağlamını oluşturmuştur. Son yıllarda özellikle Sahra Altı Afrika'da, Güney Sudan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerde, iklim kaynaklı gıda ve su baskısı ile göçler, sosyo-ekonomik güvencesizliklerle birleşerek çarpan etkisi yaratmakta ve çatışma risklerini artırmaktadır. 2026 yılı başında İran'da patlak veren geniş çaplı protestoların arka plânında da ülkede uzun zamandır süregelen kuraklık sorununun etkisi bulunmaktadır; yaşanan su stresi, hâlihazırda büyüyen rejim karşıtlığı ile birleşmiş ve halkın sokağa çıkmasında etkili olmuştur (Kelley vd., 2015; Özkan, 2024; United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2021).

(AYM), yeşil dönüşümü daha somut ve teknokratik bir yol haritasıyla birleştirerek 2050 yılına kadar "dünyanın ilk iklim nötr kıtası" hâline gelme hedefini koymuştur. Mutabakat, tarımdan sanayiye, altyapıdan ulaşıma geniş bir siyaset setini kapsamakta ve bu doğrultuda enerji sistemlerinin karbonsuzlaştırılmasını dönüşümün merkezine yerleştirmektedir (European Commission, 2019).

Ancak bu dönüşüm söylemi, sistematik bir bozumdan ziyade mevcut üretim tarzı ve ilişkilerini maskeleyen bir araç konumundadır. Zira başta AYM olmak üzere yeşil dönüşüm programları, kapitalist üretim ilişkileri ile sermayenin sınırsız birikim hedeflerini sorgulamak yerine ekolojik yıkımların teknolojik müdahalelerle önlenebileceğine dair yanılgı yaratmakta; yani yeşil aklamaya başvurmaktadır. AYM'de yeşil dönüşüm, esasen karbonun fiyatlandırılması ve teknolojik verimlilik artışları yoluyla ele alınmakta; buna göre Emisyon Ticaret Sistemi (ETS), özel sermayeye yönelik teşvikler ve diğer yeşil finansman araçları dönüşümün ana kaldıraçları olarak sunulmaktadır. Ancak ilgili araçlar, salımların mutlak olarak azaltılmasından ziyade karbonun salt bir ekonomik maliyet kalemine dönüştürülmesini esas almaktadır. Bu sayede şirketler, üretim kapasitelerini koruyarak salımlarını piyasa mekanizmaları dahilinde "yönetebilmekte"; karbon dengeleme (offset) işlemi ve krediler gibi finansal enstrümanlar aracılığıyla ekolojik yükümlülüklerini yerine getirmiş gibi görünmektedir. Yani yüksek karbon salımına neden olan sektörler tasfiye edilmek yerine teknolojik boyutta yeniden donatılmakta; devam eden fosil kaynaklı üretim ise "geçiş süreci", veya "verimli kullanım" gibi söylemlerle meşrulaştırılmakta ve ekolojik yıkımlar ise salt muhasebe konusuna indirgenmektedir[30] (European Commission, 2019; EEA, 2024b).

30. AYM'nin temel varsayımı, fosil kaynaklara dayalı üretimin kısa vadede bütünüyle sona erdirilemeyeceği; bunun yerine karbon fiyatlandırması ve teknolojik verimlilik artışı yoluyla azaltılabileceğidir. Bu anlayış doğrultusunda fosil temelli sektörlerin tasfiye edilmesi plânlanmamaktadır. AYM'nin 2050 karbon nötr hedefi ise, salımı (azaltılsa da) devam eden karbonun doğal yutaklar ve teknolojik araçlar aracılığıyla atmosferde dengelenebileceği varsayımına dayanmaktadır. Böylece karbon, ortadan kaldırılması gereken fiziksel bir sorun olmaktan ziyade, piyasa mekanizmalarıyla yönetilebilen bir maliyet kalemine indirgenmektedir (European Commission, 2019; EEA, 2024). Durmuş'a göre (2022), bir yerde ortaya çıkan karbon emisyonunun başka bir yerdeki negatif emisyonlarla (yani orman, toprak ve okyanus gibi doğal yutaklar aracılığıyla) dengelenmesi anlamına gelen net sıfır emisyon hedefi, pratikte doğrulanabilmiş bir olgu değildir. Zira denklik açısından bakıldığında, küresel ölçekte karbon salımlarını karşılayabilecek yeterli bir doğal yutak kapasitesi bulunmamaktadır. Bu nedenlerle salımların negatif emisyonlarla dengelenmesinde doğal yutaklara güvenmek mümkün değildir. Teknolojik çözümler kapsamında ise, son yıllarda stratosfere sülfat enjekte edilerek Güneş ışınlarının zayıflatılması ve bu sayede yüzey sıcaklığının düşürülmesini amaçlayan jeomühendislik tasarımları ön plâna çıkmaktadır. Ancak teorik düzeyde mümkün görünse de, atmosfer gibi devasa bir sisteme doğrudan müdahalelerin sonuçlarını öngörmek olanaklı değildir ve bu müdahaleler ciddi riskler barındırmaktadır (Zelik, 2022).

Birliğin AYM'si çerçevesinde merkezî bir yer tutan bir diğer unsur adil geçiştir. Adil geçiş özetle, düşük karbonlu ve sürdürülebilir bir ekonomiye geçiş sürecinde yaşanacak istihdam kayıplarının, gelir düşüşlerinin ve bölgesel eşitsizliklerin sosyal politika mekanizmalarıyla sınırlandırılmasını amaçlayan; karbon yoğun sektörlere bağımlı emekçilerin alternatif istihdam, yeniden eğitim ve sosyal koruma olanakları doğrultusunda bu dönüşüm sürecine adapte olmasını sağlamayı esas alan bir çerçevedir (ILO, 2015). Ancak bu geçiş söylemi, teoride "kimsenin arkada bırakılmayacağını" vaat etse de uygulamada sosyal politika araçlarının yetersizliği, sadece kısa vadeli telafi mekanizmalarına dayalılığı ile sendikalar ve yerel aktörlerin karar alma sürecine katılımının sınırlılığı yönünden eleştirilmektedir (Sciences Po, 2025). Ayrıca bu durum, çoğunlukla kamu destekleri ve piyasa mekanizmaları yoluyla, sermaye birikiminin garanti altına alınması biçiminde somutlaşmakta; yani başta karbon yoğun sektörde yer alanlar olmak üzere şirketler faaliyetlerini sürdürürken ortaya çıkan maliyetler emekçilerin sırtına yüklenmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde adil geçiş pratikleri yeşil rekabetçilik ile iç içedir ve istihdam kayıpları geçici bir adaptasyon sorunu olarak görüldüğü için iklimsel etkilerin tarihsel sorumluluğu tartışma dışı bırakılmaktadır (Stevis ve Felli, 2014). Küresel Güney ülkeleri açısından bakıldığında ise, adil geçiş söyleminin teknoloji transferi ve finansman boyutunun yetersiz kaldığı görülmekte; bu durum adil geçiş pratiklerinin küresel ölçekte asimetrik biçimde yürütülmesine ve iklim politikalarının mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirmesine neden olmaktadır (UNDP, 2022).

Benzer şekilde Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması da ekolojik bir çözüm sunmak yerine küresel eşitsizlikleri pekiştiren bir uygulama olarak değerlendirilebilir. İlgili mekanizma karbon yoğun sektörlerde (demir-çelik, çimento, gübre, alüminyum, elektrik ve hidrojen vb.) ithal edilen ürünlere, üretim sürecindeki karbon salımlarına karşılık mali yükler getirmektedir. Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi kapsamında, birlik içindeki üreticilerin maruz kaldığı karbon fiyatlandırması bu mekanizma aracılığıyla ithal ürünler için de geçerli kılınmaktadır. Yani ithalatçılar birliğe soktukları ürünlerin üretimi sürecinde ortaya çıkan gömülü karbon[31] salımlarını beyan etmek ve bu salımlara karşılık gelen sertifikaları satın

31. Gömülü karbon, hammaddeden nihai mala, bir ürünün üretim aşamalarında ortaya çıkan toplam sera gazı salımlarını ifade etmektedir. Bu salımlar, hammaddenin çıkarılması, işlenmesi, üretimi ve kimi durumlarda taşınması sırasında salınan emisyonu kapsamaktadır (European Commission, 2023). Bir başka deyişle gömülü karbon, ürünün içinde taşınan toplam emisyon yüküdür. Ürün ithal edildiğinde, esasen bu emisyon yükü de ticaret yoluyla başka bir ülkeye aktarılmış olmaktadır. Mekanizma doğrultusunda ithalatçılardan istenen emisyon beyanları, ürünün üretildiği ülkede salınan bu gömülü karbon miktarına dayanmaktadır (Mehling vd., 2019).

almakla yükümlüdür. Sertifika ücretleri, ticaret sisteminde oluşan karbon ücretine endekslenmekte; bu sayede ithal ürünlerin, karbon maliyetleri açısından birlik içi üretimle eşit koşullarda rekabet etmesi amaçlanmaktadır (European Commission, 2023). Ancak mekanizma her ne kadar iklim koruma hedefi taşısa da uygulamada önemli yapısal sorunlar ve eşitsizlikleri de barındırmaktadır. Buna göre öncelikle, gelişmekte olan ve karbon yoğun ağırlıklı üretim gerçekleştiren ülkeler için ihracat dezavantajlı hâle gelmektedir; yani iklim değişikliğinde tarihsel sorumluluğu daha az olan aktörler üzerinde ekonomik bir baskı yaratılmaktadır. İkinci olarak, üretici ülkelerdeki yapısal dönüşüm ihtiyaçları dikkate alınmamakta; böylece karbon maliyeti salt ülke sınırlarında fiyatlandırılarak sorun dışsallaştırılmaktadır. Teknoloji transferi, kurumsal kapasite eksikliği ve finansman desteği gibi noktalar göz ardı edilmektedir; bu da mekanizmayı bir dönüşüm teşvikinden ziyade geri bırakılmış ve gelişmekte olan ülkeler için yeni bir ticarî engel niteliğine büründürmektedir. Genel bir değerlendirme ile mekanizma, küresel salımların azaltılması yerine Avrupa Birliği'nin sanayisini rekabetçi kılmayı öncelikli hâle getiren bir araç olarak eleştirilmektedir; çünkü üretim ilişkilerinin dönüşümü yerine yalnızca salımların coğrafî olarak yeniden dağıtılmasına odaklanmaktadır (United Nations Conference on Trade and Development, 2021).

Büyük emitörler ele alınırken, devletlerin yanı sıra çokuluslu şirketlerin de bu analize dahil edilmesi gerekmektedir; zira özellikle teknoloji sektörü başta olmak üzere çokuluslu şirketler hem enerji tüketimi hem de ekonomik ölçekleri bakımından pek çok geri bırakılmış ve gelişmekte olan devletten daha yüksek sera gazı salımlarına yol açmaktadır. Son yıllarda Alphabet (Google), Meta (Facebook, Instagram, WhatsApp), Microsoft ve Amazon gibi teknoloji devleri, strateji belgelerinde 2030 ve 2040 gibi tarihlere kadar karbon nötr hedefleri belirlemiş olsa da hızla büyüyen küresel veri altyapıları ile yapay zekâ yatırımları doğrultusunda aşırı enerji ve su tüketimine yol açmakta; bu durum, ilgili hedeflerle çelişen bir salım artışı ve su stresi yaratmaktadır. Birleşmiş Milletler Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin (International Telecommunication Union, 2025) verilerine göre, 2020 ila 2023 yılları arasında teknoloji devlerinin dolaylı salımları ortalama %150 oranında artış göstermiştir. Bu artışta özellikle yapay zekâ altyapısının enerji gereksinimleri ve veri merkezlerinin genişlemesinin önemli bir payı olduğu belirtilmiştir. Veri merkezleri bugün artık her ne kadar dijital ekonominin temelini oluştursa da enerji yoğun yapıları ve soğutma gereksinimleri sebebiyle hem yüksek elektrik tüketimine hem de elektrik tüketimiyle ilişkili olarak ciddi miktarda su kullanımına yol açmaktadır.

Şekil 3. Google'ın 2022-2024 Yılları Arasında Operasyonel Altyapılarındaki Toplam Su Tüketimi

Kaynak: AA. (2025b). https://www.aa.com.tr/ekonomi/googlein-veri-merkezleri-turkiyenin-tuketiminin-ucte-biri-kadar-su-harciyor/3478212

Örneğin Şekil 3'te sunulan görsel, iklim konusunda yaklaşık 30 yıldır hassasiyet vurgusu yapan ve bu konudaki duyarlılığını arama motoru sayfasında da belirten Google'ın, 2022'de Türkiye'nin toplam su tüketiminin yaklaşık üçte birine denk gelen miktarda su kullandığını ortaya koymaktadır. Üstelik bu tüketimin neredeyse tamamının içilebilir nitelikteki tatlı su kaynaklarından karşılanması, teknoloji şirketlerinin ekolojik duyarlılıklarının esasen söylemsel taahhütlerle sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu şirketlerin su tüketimi, yalnızca "enerji yoğunluk" sorunu değildir; aynı zamanda su baskısının derinleşmesine neden olan bir faktördür.

Özellikle su stresinin yaşandığı coğrafyalarda bu talep, yerel ekosistemler ve topluluklar üzerinde giderek artan ölçüde bir baskıya neden olmaktadır (UNESCO, 2025).

Genel bir değerlendirme ile büyük emitörler bağlamında iklim diplomasisi, sera gazı salımlarının mutlak şekilde azaltılmasını önceleyen bir dönüşümden ziyade uluslararası güç ilişkileri, savaşlar, rekabet odaklılık ve piyasa temelli mekanizmalar aracılığıyla biçimlenen bir çekişme ve pazarlık alanı olarak işlemektedir. Tarihsel ve/veya güncel salım sorumluluğu yüksek olan devletler, sahip oldukları ekonomik, teknolojik ve siyasi kapasite sayesinde uluslararası iklim rejiminin normlarını belirleyebilmekte; bu durum ise iklim politikalarının bağlayıcılığı ve adalet iddiasını zayıflatmaktadır. İklim diplomasisinde devletler arası güç dengelerinin yanı sıra Avrupa Birliği gibi devletlerüstü yapıların da norm üretimi ve uygulama kapasitesi bakımından merkezî bir konumu bulunmaktadır. Ancak başta AYM olmak üzere iklim alanında belirlenen bu normatif çerçeve de tıpkı devletler gibi çoğu zaman yapısal bir dönüşümden ziyade mevcut toplumsal üretim ilişkilerinin sürekliliğini esas alan bir anlayışla yürütülmektedir. Son olarak başta teknoloji devleri olmak üzere çokuluslu şirketler de görünürde iklim dostu taahhütler sunmasına rağmen pek çok gelişmekte olan veya geri bırakılmış devletten daha fazla sera gazı salımına yol açmakta; artan doğal kaynak tüketimi ve enerji talepleriyle bu taahhütlerin uygulamada karşılık bulmadığını göstermektedir.

Çevre Diplomasisinden İklim Diplomasisine: Küresel Bir Ekolojik Alanın Siyasallaşması

Çevre sorunlarının uluslararası alanda diplomatik bir gündem hâline gelmesi, İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında doğal kaynak tüketimindeki artış, hızla artan sanayileşme ve kentleşme ile doğrudan ilişkilidir. Bu tip sorunlar başlangıçta devletlerin iç politikalarına özgü teknik bir düzenleme alanı iken, ekolojik yıkımların sınırları aşan etkilerinin belirginleşmesiyle uluslararası bir boyut kazanmıştır (Mitchell, 2010). Özellikle biyolojik çeşitlilik kaybı ve kirliliğin artışı, devletlerarası iş birliği gerektiren yeni bir diplomatik alanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda gelişen çevre diplomasisi, esas olarak ekolojik yıkımların sınırlandırılmasına yönelik normlar, teknik iş birliği ve anlaşma mekanizmaları üzerinden biçimlenmiştir. Ancak erken dönem çevre diplomasisi, büyük oranda reaktif ve parçalı bir nitelik taşımış; ekolojik zararlar büyüme hedeflerinin bir uzantısı olarak ele alınmıştır (Dryzek, 2021). Bu anlayış, çevresel sorunların kapitalist üretim ve büyüme modelleriyle olan yapısal gerekçelerini sorgulamak yerine, ortaya çıkan zararların yalnızca siyasal araçlar ve teknik düzenlemelerle yönetilmesine odaklanmıştır.

1980'li yıllardan itibaren iklim değişikliği ve neden olduğu yıkımlara ilişkin bilimsel kanıtların artmasıyla birlikte, çevre diplomasisinin mevcut kapsamı yetersiz kalmaya başlamıştır. Atmosferdeki sera gazı yoğunluğundaki artış ve bunun küresel sıcaklıklar üzerindeki etkisi, iklim değişikliğini uluslararası politikaların daha önemli ve öncelikli bir alanı hâline getirmiş; bu durum iklim diplomasisinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte bilimsel veriler iklim politikalarının merkezî bir unsuru hâline gelmeye başlamış ve iklim değişikliği sadece çevresel değil; aynı zamanda ekonomik, siyasal ve toplumsal sonuçlar doğuran küresel bir felaket olarak tanımlanmıştır. Bu dönüşüm, küresel iklim değişikliğinin uluslararası politikada kurumsal ve kalıcı bir diplomatik alan olarak ele alınmasını beraberinde getirmiştir. İklim diplomasisi, çevre diplomasisinden farklı olarak, bilimsel verilerin uluslararası karar alma süreçlerine sistematik biçimde entegre edildiği ve çok taraflı müzakere mekanizmaları aracılığıyla yönetilmeye çalışılan bütünlüklü bir yönetişim çerçevesi sunmuştur. Bu bağlamda iklim diplomasisi, ekolojik sorunların salt teknik düzenlemelerle ele alındığı sınırlı bir alanın ötesine geçerek, uluslararası ölçekte ortak normlarla ortak hedefler üretmeyi amaçlayan bir diplomatik yapı olarak şekillenmiştir. Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan ve bu yapının bilimsel temelini oluşturan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]), iklim değişikliğine yönelik veri üretimini küresel ölçekte standardize ederek uluslararası müzakereler için ortak bir referans zemini oluşturmuştur. IPCC raporları, iklim değişikliğinin sebepleri, etkileri ve olası gelecek senaryolarına yönelik bilimsel konsensüsü görünür kılmış; bu sayede iklim siyasetinin bilimsel meşruiyetini güçlendiren temel metinler hâline gelmiştir (IPCC, 2014). IPCC'nin hazırladığı değerlendirmeler, iklim diplomasisinin bilgi temelli bir yönetişim alanı olarak inşa edilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. İklim diplomasisinin hukuki boyutta kurumsallaşması ise Birleşmiş Milletler öncülüğünde hayata geçirilen İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Buna göre UNFCCC, iklim değişikliğini küresel ölçekte bir mesele olarak tanımlamış; devletlerarası müzakere ve iş birliği için kurumsal bir çerçeve oluşturmuştur. Bu sözleşme kapsamında ilk kez 1995'te düzenlenen COP süreciyle birlikte iklim diplomasisi, süreklilik arz eden ve çok taraflı bir diplomatik uygulama olma niteliği kazanmış; bu sayede iklim politikaları uluslararası alanda kalıcı gündem başlıklarından biri olarak kurumsallaşmıştır (UNFCCC, 1992).

Ancak bu normatif ve kurumsal çerçeve iklimsel afetlerin hızla büyüyen ve derinleşen etkileri karşısında giderek daha belirgin sınırlarla karşı karşıya kalmaktadır. Zira yönetişimi ve küresel kamunun yararını

esas alması gereken iklim politikaları, çoğu zaman devletlerin gönüllülük esası doğrultusunda ulusal çıkarlarına dayanmakta; bu da alınan kararların bağlayıcılığını sınırlı ve uygulanabilirliğini tartışmalı hâle getirmektedir. Günümüzde bilimsel verilerin güçlü ve hızlı dolaşımına rağmen, bu verilerin dönüştürücü siyasal pratiğe tercüme edilmesi çoğu zaman yetersiz kalmaktadır (IPCC, 2014; Newell & Paterson, 2010). Sonuç olarak iklim diplomasisi, uluslararası ölçekte norm üretimi ve yönetişim kapasitesi geliştirme bakımından önemli bir kurumsal altyapı oluşturmuş olsa da mevcut hâliyle iklimsel felaketlerin yapısal nedenlerini çözümleme ve dönüştürmekte sınırlı kalmaktadır. Zira iklimle ilişkili yıkımların teknik ve yönetsel araçlara indirgenip üretim, büyüme ve tüketim pratikleriyle olan bağının yeterince sorgulanmaması, iklim diplomasisinin bu küresel meseleyi çözümlemekten ziyade yönetmeye, hatta çoğunlukla yönetiyormuş gibi görünmeye odaklanan bir çerçeve içinde yürütülmesine neden olmaktadır.

Küresel İklim Rejiminde Aktörler ve Hegemonik Uzlaşının İnşası

İklim diplomasisi, genellikle teknik müzakereler, çevresel iş birliği söylemleri ve sera gazı azaltım hedefleri çerçevesinde ele alınsa da esasında küresel güç ilişkileri tarihsel eşitsizlikler ve kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretildiği politik bir alandır. Buna göre uluslararası iklim rejimi, görünürde "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesine dayalı olsa da uygulamada bu ilkenin büyük oranda aşındığı; iklimsel kazanımların Küresel Kuzey sermayesine, iklimsel yüklerin ise Küresel Güney emekçilerine yığıldığı bir diplomatik düzen ortaya çıkmıştır (Roberts ve Parks, 2007). Dolayısıyla uluslararası niteliği ve karmaşık ilişkiler ağına sahip olması nedeniyle çok aktörlü ve çok katmanlı/hiyerarşik bir yapıya sahip olan iklim diplomasisinde, küresel iklim değişikliğinin sorumluları ve bu değişikliğe bağlı yıkımlardan kimlerin etkilendiği soruları, çoğu zaman kapsayıcı ve eşitlikçi olduğu varsayılan yönetişim mekanizmaları içerisinde ekonomi-politik boyutundan arındırılmakta; böylece iklimsel yıkımlar yapısal eşitsizlik, asimetrik güç ilişkileri ve tarihsel sorumluluk bağlamından kopuk biçimde ele alınmaktadır. Buna göre küresel iklim rejimi dahilinde incelenen başlıca aktörler:

Devletler: Devletler iklim diplomasisinin en merkezî ve görünür aktörleridir. UNFCCC süreci, ulus devletlerin egemen eşitliği varsayımına dayalıdır; yani tüm devletler müzakerelerde biçimsel olarak eşit kabul edilmektedir. Ancak bu eşitlik, esasen güç asimetrilerini perdeleyen bir diplomatik kurgu işlevi görmektedir. Özellikle sanayileşmiş devletler, tarihsel salım sorumluluklarına rağmen bağlayıcı azaltım yükümlülüklerin-

den sistematik biçimde kaçınmaktadır. ABD'nin Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması'ndan çekilmesi veya bu anlaşmalara yönelik taahhütlerini fiilen askıya alması, "liberal-demokratik" olduğu ileri sürülen Batılı kapitalist devletlerin de iklim politikalarını ekonomik elitlerin çıkarları doğrultusunda şekillendirdiğini göstermektedir. Son yıllarda sağ popülist partilerin pek çok ülkede iktidara gelmesi küresel çapta otoriterleşmeyi artırmakta[32] ve iklim politikaları konusunda daha çekimser ve hatta bilimsel konsensüsü zayıflatacak türden söylemlerin olağanlaşmasına neden olmaktadır. Bu konuda Trump yönetimindeki ABD başı çekse de örneğin Milei yönetimindeki Arjantin de COP29'dan çekilerek iklim diplomasisi alanında daha izolasyonist ve duyarsız bir pozisyon aldığını göstermiştir. 2025 yılı sonunda Çekya'da aşırı sağcı ve popülist partilerin birleşmesiyle kurulan koalisyon hükümeti, iklim aktivistlerini hedef alan açıklamalarda bulunmuş; bu durum özellikle Paris İklim Anlaşması kapsamındaki taahhütleri uygulama konusunda olumsuz bir yaklaşım sinyali olarak değerlendirilmiştir. İtalya Başbakanı Meloni, ekonomik rekabetin korunmasının öncelikli olduğuna sıkça değinmiş ve "pragmatik" bir yaklaşım gereği geçiş politikalarının mevcut ekonomik sistem ve enerji üretimiyle dengelenmesi gerektiğini savunarak bağlayıcı hedefleri ikincilleştiren türden yorumlarda bulunmuştur. Benzer şekilde Macaristan Başbakanı Orbán da iklim müzakerelerinde ekonomik rekabeti önceleyen bir tavır ortaya koymuş ve ekolojik hedeflerin bu çerçevede şekillenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Polonya'da ise uzun süre iktidarda kalan sağcı Hukuk ve Adalet Partisi, iklim politikalarını ciddi oranda gevşetmiş ve yenilenebilir enerji hedeflerini savunmak yerine fosil yakıt üretimini korumaya yönelik adımlar atmıştır (ANSA English, 2024; Expats, 2025; Hungary Today, 2024; The Pointer, 2025).

Bergen Üniversitesi İklim ve Enerji Geçişi Merkezi'nden araştırmacı Mahir Yazar'a göre, popülist aşırı sağ partiler fosil yakıtların aşamalı olarak kaldırılmasını ulusal egemenliğe bir tehdit olarak göstermekte ve Avrupa Birliği'nin iklim politikalarını engellemeye çalışmaktadır. Yazar, araştırması doğrultusunda Avrupa'daki üç popülist parti olan Estonya Muhafazakâr Halk Partisi, Polonya Hukuk ve Adalet Partisi ve Almanya İçin Alternatif partilerinin iklim konusundaki demeçleri ile basın bültenlerini ve gazetelerde yer alan makaleleri incelemiş ve bu partilerin iklim değişikliği-

32. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch [HRW]] 2026 yılı Dünya Raporu, demokrasinin küresel ölçekte belirgin bir durgunluk sürecine girdiğini ortaya koymaktadır. Rapora göre dünya nüfusunun %72'si, yani neredeyse dörtte üçü hâlihazırda otokratik veya otoriterleşen rejimler altında yaşamaktadır. New York merkezli örgüt, ABD, İngiltere, Çin, Rusya, Almanya ve Türkiye de dahil olmak üzere çok sayıda ülkede demokratik normlar ve insan hakları standartlarının son kırk yılın en düşük seviyelerine gerilediğini ifade etmektedir (The Guardian, 2026).

nin gerçekliğini kabul etseler de bunu bir tehdit olarak görmediklerini; Avrupa Birliği'nin iklim politikalarını engellemek için enerji geçişini geleneksel aile yapısına, ulusal kimliğe ve geleneklere karşı bir "saldırı" olarak nitelediklerini ortaya koymuştur. Bu partilere göre "gerçek" tehditler ise Afrika'dan gelen göçmenler, eşcinsel evlilikler, aileyi ve ulusal egemenliği yok eden ilerici Avrupa Birliği politikalarıdır (University of Bergen, 2023).

Bu tablo, iklim diplomasisinde devletlerin yalnızca teknik birer müzakere aktörleri olmadığını; bunun yanı sıra küresel güç ilişkileri ve ekonomik öncelikler doğrultusunda hareket eden siyasal öznelere dönüştüğünü açıkça göstermektedir. Özellikle son yıllarda pek çok ülkede sağ popülist partilerin iktidara gelmesiyle birlikte hem demokratik normlar zayıflamaya başlamış hem de iklim politikaları tarihsel sorumluluk ve bilimsel zorunluluklar temelinde ele alınan küresel bir sorun olmaktan uzaklaşarak ekonomik rekabet, kültürel muhafazakârlık ve ulusal egemenlik ekseninde çerçevelenmeye başlamıştır. Bu durum iklim diplomasisinin bilim temelli politika üretimi, çok taraflılık ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar gibi kurucu ilkelerini işlevsizleştirmekte; uluslararası iklim rejimini bağlayıcılığı giderek zayıflayan bir çekişme ve pazarlık alanına dönüştürmektedir. Dolayısıyla devletlerin iklim diplomasisindeki rolü, yalnızca salım azaltım taahhütleri üzerinden değil; aynı zamanda artan otoriterleşme eğilimleri ve sağ popülist söylemlerin küresel yönetişim mekanizmaları üzerindeki dönüştürücü etkileri bağlamında da değerlendirilmelidir.

Devlet Blokları ve Müzakere Koalisyonları: Devletler iklim diplomasisinde yalnızca bireysel aktörler olarak değil; aynı zamanda bloklar ve koalisyonlar biçiminde de hareket etmektedir. Avrupa Birliği, G77+Çin, En Az Gelişmiş Ülkeler (Least Developed Countries [LDCs]) ve Küçük Ada Devletleri İttifakı (Alliance of Small Island States [AOSIS]) bu tip yapıların en bilinen örnekleri arasındadır. Bu bloklaşmalar bir yandan pazarlık gücünü artırsa da diğer yandan devletlerin blok içindeki eşitsizliklerini gizlemektedir. Örneğin, G77+Çin, esasen tarihsel salım sorumluluğu daha az olan Küresel Güney devletlerinin sesi olma iddiasını taşımasına rağmen Çin ve Hindistan gibi büyük emitörlerin çıkarlarıyla küçük ve kırılgan ekonomilere sahip Güney devletlerinin talepleri arasında derin çatlaklar bulunmaktadır. Bu durum ise Küresel Güney'in iklim diplomasisinde yekpare bir aktör olduğu varsayımını sorunlu hâle getirmektedir. Avrupa Birliği ise normatif güç söylemini ileri sürse de sınırda karbon düzenlemesi gibi mekanizmalarla iklim diplomasisini ticarî rekabetin bir unsuru hâline getirmektedir. Bu anlayış, iklim rejiminin giderek iktisadî bir disiplin aracına dönüşmesine neden olmaktadır (Cosbey, vd., 2019; Roberts, 2011).

Küçük Ada Devletleri İttifakı, deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak ortaya çıkan varoluşsal riskler nedeniyle iklim müzakerelerinde en kırılgan koalisyonlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Koalisyon uzun zamandır 1.5°C hedefinin korunması ve zarar-kayıp mekanizmalarının güçlendirilmesi için normatif politikalar üretse de sınırlı jeopolitik ve ekonomik kapasitesi nedeniyle ilgili taleplerini bağlayıcılığı olan sonuçlara dönüştürmekte yetersiz kalmaktadır. Bu durum ahlâki argümanların iklim diplomasisinde tek başına yeterli olmadığını ve müzakere sonuçlarının yapısal güç ilişkileri doğrultusunda belirlenmeye devam ettiğini göstermektedir. En Az Gelişmiş Ülkeler Koalisyonu ise, uyum ve kapasite geliştirme, iklim finansmanı gibi başlıklarda daha görünür bir müzakere pozisyonuna sahip olmasına rağmen bu devletlerin talepleri genellikle proje bazlı ve teknik yardımlarla sınırlı kalmaktadır. Bu anlayış, ilgili koalisyonun yapısal eşitsizliklerini iyileştirmek yerine kırılganlığını yöneten ve süreklileştiren bir iklim politikası yaklaşımını kurumsallaştırmaktadır. Dolayısıyla En Az Gelişmiş Ülkeler Koalisyonu iklim diplomasisinde mağduriyete dayalı bir temsil alanına sıkışmakta ve karar alma süreçlerinde sınırlı bir etkiye sahip olmaktadır (Betzold vd., 2012; Ciplet vd., 2015).

Sonuç olarak devlet blokları ile müzakere koalisyonları küresel iklim rejiminde kolektif pazarlık kapasitesini artırma işlevi görse de çoğu zaman küresel eşitsizlikleri maskeleyen bir temsil siyaseti üretmektedir. Bu noktada bloklar arası hiyerarşiler gibi blok içi güç asimetrileri de müzakere süreçlerini şekillendirmekte; küresel iklim değişikliğinin sorumluları ile yıkıcı etkilerine en fazla maruz kalanlar arasındaki uçurum büyük oranda korunmaktadır. Bu bağlamda tıpkı devletler arası ilişkilerde olduğu gibi blok ve koalisyon tipi yapılarda da iklim diplomasisi, teknik bir ekoloji politikası alanından ziyade siyasal güç ilişkileri, ekonomik rekabet ve tarihsel ve/veya güncel salım sorumluluğunun kesiştiği bir mücadele alanı olarak ele alınmaktadır.

Uluslararası Örgütler ve Sekreteryalar: Uluslararası örgütler içinde Birleşmiş Milletler, iklim diplomasisinin kurumsal temelini oluşturmaktadır. UNFCCC Sekreteryası, IPCC ve her yıl düzenlenen COP süreci, bu örgüt içinde iklim rejiminin temel normatif çerçevesini küresel çapta belirleyen, hedef koyan, yürüten ve sürekli hâle getiren temel yapılar konumundadır. Ancak ilgili yapılar nötr değildir ve oluşturdukları normların zorunlu bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Dolayısıyla iklim diplomasisinin sınırlarını tayin eden; hangi verinin meşru sayılacağını tanımlayan ve hangi siyasal seçeneklerin "makul" görüleceğini belirleyen kurumsal filtreler olarak işlev görmektedir. UNFCCC, görünürde taraf devletlerin iradesine dayalı bir çerçeve sunsa da pratikte büyük oranda konsensüs man-

tığına hapsolmaktadır. Bu durum ise güçlü ve statükodan en fazla yarar sağlayan devletlere avantajlar sunmaktadır; fosil yakıtların aşamalı olarak terk edilmesi ve mutlak azaltım çağrıları, bu konsensüs dahilinde sistematik biçimde törpülenmekte veya ertelenmektedir. IPCC raporları bilimsel veri üretiminde temel ve küresel bir referans noktası oluştursa da aynı zamanda oldukça muhafazakâr bir epistemolojik niteliğe sahiptir. Zira siyasal olarak yalnızca "kabul edilebilir" olanın içinde kalan senaryolar öne çıkarılmakta; kapitalist üretim ve tüketim anlayışını kökten sorgulayan fikirler marjinalleştirilmektedir. Böylece iklim diplomasisinde bilimsel veriler, dönüştürücü bir güç olmaktan ziyade mevcut ekonomik ve politik sistemi meşrulaştıran bir araç olarak kurgulanmaktadır (Beck ve Mahony, 2018). COP'u ise bugün artık devletler arası bir konferanstan ziyade "fosil lobilerin şenliği" olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Son yıllarda yapılan toplantılar, uluslararası fosil yakıt şirketleri ve onlarla bağlantılı çıkar gruplarının yoğun ilgisi ve katılımına sahne olmakta; bu aktörler müzakere süreçleri kadar sponsorluklar, kulis faaliyetleri ve yan etkinlikler aracılığıyla karar alma mekanizmalarını etkilemektedir. Bu durum, iklim diplomasisinin bilimsel ve kamusal bir sorun alanı olmaktan giderek uzaklaşmasına; piyasayla uyumlu çözümler ve gönüllü taahhütler çerçevesinde biçimlenen bir "yeşil vitrin" siyasetine dönüşmesine yol açmaktadır (Brulle, 2018; InfluenceMap, 2022).

Sonuç olarak iklim rejiminin kurumsal ağırlık merkezi, Birleşmiş Milletler ve onun altında yapılandırılmış iklim yönetişimi mekanizmalarında toplanmaktadır. Bu çatı altındaki UNFCCC, IPCC ve COP gibi başlıca iklim kurumları, uluslararası iklim politikalarında hangi çözüm yollarının tartışmaya açılacağı, hangi taleplerin müzakere sürecinde ele alınacağını belirleyen bir çerçeve üretmektedir. Ancak bu yapı içinde gerçekçi dönüşüm çağrıları, devletler arası asimetrik güç ilişkileri nedeniyle sistematik biçimde ertelenmekte; tarihsel ve/veya güncel salım sorumluluklarına dayalı talepler uygulanabilirlikle ilgili gerekçeler ileri sürülerek etkisizleştirilmektedir. Yani Birleşmiş Milletler, uluslararası örgütler düzeyinde iklim rejiminin her ne kadar meşru lideri olarak hareket etse de tüm dünya halklarını temsil eden ve kolektif eylemi güçlendiren bir mekanizma olmaktan ziyade mevut siyasal güç ilişkilerini ve piyasa çıkarlarını güvence altına alan bir yönetişim mimarisine sahiptir. Bu doğrultuda diplomasi alanı ise, iklimsel sorunları çözmekten ziyade bunları yönetilebilir sınırlara indirgeyen bir siyasal pratik olarak yürütülmektedir.

Çokuluslu Şirketler ve Finansal Aktörler: Her ne kadar müzakere masasında yer almasa da hem tarihsel ve güncel salımlardan sorum-

lu olan hem de ulusal ve uluslararası iklim politikalarının şekillenmesinde dolaylı ama etkin bir rol oynayan aktörler, çokuluslu şirketlerdir. Başta enerji, teknoloji, madencilik, tarım ve ulaşım gibi karbon yoğun sektörlerde faaliyet gösterenler olmak üzere uluslararası şirketler, uzun yıllar çoğunlukla iklim inkârcılığının finansörlüğünü üstlenmiştir. Ancak özellikle 2010'lu yıllardan itibaren iklimsel afetlerin daha sık, yaygın, yıkıcı ve COP müzakerelerinin daha görünür hâle gelmesi ile kendilerini "çevre dostu" örgütler olarak konumlandırma çabası içine girmiş; buna göre net sıfır taahhütleri, karbon dengeleme projeleri ve yeşil enerji yatırımı söylemleriyle iklim siyasetinde "çözüm ortağı" olarak meşru aktörler hâline gelmiştir. Kurumsal katılım mekanizmaları, şirketlerin COP toplantılarına sponsor veya gözlemci olarak dahil olmalarına olanak tanımakta; bu da iklim diplomasisini kamusal bir müzakere alanı olmaktan çıkararak görünürde çok paydaşlı ancak daha asimetrik bir pazarlık alanına dönüştürmektedir. Şirketlerin teknokratları, özellikle de teknoloji, enerji ve finans uzmanları, onları vazgeçilmez aktörler gibi gösterse de bu durum kamusal düzenlemeler ile bağlayıcı taahhütlerin geri plâna itilmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda iklim diplomasisi de ekolojik bir çözüm alanı olmaktan ziyade sermaye birikiminin yeni araçlarla meşrulaştırıldığı bir yönetişim alanına dönüşmektedir (Newell ve Paterson, 2010).

Benzer şekilde bankalar, sigorta şirketleri ve yatırım fonları gibi kurum ve mekanizmaları barındıran finansal aktörler de iklim diplomasisinin bir diğer tartışmalı alanıdır. Karbon piyasaları, salım azaltımını siyasal ve etik bir sorumluluk olmaktan çıkarıp alınıp satılabilir bir metaya dönüştürmektedir. Bu yapılar, yüksek salım yapan aktörlerin faaliyetlerini sürdürmesi için yeni olanaklar sağlarken azaltım sorumluluğunu ise çoğu zaman Küresel Güney'deki projelere kaydırmaktadır. Başta Dünya Bankası ve bölgesel kalkınma bankaları olmak üzere, ağırlıklı olarak krediler üzerinden iklim projelerini finanse eden bu örgütler, iklim değişikliğinde tarihsel ve güncel sorumluluğu daha az olan geri bırakılmış veya gelişmekte olan devletlerin borç yükleri altına girmesine neden olmaktadır. Yani finansal aktörler, esasen iklime bağlı etkileri yeni bir yatırım ve spekülasyon alanı olarak çerçevelemektedir. Dolayısıyla iklim finansmanı savunusu, görünürde dönüşüm için ihtiyaç duyulan kaynakların mobilizasyonu gibi sunulsa da uygulamada çoğunlukla iklim değişikliği ve buna bağlı yıkıcı etkilerin yeni bir finansallaşma dalgasına entegre edilmesinden ibarettir. Bu aktörlerin zorunlu finansal ihtiyaçlar üzerinden iklim diplomasisindeki etkisini artırması, kamusal ve demokratik denetim sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Zira karar alma süreçlerinin teknik ve

karmaşık araçlar üzerinden yürütülmesi, toplumsal katılımı ve şeffaflığı giderek azaltmaktadır (Newell vd., 2014; World Bank, 2020).

Bu çerçevede çokuluslu şirketler ve finansal kuruluşlar, iklim diplomasisinde müzakerelerin resmî paydaşı olmamasına rağmen sahip oldukları sermaye, teknik bilgi ve finansal kapasite aracılığıyla bu alanın en güçlü belirleyicileri arasına yerleşmiştir. Bu aktörler ekonomik kaynaklarını bir baskı aracına dönüştürerek küresel iklim rejiminin önceliklerini belirlemekte; bağlayıcı yükümlülükler ve kamusal denetimlerden büyük ölçüde muaf olmaktadır. Özellikle kredi ve diğer finans mekanizmaları yoluyla iklim politikalarının yönünü tayin etmeleri, tarihsel ve/veya güncel salım sorumluluğu daha az olan devletler üzerinde yeni ve oldukça ağır borç ilişkileri üretmektedir. Bu nedenle iklim diplomasisi, pratikte kamu yararı ve hesap verebilirlik ilkelerinden uzaklaşarak yoksul devletlerin hareket alanını daraltan bir güç asimetrisi zeminine dönüşmektedir.

Sivil Toplum Alanı ve Bilimsel Aktörler: Sivil toplum kuruluşları (STK), küresel iklim değişikliğinin bilimsel bir gerçekliği ve yıkıcı etkilerine yönelik toplumsal farkındalığın artması ve sundukları normatif-teknik önerilerle iklim diplomasisinin aslî aktörleri üzerinde zaman zaman kamusal baskıların oluşturulması noktasında önemli bir etkiye sahiptir. Ancak bu durum bu devlet dışı aktörlerin her birinin otomatik olarak ekosistem ve kamu yararını esas aldığı anlamına gelmemektedir. Özellikle şirketler tarafından fonlanan ve hatta kurucu ve/veya yönetici kurul üyeleri arasında büyük sermaye gruplarından elitlerin de yer aldığı STK'lar, esasen sorumlusu oldukları ekolojik yıkımları perdelemek ve kendilerini kamuya karşı "hayırsever" kimseler/yapılar olarak göstermek için iklim dostu söylem ve pratikleri araçsallaştırmaktadır. İlgili alanda daha radikal ancak aynı zamanda gerçek anlamda bilimsel ve adil çözümler öneren STK'lar ise, ana akım siyaset ile medyanın dışına itilerek marjinalleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu durum, esas ihtiyaç duyulan sistem eleştirilerinin geri plânda kalmasına ve mevcut ekonomi-politik yapıyla ve müzakerelerle "uyumlu" taleplerin meşrulaştırılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla sivil toplum alanı, elbette dönüştürücü bir potansiyele sahip olmakla birlikte sistem içi bir uyum mekanizması olarak ikili bir rol oynamaktadır.

Benzer durum üniversiteler ve düşünce kuruluşlarındaki akademik-teknik üretim sürecinde de geçerlidir. Akademisyenler ve araştırmacılar her ne kadar küresel iklim değişikliğinin tespit edildiği ilk dönemlerden bugüne, her aşamada ölçme, değerlendirme ve çözüm önerileriyle birlikte bilgiyi yaymada merkezî bir rol üstlense de bu kurumlarda çalı-

şanlar da sermayenin baskısı altında ve çıkarları doğrultusunda, genellikle teknoloji sığınağına hapsolacak türden geçici ve yama çözümler üretmeye mecbur bırakılmaktadır. Ayrıca yakın geçmişe kadar oldukça yaygın olan iklim inkârcılığının teknik altyapısının oluşturulması ile iklimsel gerçeklerin gizlenmesi veya yumuşatılmasında bu kurumların da sorumluluğu bulunmaktadır. Örneğin, Wikileaks'in 2009 yılında yayımladığı belgeler, İngiltere'deki East Anglia Üniversitesi İklim Araştırma Merkezi'nde çalışan bilim insanlarının dünyanın çeşitli ülkelerindeki meslektaşlarıyla yaptıkları e-posta yazışmalarında iklimsel verilerin sunumu ve yorumlanmasına ilişkin ciddi tartışmalar doğurduğunu göstermiştir. Watergate'e gönderme yapılarak "Climategate" adıyla anılan bu olay sonucunda, iklim bilimciler hakkında soruşturmalar açılmış; her ne kadar bu soruşturmaların önemli bir kısmında sahtekârlık bulgusuna ulaşılmamış olsa da iklim verilerinin bilimsel nesnelliği ve şeffaflığına yönelik güven ciddi ölçüde zedelenmiştir (Uçkan ve Ertem, 2011).

Sonuç olarak STK'lar ile akademik ve bilimsel çevreler, bilgi üretimi yoluyla iklim değişikliğiyle mücadeleye meşruiyet kazandırma noktasında iklim diplomasisinde önemli bir konuma sahip olsa da bu konum ne yazık ki gerçek anlamda ekosistem ve kamu yararına dönüştürücü bir işlev görmemektedir. Finansman ilişkiler, politik baskılar ve ana akım müzakere süreçleriyle kurulan uyum, bu aktörlerin önemli bir kısmını sistem dahilinde hareket etmeye zorlamakta; esas gerekli olan köklü ve yapısal eleştiriler ise dışlanmaktadır. Bu nedenle iklim değişikliği ile yıkıcı etkilerine ilişkin veri ve söylem üretimi, çoğu zaman iktisadî ve politik düzenle çelişmeyen geçici ve sınırlı çözümler etrafında yoğunlaşmakta; sivil ve bilimsel alan, doğayı ve kamusal yararı önceleyen bağımsız bir bilgi ve denetim mekanizması olmaktan ziyade, mevcut küresel iklim rejiminin yeniden üretimine katkı sunan kısır bir alan olarak kalmaktadır.

İklim Diplomasisinin Gerçek Aktörleri Olarak Dünya Halkları: Uluslararası sistemin Westphalia Anlaşması'ndan bu yana kurumsallaşmış görünümü, diplomatik karar alma süreçlerinin ulus-devletler eliyle ve halkların iradesini temsilen yürütüldüğü varsayımına dayanmaktadır. Ancak bu yaklaşım, esasen tarihsel ve maddi gerçeklikle uyuşmayan ideolojik bir perdeden ibarettir. Zira modern uluslararası düzen, kamunun çıkarlarını esas alan bir mekanizma olarak işlememiş; tersine, siyasal iktidarlar mülkiyet ilişkileri ve ekonomik gücün dar bir sınıf lehine yoğunlaştığı bir yapı üretmiştir. Nitekim iklim diplomasisi de bu tarihsel süreklilikten azade değildir. Bugün giderek artan bir hızda ve küresel çapta iklimsel yıkımlar, soyut bir insan etkinliğinin sonucu değil; "kapitalosenik

iklim değişikliği" olarak kavramsallaştırılan, tarihsel olarak belirli bir üretim ve birikim rejiminin ürünüdür (Moore, 2017). Son iki yüzyılda biçimlenen üretim ve tüketim rejimleri, sermaye birikimini mutlak bir öncelik hâline getirmiş; doğa varlıklarını sınırsız bir hammadde deposu ve atık alanı olarak görmüş ve ilksel birikimle başlayarak bu süreci küresel ölçekte zora başvurarak yaygınlaştırmıştır. Dolayısıyla ekolojik yıkımlar içinde en geniş çaplı ve acil sorun olan iklim değişikliği, teknik bir yönetim sorunu değildir; tarihsel, yapısal ve elbette sınıfsal bir şiddet biçimidir.

Bu noktada iklim diplomasisinin esas sorumluları ve resmî aktörleri ile gerçek aktörleri olan dünya halkları arasındaki kopukluk giderek daha açık biçimde görünür hâle gelmektedir. Oxfam (2026) son yıllarda yayımladığı küresel eşitsizlik raporlarıyla dünyadaki çok küçük bir kesimin (yalnızca üç bini aşkın sayıda bir zenginler grubunun) toplam nüfusun en yoksul yarısının sahip olduğu serveti kontrol ettiğini; yine aynı grubun karbon yoğun yatırımlar ile bireysel tüketimle ürettiği salımlarda ezici bir paya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kesim iklim değişikliğinin aslî faili olmasının yanı sıra, aynı zamanda uluslararası iklim rejiminin ve diplomatik kararların yönünü belirleyen piyasa uyumlu çözüm reçeteleri, lobicilik faaliyetleri, finansal kurumları ve medya gücü aracılığıyla gerçek anlamda doğa ve kamu yararını gözeten bir dönüşümü sistematik biçimde bloke etmektedir. Dolayısıyla iklim müzakerelerinde karşılaşılan yapısal tıkanmalar, ertelemeci anlayış veya gerçekçi olmayan taahhütler, bu sınıfsal çıkar çatışmasının doğrudan sonucudur. Buna karşılık dünya nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan emekçiler, kapitalosenik iklim değişikliğinde çok daha sınırlı bir sorumluluğa sahip olmasına rağmen bu değişikliğin yıkıcı etkilerine maruz kalan kesimlerdir. Ölümcül riskler barındıran hava anomalileri, özellikle aşırı ısınma, soğuma ve vektörel yayılmalara bağlı olarak gelişen sağlık sorunları, kuraklık, gıda güvencesizliği, zorunlu yerinden edilmeler bu kesimler için soyut bir gelecek senaryosu değil; gündelik hayatın maddi gerçekleridir. Buna rağmen emekçiler/halklar, iklim diplomasisiyle ilgili karar alma süreçlerinde ya bütünüyle dışlanmakta ya da göstermelik (sembolik) katılım mekanizmalarıyla etkisizleştirilmektedir. Dolayısıyla dünya halkları, bu kapitalosenik düzenin tarihsel mirası altında, sorumlusu olmadıkları bir üretim rejiminin sonuçlarıyla yaşam mücadelesi vermeye mahkûm edilmektedir. İklim diplomasisi ise, bu koşulları sorgulamak ve değiştirmek yerine sistemin devamlılığını güvence altına almaya çalışan bir yönetim tekniği biçiminde kurgulanmaktadır.

Türkiye'de İklimsel Yıkımların Politik Ekonomisi: Coğrafya, Sermaye Birikimi ve Eşitsiz Etkilenme Dinamikleri

Türkiye, coğrafî konumu itibariyle Akdeniz havzası içerisinde yer almaktadır; Karadeniz, Akdeniz ve karasal iklim tiplerinin kısa mesafelerde iç içe geçtiği bir iklim çeşitliliğine sahiptir. Akdeniz havzası küresel iklim değişikliğinden en şiddetli ve hızlı etkilenen "sıcak noktalar"dan biridir; bu bölgede sıcaklık artışları küresel ortalamanın üzerinde seyretmekte ve yağış rejimleri belirgin şekilde değişmektedir. Bu durum, Türkiye'yi iklimsel etkilere karşı bölgesel olarak farklılaşan; ancak aynı zamanda kesişim içinde olan çoklu riskler altında kırılgan bir konuma yerleştirmektedir (IPCC, 2022). Türkiye özelinde bakıldığında, sıcak hava dalgalarının görülme süresi, sıklığı ve şiddeti artmakta; bu durum özellikle kentleşmenin daha yoğun olduğu bölgelerde, yüksek oranda yapılaşma ve geçirimsiz yüzeyler nedeniyle ısı adası etkisi yaratarak insan sağlığı ve enerji sistemleri üzerinde ek baskılar oluşturmaktadır (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı [ÇŞİDB], t.y.-a) Bu etki, başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere metropollerde sıcaklığa bağlı sağlık risklerini derinleştirmekte ve soğutma amaçlı enerji talebini artırmaktadır.

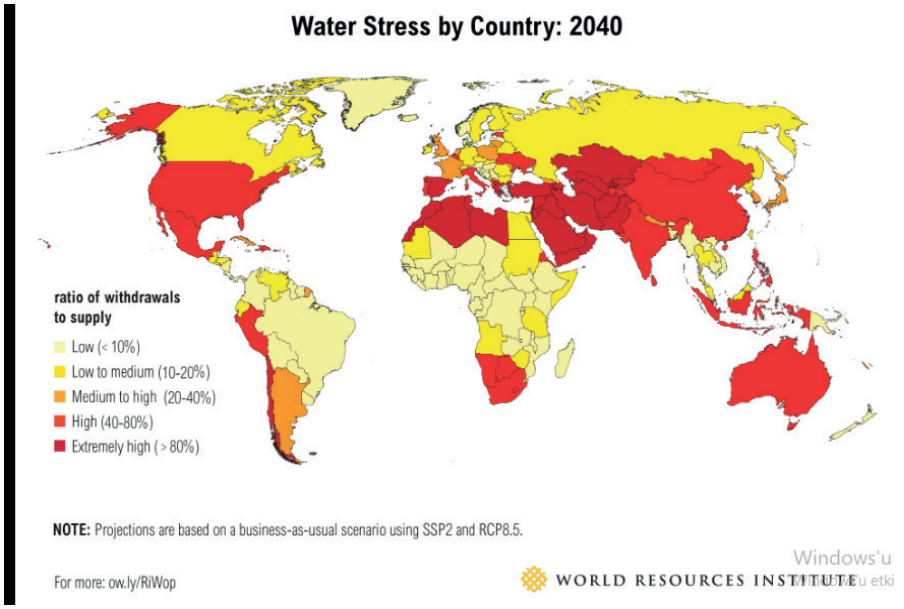
Küresel iklim değişikliğinin Türkiye'ye yönelik olası yıkıcı etkilerine ilişkin belli başlı toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda verilere ulaşmak adına, IPCC'nin 2022 yılında yayımladığı "Etkiler, Uyum ve Kırılganlık" başlıklı raporun özeti incelenebilir:

-Rapora göre Türkiye, aşırı hava olayları karşısında Avrupa'nın en dezavantajlı ülkesi konumundadır. Bugün Avrupa'da her yıl yaklaşık 2 bin 700 insan aşırı sıcak havaya bağlı olarak yaşamını yitirirken 2050'ye gelindiğinde, emisyonlar büyük ölçüde azaltılsa bile bu sayının 30 binlere kadar tırmanabileceği tahmin edilmektedir. Ölümlerin büyük ölçüde aralarında Türkiye'nin de yer aldığı güney bölgelerde yaşanacağı belirtilmektedir. Aşırı sıcaklara bağlı olarak solunum rahatsızlıkları nedeniyle hastaneye sevk edilme oranlarının da artabileceği öngörülmekte; ayrıca çoğunlukla yine Güney Avrupa'da görülmesi beklenen bu vakaların 2050 yılına kadar Avrupa genelinde iki kattan fazla yükselebileceği tahmin edilmektedir.

-Meseleye tarım açısından bakıldığında, küresel iklim değişikliğinin toprak kalitesini zayıflattığı ve erozyona (toprak kaybına) neden olduğu bilinmektedir. Raporda Türkiye'nin de dahil olduğu Akdeniz havzasında yer alan ülkelerde tarım alanlarının yaklaşık %30'unun erozyon riski ile karşı karşıya olduğu dile getirilmekte; artan sıcaklık ve yağış rejimindeki değişimlere bağlı olarak bu kaybın daha da artabileceği vurgulanmaktadır.

Toprak kalitesi elbette ürün verimliliğini de etkilemektedir; aşırı hava olayları nedeniyle başta mısır olmak üzere tarımsal ürünlerde rekoltenin de düşebileceği belirtilmektedir. Bu durum temel gıda ürünlerinde fiyat artışına ve yoksul kesimlerin bu ürünlere erişimde zorluk yaşamasına neden olacaktır.

-Yaşamsal düzeyde önemli olan bir diğer konu, tatlı su varlığının azalması ve bununla bağlantılı olarak gelişebilecek kuraklık sorunlarıdır. Türkiye topraklarının yarısında ya yüksek ya da aşırı yüksek derecede su sıkıntısı görülmektedir. Dünya Kaynakları Enstitüsü'nün (WRI [World Resources Institute], 2015) yayımladığı Su Stresi Haritası'na göre Türkiye, 2040 yılında en riskli ikinci kategori olan "yüksek" derecede su stresi ile mücadele edecek ülkeler arasında yer almaktadır.

Şekil 4. Ülkelere Göre Su Stresi Düzeyi (2040)

Kaynak: WRI (2015). https://www.wri.org/insights/rankings-worlds-most-water-stressed-countries-2040

-Rapora göre Akdeniz coğrafyasında yaşayan nüfusun yaklaşık %54'ünün farklı yoğunluk ve sıklıklarda kuraklık problemiyle yüz yüze kalabileceği belirtilmektedir. Hatta karbon emisyonları hızla azaltılsa bile kuraklık sorunlarının bu yüzyılın sonunda 2 ila 3 kat daha uzun sürebileceği dile getirilmektedir. Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü olan Beyşehir Gölü'nün 2070'li yıllara gelindiğinde bütünüyle kuruyabileceğine; su ihtiyacının giderek artışı ve kuraklık koşullarının bir araya gelmesi nedeniyle Akdeniz Bölgesi'nde bulunan yeraltı su kaynaklarının tükenebileceğine ilişkin uyarılar yapılmaktadır. Emisyonların azaltılmaması durumun-

da, tuzdan arındırma tesisleri veya su rezervuarları gibi kuraklık baskısını azaltmak için uygulamaya konulan yöntemler ise yetersiz kalacaktır.

-Bir yarımada olan Türkiye için deniz ekosistemi de büyük önem taşımaktadır. Küresel iklim değişikliği nedeniyle deniz sıcaklığının yükselmesi bu ekosistemdeki biyoçeşitliliğe de zarar vermektedir. Rapora göre, karbon salımları artmaya devam ederse Akdeniz'deki balık çeşitlerinin %60'ının neslinin tükenme ihtimâli bulunmaktadır; ayrıca bu salımlar azaltılsa bile yaklaşık %10'unun yok olmasının önüne geçilemeyecektir. Karadeniz'de ise, yine sıcaklık artışı nedeniyle oksijen seviyesi düşmekte; bu da balık türlerinin dağılımını etkilemektedir.

-Denizlerle ilgili ele alınması gereken bir diğer mesele, yine ısınmaya bağlı olarak su seviyesindeki artış ve kıyı taşkınları riskidir. Bugün Türkiye'de yaklaşık yarım milyon insan kıyı taşkınlarının yaşanabileceği bölgelerde yaşamaktadır ve salımların artmaya devam etmesi durumunda risk altına girecek kişi sayısının iki katına kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir. Özellikle İstanbul ve İzmir gibi yoğun nüfusa sahip büyükşehirler, deniz seviyesinin yükselmesi sebebiyle tehdit altındadır.

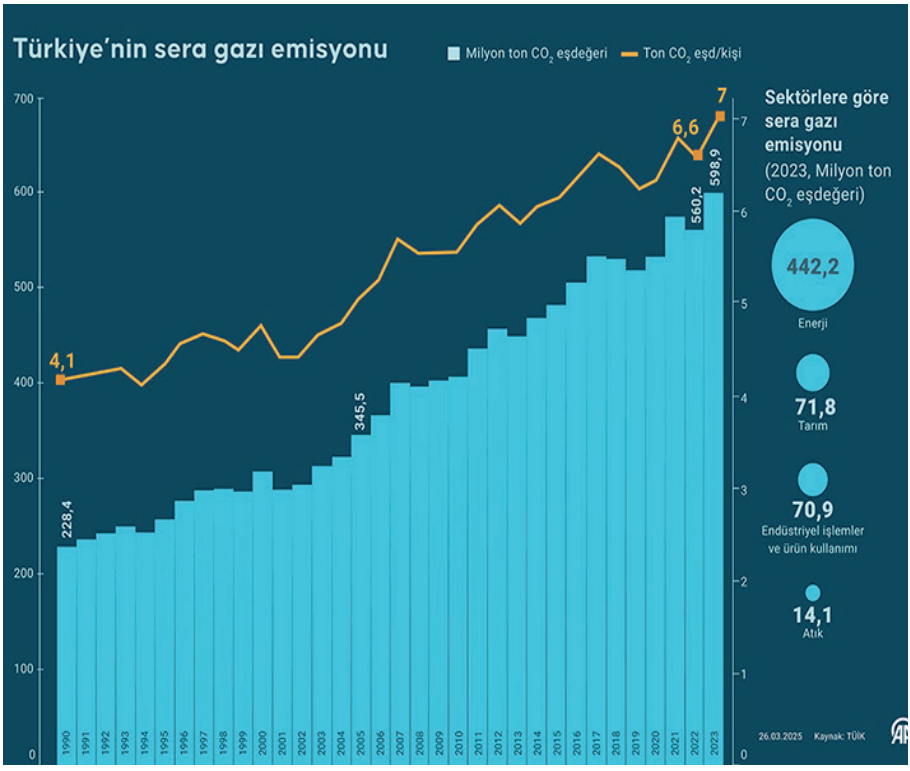
-Raporda Türkiye'nin Akdeniz havzası içerisinde yer alması nedeniyle doğrudan karşı karşıya olduğu iklimsel etkilerin yanı sıra yine bu etkilerle ilişkili olarak risk altına giren sosyo-ekonomik alanlardan da bahsedilmektedir. Örneğin, küresel tedarik zinciri, finans sektörü ve genel olarak piyasalarda ortaya çıkabilecek olumsuzlukların Türkiye'de temel mal ve hizmetlere erişimi zorlaştırması, fiyat artışları ve ihracat sektörünün zarar etmesine neden olabileceği vurgulanmaktadır. Emisyonların yüksek seviyede seyretmesi durumunda, bu yüzyılın sonuna kadar kişi başına gayri safi millî hasılada %17'lik bir düşüş olabileceği tahmin edilmektedir.

-Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra, özellikle gıda, su ve temel hizmetlere erişimin zorlaşması, toplum içinde huzursuzluk, çatışma ve göç gibi riskleri de artırmaktadır. Küresel iklim değişikliği nedeniyle ülke topraklarının önemli bir kısmının kuraklık ve çölleşme tehdidi ile karşı karşıya olması, başta geçimini topraktan sağlayanlar olmak üzere pek çok kesim için risk oluşturmakta; özellikle Güneydoğu, Doğu ve İç Anadolu gibi kuraklığın daha yıkıcı olduğu bölgelerde iklime bağlı göç eğilimini ortaya çıkarmaktadır (Artı Gerçek, 2024).

Elbette IPCC'nin sunduğu verilerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için Türkiye'nin küresel sıralama içindeki emisyon yükü ile toplumsal eşitsizlikleri anlamak adına sosyo-ekonomik koşulların da incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda en son açıklanan 2023 yılı ölçümle-

rine göre, Türkiye'nin sera gazı salımları bir önceki yıla kıyasla %6.9 artarak 598.9 milyon tona ulaşmıştır. Küresel ölçekte değerlendirildiğinde ise, Türkiye salımlar bakımından dünyada 15. sırada yer almaktadır.

Şekil.5 Türkiye'nin 1990-2023 Sera Gazı Salım Grafiği

Kaynak: AA (2025c). https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-sera-gazi-emisyonu-2023te-yuzde-6-9-artti/3520077#

Şekil 5'te verilen grafiğe göre, Türkiye'nin toplam sera gazı salımları (LULUCF, yani arazi kullanımı etkisi hariç tutulan emisyon) 1990-2023 yılları arası dönemde %141.7 oranında artış göstermiştir. 2023 yılı salımlarının sektörel dağılımı incelendiğinde, elektrik ve ısı üretimi, sanayide kullanımı, ulaşım ile ticarî binalar ve konutlarda ısıtmayı kapsayan enerji sektörünün %73.8'lik payla (442 milyon ton) açık ara birinci olduğu görülmektedir. Enerji sektörünü sırasıyla %12 (71.8 milyon ton) ile tarım, %11.8 (70.9 milyon ton) ile endüstriyel süreçler ve %2.3 (14.1 milyon ton) ile atık sektörü takip etmektedir (AA, 2025c; GHG Türkiye, 2024).

Grafikten de anlaşıldığı üzere, Türkiye'nin toplam sera gazı salımlarının yaklaşık dörtte üçü enerji sektöründen kaynaklanmaktadır. Bu sektör, ısı ve elektrik üretimi, ulaşım ve sanayide enerji kullanımını kapsa-

maktadır ve bütünüyle sermaye yoğun yatırımlar aracılığıyla şekillenmektedir. Üretim yapısının merkezinde ise başta elektrik olmak üzere karbon yoğun sanayi kolları yer almaktadır. Türkiye, bugün hâlâ elektrik üretiminde kömür ve doğalgaza bağımlı bir ülkedir. Ember'in (2025) analizlerine göre, elektrik üretiminde kömürlü termik santrallerin payı giderek azalsa da, bu üretimin toplam salımlar üzerindeki etkisi büyük oranda devam etmektedir. Başta çimento, petrokimya ve demir-çelik gibi sektörler hem yakıt kullanımı hem de süreç emisyonları yoluyla karbondioksit salımlarının yoğunlaştığı alanlardır. Ayrıca bu sektörler Türkiye'de sermaye birikimi ile ihracata dayalı büyüme stratejilerinin belkemiğini oluşturmaktadır. Özetle burada kritik olan mesele, karbon salımının salt "enerji kullanımı" üzerinden değil; hangi üretimin hangi amaç ve hangi sermaye grupları tarafından yapıldığı sorusunun ele alınmasıdır. Zira karbon yoğun yatırımlar rekabet gücü, ihracat hedefleri ve elbette kârlılık doğrultusunda şekillenirken bunun ekolojik maliyetleri sistematik biçimde emeğe ve genel çerçevede topluma dışsallaştırılmaktadır. Bu nedenle iklim değişikliği -elbette kapitalist sistemin doğal bir çıktısı olarak, aynı zamanda küresel çapta bu sisteme eklemlenmiş olan- Türkiye'de de esasen sermayenin değerlenme stratejileri ile yatırım tercihlerinin maddi bir yan ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Emek ile sermaye kesimleri arasındaki karbona dayalı eşitsizlikler, üretim sürecine olduğu gibi tüketim alışkanlıkları ve yaşam biçimine de yansımaktadır. Varlıklı kesimler, yüksek gelirleri aracılığıyla daha fazla mal ve hizmete erişebilmekte; bu da toplum içinde tüketime bağlı olarak ortaya çıkan salımları bu kesimlerin lehine artırmaktadır. Greenpeace Türkiye'nin (2025) yayımladığı ve 2019 yılına ait Türkiye verilerine göre, en varlıklı %10'luk kesimde kişi başına düşen yıllık ortalama emisyon 22.6 ton karbondioksit eşdeğeri (tCO_2e[33]) iken, en yoksul %50 için bu değer 3.1 ton tCO_2e seviyesindedir. Özetle, Türkiye'deki gelir ve servet uçurumu toplumun geniş kesimlerinin her türden kaynağa erişimini sınırlamakla kalmamakta; aynı zamanda varlıklı küçük bir kesimin üretim çıkarları ve tüketim anlayışı üzerinden çok daha fazla karbon yükü oluşturmasına yol açarak iklimsel eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Bu bağlamda hem iklim siyaseti hem de bununla ilintili olarak sosyal politika mekanizmalarının, esasen bu yapısal eşitsizlikleri azaltacak şekilde tasarlanması gerekmektedir.

33. Karbondioksit eşdeğeri (tCO_2e), metan, diazot monoksit gibi tüm sera gazlarının atmosferi ısıtma etkisini karbondioksit cinsinden gösteren bir ölçüdür. Buna göre örneğin bir ton metan, karbondioksite göre yaklaşık 28 kat daha fazla ısınma etkisine sahip olduğu için karbon ayak izi ölçümlerinde 28 tCO_2e olarak dikkate alınmaktadır (IPCC, 2014).

1990'lı Yıllardan Günümüze Türkiye'nin İklim Diplomasisinin Tarihi ve Eleştirel Bir Okuması

Türkiye'nin iklim siyaseti ve bu siyasetin küresel alandaki temsili, uluslararası iklim rejiminin oluşumuyla eş zamanlı biçimde gelişse de devlet bu sürece bütünlüklü ve kesintisiz bir eklemlenme göstermemiş; erken dönemden itibaren doğa ve toplum yararına gerçekçi bir dönüşümden ziyade diplomatik pazarlıklar, erteleme ve esneklik talepleri üzerinden şekillenmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin iklim alanındaki konumlanışı, uzun vadeli ekolojik, ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanma alanı olarak değil; devletin büyüme öncelikleriyle uyumlu biçimde yürütülen bir dış politika başlığı olarak ele alınmıştır. 1992 yılında Rio Zirvesi ile kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change [UNFCCC]), uluslararası iklim rejiminin normatif temelini inşa ederken, Türkiye bu sürece ihtiyatlı bir katılım sergilemiştir. UNFCCC kapsamında Türkiye'nin Ek-I ülkeleri[34] kapsamında sınıflandırılması, ilk dönemde ciddi bir diplomatik tartışma konusu olmuş; devlet, tarihsel salım sorumluluğunun daha sınırlı olduğunu ileri sürerek atfedilen bu statüye itiraz etmiştir (UNFCCC, 2023). İlgili itiraz, Türkiye'nin iklim sorununu büyüme hedefleriyle örtüşmeyen bir yükümlülük alanı olarak gördüğünü göstermektedir. Bu nedenle "özel koşullar[35]" söylemi, Türkiye'nin erken dönem iklim diplomasisinin kurucu unsurlarından biri hâline gelmiştir. Devamında 1997'de başlayan Kyoto Protokolü süreci, bu temkinli yaklaşımın daha da belirginleştiği bir dönemi temsil etmektedir. Türkiye 2009 yılına kadar Kyoto Protokolü'ne taraf olmayı reddetmiş ve bağlayıcılığı olan azaltım yükümlülüklerinden uzak durmayı tercih etmiştir. Bu tercih, büyüme ve sanayileşme hedeflerinin korunması ile gerekçelendirilmiştir (Republic of Turkey Ministry of Environment and Urbanization, 2018).

34. UNFCCC kapsamında Ek-I ülkeleri, eskiden Sovyetler Birliği üyesi olan Doğu Avrupa ülkeleri ile 1992 yılı itibariyle Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]) üyesi olan ülkelerden oluşmaktadır. Bu ülkeler, tarihsel karbon salımlarında yüksek bir paya sahip oldukları varsayımıyla, iklim politikaları geliştirme ve emisyon azaltımı gibi konularda ileri düzey yükümlülüklere tabi kılınmıştır. Türkiye ise 1992 yılında OECD'ye üye olması nedeniyle Ek-I ülkeleri listesine dahil edilmiş; ancak sanayileşme süreci, tarihsel salım düzeyi ve kişi başına düşen gelir vb. gerekçeleri ileri sürerek bu sınıflandırmaya uzun bir süre itiraz etmiştir (Republic of Turkey Ministry of Environment and Urbanization, 2018).

35. Türkiye'nin iklim diplomasisi çerçevesinde sıkça dile getirdiği "özel koşullar" söylemi, ülkenin ne geleneksel anlamda gelişmiş sanayi ülkesi ne de gelişmekte olan ülke kategorisine tam olarak uyduğu iddiasına dayanmaktadır. Buna göre Türkiye'nin geç sanayileşmesi, düşük tarihsel salım payı ve büyüme öncelikleri gerekçe gösterilmiş ve küresel iklim rejiminde farklılaştırılmış bir statü talep edilmiştir. 2001'de Marakeş'te alınan COP kararıyla Türkiye'nin "özel koşullara sahip Ek-I ülkesi" olarak tanınması ise, bu diplomatik hamlenin kurumsal karşılığını oluşturmuştur. Ancak eleştirel çerçevede bu statü, iklim değişikliğini yapısal bir dönüşüm alanı nitelendirmekten kaçınan; bunun yerine uluslararası düzlemde yükümlülüklerin sınırlandırıldığı bir pazarlık ve müzakere alanı olarak değerlendirilmektedir (Carbon Brief, 2018).

2000'li yıllardan itibaren uluslararası iklim rejimi kurumsallaşmaya giderken Türkiye söylemsel düzeyde daha görünür bir aktör hâline gelse de bu görünürlük bağlayıcı siyasal dönüşümlerle desteklenmemiştir. 2009 yılında Kyoto Protokolü'ne taraf olması genellikle önemli bir adım olarak sunulsa da bu gelişmenin karbon azaltım politikaları üzerindeki etkisi sınırlı olmuştur; zira aynı dönemde Türkiye'de inşaat, enerji ve ulaştırma odaklı büyüme anlayışı güçlenmiş, yani fosile dayalı altyapı yatırımları ağırlık kazanmıştır (Climate Action Tracker, 2024; ÇŞİDB, t.y.-b). Bu ikilem, Türkiye'nin bu dönemde iklim diplomasisini karakterize eden yapıyı yansıtmaktadır: Uluslararasası adaptasyon söylemine karşılık ulusal düzeyde gerekli olan dönüşümlerden kaçınma.

2015 yılında kabul edilen Paris İklim Anlaşması, uluslararası iklim rejiminde yeni bir girişimi temsil ederken Türkiye bu sürece yine koşullu ve gecikmeli bir katılım sergilemiştir. Türkiye anlaşmayı ancak 2021'de onaylamış; bu süreçte teknoloji transferi, esneklik ve finansman taleplerini öne çıkarmıştır. Zira Paris İklim Anlaşması'nın esnek bir yapıya sahip olması, Türkiye açısından diplomatik bir fırsat oluşturmuş; bu doğrultuda bağlayıcılığı olan mutlak azaltım hedefleri yerine ulusal çıkar ve koşullara göre şekillenen katkı beyanları, Türkiye'nin uzun yıllardır savunduğu yaklaşımı kurumsallaştırmasını sağlamıştır. Ulusal Katkı Beyanı (Nationally Determined Contributions [NDC]), Türkiye'nin iklim politikalarında en kritik metinlerden biri hâline gelmiştir. Zira Türkiye'nin NDC'sinde yer alan 2030 yılına kadar %41 oranında azaltım hedefi, mevcut salımların düşürülmesi yerine salımlarda daha düşük bir artışa (yani mutlak azaltıma değil; artıştan azaltıma) dayanmaktadır (Republic of Türkiye, 2023). İlgili teknik yöntem, Paris İklim Anlaşması ile görünürde uyumlu olsa da sera gazı üretim ve tüketim kalıplarında ihtiyaç duyulan dönüşümü yaratmayan bir anlayışı kalıcı hâle getirmekte; bu yönüyle NDC ise, yalnızca yönetilebilir bir diplomatik taahhütler setine indirgenmektedir.

Devamında 2021 yılında açıklanan "2053 Net Sıfır Emisyon" hedefi, Türkiye'nin iklim diplomasisinde yeni ve önemli bir aşama olarak sunulmuştur. Ancak araştırmalara göre dünyada toplam sera gazı salımın Ancak araştırmalara göre dünyada toplam sera gazı salımında 15. sırada yer alan Türkiye'nin net sıfır emisyon söylemi, uluslararası alanda diğer devletlerin söylemleriyle sembolik olarak uyumlu hâle gelse de bu hedefe nasıl ulaşılacağına dair bağlayıcı ara hedefler, fosil kaynaklardan çıkış takvimi veya sektörel yol haritaları açık şekilde ortaya konulmamıştır. Bu nedenle net sıfır söylemi, mevcut iktisadî ve politik tercihleri dönüştüren bir hedef olmaktan ziyade, bu dönüşüm maliyetlerini rotası belirsiz bir ge-

leceğe havale eden bir niyet beyanından ibarettir (GHG Türkiye, 2024.; Yeşil Gazete, 2023). Nitekim ertesi yıl ÇŞİDB tarafından ilk kez düzenlenen İklim Şurası'nda da, iklim politikalarının yönetişime dayanması gerektiği anlayışı savunulmuş ve şura çok paydaşlı bir plâtform olarak sunulmuş olsa da fosil kaynak temelli üretim modelini sorgulayan hiçbir bağlayıcı bir karar alınmamıştır. (Climate Research Association, 2022).

Mart 2024'e gelindiğinde ÇŞİDB bu kez "İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Plânı 2024-2030" ile "İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Plânı 2024-2030" başlıklarını taşıyan ve bu doğrultuda hükümetin iklim politikalarını daha geniş ölçekli ve spesifik bir çerçeveye oturtan raporları yayımladı. Buna göre azaltım stratejisi eylem plânında, üretim tarzı ve ekonomik büyüme varsayımlarının sorgulanmaksızın kabul edildiği görülmekte; özellikle elektrik üretiminde salım yoğunluğunu azaltılmaya yönelik olarak kömürden kademeli bir çıkışa ilişkin herhangi bir tarihsel taahhüde yer verilmemektedir. Aynı plânda sorunlu olan bir başka konu ise, fosil kaynaklara kıyasla daha az karbon salmasına rağmen geçen yüzyılda oldukça geniş çaplı ve dramatik ekolojik-toplumsal yıkımlara sebep olduğu bilinen nükleer enerjinin elektrik üretimindeki payının artırılacağının açıklanmasıdır. Bu durum iktidarın fosil kaynaklara bağımlı kalmayı sürdürme hedefinin yanı sıra nükleer gibi büyük yıkımlara yol açabilecek enerji santrallerini devreye sokmak konusunda kararlı olduğunu göstermektedir (ÇŞİDB, 2024a; Karagöz, 2024). Uyum stratejilerinin yer aldığı diğer eylem plânında ise, dayanıklılık ve risk yönetimi gibi kavramlar öne çıkmakta; üretim ilişkileri, toplumsal eşitsizlikler ve başta yoksul emekçiler olmak üzere bu eşitsizlikler nedeniyle olası iklimsel etkiler karşısında daha dezavantajlı bir konumda olan kesimler ikincil düzeyde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda ilgili plân, iklim siyasetinin siyasal temsil gücünü ve içeriğini daraltarak onu salt teknik bir uzmanlık alanına indirgemektedir (ÇŞİDB, 2024b).

Temmuz 2025'te yürürlüğe giren İklim Kanunu ise, bütün bu uzun tarihsel sürecin hukukî ve kurumsal bir çerçeveye oturtulması olarak değerlendirilebilir. Kanun, Türkiye'nin iklim siyasetini kurumsallaştıran bir metin olarak okunsa da içerik açısından piyasa mekanizmaları ile esnek düzenleme aygıtlarına ağırlık vermektedir. Ayrıca fosil enerji kaynaklarından çıkışa ilişkin açık bir takvim ve bağlayıcı hükümler barındırmaması da Türkiye'nin iklim siyasetindeki dönüşümün sınırlılığını net biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu kanun, gerçek anlamda doğa ve kamu yararına dönüştürücü bir araç olmaktan ziyade, mevcut anlayışın kurumsal bir garantörü olarak işlev görmektedir (ClientEarth, 2025).

Yasada karbonun atmosferden emilerek uzaklaştırılmasında önemli bir role sahip olan yutak alanların, yani ormanların, bitki örtüsünün, denizlerin ve diğer sulak alanların korunması, geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve artırılması adına atılması gereken hiçbir somut politika adımından bahsedilmemektedir. Üstelik aynı dönemde gündemde olan torba yasa ile zeytinliklerin madenciliğe açılmasını kolaylaştıran[36] düzenlemeler de yapılmıştır. Bu yasanın ele aldığı ve düzenlediği esas şey, iklim siyasetinin sermaye sınıflarının çıkarları doğrultusunda ticarileştirilmesidir. Kanunda uygulama araçları olarak şirketlere sunulacak teşviklerin kaynaklarının, sermaye piyasası araçlarının ve sigorta araçlarının geliştirilmesi ile ilgili maddelere yer verilmekte; temel politika aracı olarak Türkiye emisyon ticareti sisteminden bahsedilmektedir. Bu sisteme göre şirketlere yapılan karbon emisyonu tahsisatları piyasada alınıp satılmakta; izin verilenden daha fazla salım yapan şirketler para cezasına çarptırılmaktadır. Ancak bu noktada yerli bir ETS piyasası da kurulduğu için şirketler, ilgili idarî cezayı ödemek yerine yapılan salımları karşılayacak tahsisatı bu piyasadan da satın alabilmektedir. Kanunun belirlediği ETS'nin bir pilot uygulama ile başlatılması plânlansa da ilgili uygulamanın hangi sektörde olacağı, uygulama sonrası hangi sektörleri kapsayacağı, çimento, madencilik ve hava ulaşımı gibi karbon yoğun sektörlerin içerilip içerilmeyeceği veya tüm sektörlerin kademeli olarak mı sisteme entegre edileceğine dair önem taşıyan başlıca konulara değinilmemiştir. Kanunun bir diğer önemli amacı, Türkiye sermayesinin üretim ve ticaret zincirini Avrupa Birliği'nin 1 Ocak 2026 itibariyle uygulamaya koyduğu Sınırda Karbon Düzenlemesi Mekanizması'na entegre edebilmektir; zira AKP iktidarının son birkaç yıldır iklim yasası hazırlığı içinde olmasının en önemli nedenlerinden biri, Avrupa'ya ihracat yapan yerli şirketlerin uluslararası iklim finansmanına (özellikle fon ve kredi mekanizmalarına) erişimini kolaylaştıracak hukukî düzenlemeleri hayata geçirme arayışı olmuştur. Kanun kapsamında "iklim dostu yatırımlar"ın desteklenmesi için uygun araçların oluşturulması ile ilgili maddeler de yer almaktadır; ancak karbondioksit yakalama ve depolama teknolojilerinin iklim değişikliğine karşı etkisiz, maliyetli ve hatta doğa için başka sorunlara yol açabileceği bilinmektedir. Dolayısıyla gerçekten etkili olabilecek önlemleri uygulamaya koymak yerine bu teknolo-

36. Polen Ekoloji Kolektifi'nin yaptığı araştırmaya göre, Türkiye'de 2023 yılından bu yana madencilik faaliyetleri için ihâleye açılan alan Manisa'nın; ruhsat satışı yapılan alan ise Tekirdağ'ın yüz ölçümünden daha büyüktür (BirGün, 2025). Buna ek olarak, özellikle 2021 ve 2025 yılı yaz aylarında Ege ve Akdeniz bölgelerinde geniş çaplı orman yangınları yaşanmıştır. Başlıca doğa varlıklarından biri ve aynı zamanda önemli birer karbon yutağı olan ormanların madencilik faaliyetlerine açılması, yangınlara yönelik müdahalelerin yetersiz kalması, denizlerin müsilaj başta olmak üzere çeşitli kirlilik türlerine maruz kalması ve son yıllarda çöp ithalatıyla artan plastik kirliliği, Türkiye'nin zaten zayıf olan ekoloji karnesini daha da olumsuz etkilemektedir.

jilerin adeta kurtarıcı gibi sunulması iklimsel yıkımları daha derinleştirecek sonuçlara yol açacaktır. Başta uluslararası çapta ILO olmak üzere çalışma yaşamı üzerine faaliyet yürüten örgütler, son yıllarda iklim değişikliğinin en fazla emekçi kesimler üzerinde yıkımlar yarattığını belirtmesine rağmen, yasada "işçi" sözcüğü yer bile almamaktadır. Yasa metninde her ne kadar adil geçiş yaklaşımlarının esas alındığı belirtilmiş olsa da bu uygulamaların öznesi olan emekçilerden veya toplumsal kesimlerin karbon salımları arasındaki eşitsizliklerden söz edilmemektedir. Dolayısıyla yasa aracılığıyla iklimsel sorunları yaratan şirketlerin doğaya zarar veren faaliyetlerini yasaklayan, hareket alanlarını sınırlandırıp mali teşviklerini sona erdiren yeni yapısal mekanizmalar oluşturmak yerine bu sorunları daha da derinleştirebilecek adımlar atılmış; ayrıca bu sorunların mağduru olan işçi sınıfını gözeten hiçbir sosyo-ekolojik politika aracına yer verilmemiştir. Konuya yönetişim mantığı çerçevesinde bakıldığında ise, yasada kullanılan eşitlik, şeffaflık ve iklim adaleti gibi kavramlara rağmen, hazırlık sürecinin şeffaf ve katılımcı bir anlayışla yürütülmediği; danışma kurulunda sermaye örgütlerine yer verilmesine rağmen doğa ve kamu yararını gözeten örgütlerden yalnızca Çevre Mühendisleri Odası'ndan tek bir temsilcinin bulunmasının kararlaştırıldığı görülmektedir. Genel bir değerlendirme ile, 1990'ların başından beri küresel iklim rejiminin çoğu zaman çekingen de olsa bir parçası olan Türkiye'nin, özellikle Paris İklim Anlaşması'nın kabulü sonrası daha aktif politikalar izlemeye başladığı; hatta -tıpkı Avrupa Birliği gibi- net sıfır karbon gibi önemli bir hedef belirlediği görülmesine rağmen, bu süreci stratejik bir alana taşıyan salım azaltım ve uyum eylem plânları ile hukukî bir zemine oturtan İklim Kanunu'nun, iklim değişikliğinin nedenleri ve yıkıcı etkileriyle bağlayıcı ve bütünlüklü bir mücadele yürütmekten oldukça uzak olduğu söylenebilir. Ancak bu eylem plânları, net sıfır karbon stratejileri ve İklim Kanunu, karbon salımını alınıp satılabilir bir "hak" olarak tanımlayan; sermaye sahiplerinin çıkarlarını uluslararası piyasaya adapte etmeyi esas alan; kamusal fayda ve ekolojik bütünlük pahasına sermayeyi destek ve teşviklerle daha da semirten ve bu süreçte doğayı sistematik biçimde tahrip ederken emekçilerin yaşam koşullarını derin ve kalıcı bir yıkıma uğratan, bütünlüklü bir ekstraktivist politika-hukuk metinleri silsilesi olmaktan öteye geçememektedir (Çoban, 2025).

COP31 Projeksiyonunda Türkiye: İklim Diplomasisinde Fosil Sermaye ve Siyasal Çelişkiler

Türkiye'nin uluslararası iklim rejimiyle kurumsal entegrasyonu ve diplomatik etkinliği 2000'li yılların başlarından itibaren belirginleşme-

ye başlamış; 2004 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olarak iklim yönetişiminin resmen bir parçası hâline gelmiştir. Bu katılım, Türkiye'nin iklim alanına uluslararası çapta eklemlenmesinin hukuki zeminini oluşturmuş ve izleyen dönemde daha kapsamlı diplomatik adımlar atmasının önünü açmıştır. Devamında özellikle 2021 yılında Paris İklim Anlaşması'nın imzalanması, ulusal katkı beyanları doğrultusunda sera gazı envanterlerinin düzenli olarak hazırlanıp beyan edilmeye başlanması, 2053 net sıfır emisyon hedefinin ilan edilmesi ve İklim Kanunu'na yönelik düzenlemeler, ilgili kurumsal entegrasyonu daha ileri bir noktaya taşıyan adımlar olmuştur. Bu adımlar, görünürde çevresel sorumluluk ve uluslararası uyum çerçevesinde şekillense de bütünlüklü olarak ele alındığında Türkiye'nin küresel ekonomik sistem içindeki yerini güçlendirmeye yönelik bir "ülke imajı inşası" stratejisinin parçası olarak okunmalıdır. Bu strateji, özellikle Avrupa Birliği ile yürütülen ticarette karbon düzenlemeleri kaynaklı risklerin azaltılması, uluslararası sermaye akışının kesintisiz biçimde sürdürülmesi ve Türkiye'nin düşük karbon normlarına adapte olan güvenilir ortak olarak konumlandırılması hedefleriyle doğrudan bağlantı içindedir. Bu sürecin son halkasını Kasım 2025'te Brezilya'da gerçekleştirilen COP30 Zirvesi esnasında yürütülen yoğun diplomasi trafiği oluşturmuş ve ev sahipliği ile dönem başkanlığı talebinin olumlu sonuçlanmasıyla birlikte, 2026 yılında COP31 Zirvesi'nin Antalya'da düzenlenmesine karar verilmesi, Türkiye'nin iklim diplomasisinde daha iddialı ve görünür bir konum arayışının somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda COP31 ev sahipliği, sadece diplomatik bir sorumluluk üstlenme girişimi değil; Türkiye'nin uluslararası alanda çevresel sorumluluk üstlenen, yatırım açısından öngörülebilir ve normlara uyumlu bir aktör olduğu yönünde bir temsil algısı üretme çabasının en görünür araçlarından biri hâline gelmektedir. Dolayısıyla COP31 Zirvesi, ekolojik bir sorun alanından ziyade, "Türkiye markası"nın uluslararası ölçekte yeniden konumlandırıldığı bir sahne işlevi görmektedir. ÇŞİDB'nin (2025) konuyla ilgili yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Akdeniz havzasında yer alması nedeniyle iklimsel etkiler karşısındaki kırılgan konumundan bahsedilmiş; ayrıca tarihsel salım sorumluluğunun gelişmiş ülkelere kıyasla daha az olmasına karşın çok taraflı iklim diplomasisinde liderlik etmeye istekli olduğu vurgulanmıştır.

Ancak Türkiye kapsayıcı bir iklim diplomasisi vizyonunu öne çıkarsa da bu tip söylemleri genel olarak yalnızca uluslararası alandaki itibarını güçlendirme stratejisinden ibarettir; devletin ülke içindeki çevre politikalarının yapısal eksikliklerini ve hatta doğa karşıtı yıkıcı uygulamala-

rını örten bir meşruiyet kaynağıdır. Bu nedenle iklim alanında geliştirilen yasal düzenlemeler, hedefler ve eylem plânları üretim ilişkilerini dönüştüren mekanizmalar olmaktan ziyade Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinde karşılaşabileceği yapısal kısıtları aşmasına ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliğini sürdürmesine hizmet eden bir uyum repertuarı olarak işlemektedir. Devlet bir yandan uluslararası müzakerelerde önemli bir aktör olmaya çalışırken diğer yandan neoliberal büyüme anlayışını iç politikada üretmeye devam etmektedir. Neredeyse çeyrek asırdır Türkiye'yi yöneten AKP hükümeti, özellikle 2010'lu yıllardan itibaren doğa ve kamusal varlıklar üzerinde yoğunlaşan piyasalaştırıcı politikaları giderek daha belirgin bir şekilde hayata geçirmektedir. AKP iktidarı yıllar içinde, başta torba kanunlar olmak üzere yaptığı yasal değişikliklerle, özellikle hammaddesi doğa varlıkları olan maden, inşaat, enerji ve turizm gibi sektörlerdeki yatırım kapılarını sonuna kadar açmıştır. Bu sektörler "sermaye için özellikle cazip alanlardır; çünkü örneğin, sanayi ve teknoloji yatırımları oldukça masraflı ve birikim için uzun vade gerektirirken, hızlı biçimde zenginleşmenin ve servet biriktirebilmenin en kolay yolu bu dört sektörden geçmektedir." Hükümet ise arazi tahsisi, vergi indirimleri, kamu bankası kredileri gibi teşviklerle kamuya ait olan doğa varlıklarını sermayeye peşkeş çekmektedir. Özellikle kamu bankaları aracılığıyla sağlanan düşük faizli ve yeniden yapılandırılan krediler, enerji ve inşaat başta olmak üzere bu tip sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin maliyetlerini azaltmış; bu da doğa kaynaklarına dayalı yatırımların genişlemesine neden olmuştur (Özgür, 2022). Ayrıca doğaya yönelik yıkımlar emekçilere yönelik yıkımlarla da giderek daha entegre hâle gelmiş; inşaat ve maden gibi sektörlerde kaza süsü verilen iş cinayetlerinin ve ağır yaralanmaların sayısı artmıştır. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), raporlarının kapsamı daraltılmış; bu değerlendirmeler "aşılması gereken" basit bir prosedüre dönüştürülmüş ve kamusal denetim mekanizmaları etkisizleştirilmiştir. Dolayısıyla özellikle bu dört sektörde üretim ve hizmet süreci hem doğayı koruma önlemlerinin hem de emekçilerin can güvenliğiyle ilgili tedbirlerin yalnızca aşılması veya minimize edilmesi gereken bir maliyet kalemi olarak görülmesi üzerine kuruludur (Ekoloji Birliği, 2022).

Benzer çelişkiler COP Zirvesi'nde uluslararası liderliğe heves eden ÇŞİDB'nin iklim politikalarında da mevcuttur. 2053 yılı net sıfır emisyon hedefine ulaşılması için gereken mutlak salım azaltım adımlarının atılmamasından fosil kaynaklardan bütünüyle çıkış için aşamalı bir takvimin ortaya konulmamasına, İklim Kanunu ile karbonun ticarî bir maddeye indirgenmesinden, yani metalaştırılmasından azaltım ve uyum eylem plânların-

da emekçilerin ve diğer başlıca savunmasız kesimlerin korunması için gereken önlemlerin alınmamasına kadar uzanan sorunlu karar ve boşluklar silsilesi, Türkiye'nin COP31'e öncülük etme iddiasını oldukça tartışmalı hâle getirmektedir. Bu durum, Türkiye'nin iklim siyasetinde temsil ve içerik arasında açılan mesafenin tesadüfî olmadığını; tersine küresel alanda belirli bir imajı sürdürmeye yönelik seçici bir politika üretim biçiminin sonucu olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin mevcut iklim uygulamaları ile normatif bir COP ideali arasındaki farkları netleştirmek adına belli başlı alanlarda kısa bir değerlendirme yaptığımızda:

Bağlayıcı Taahhütler Doğrultusunda Fosil Kaynaklardan Çıkış ve Enerji Dönüşümü: Kapitalist sistem dahilinde elbette ne kadar gerçekçi çözümler bulunabileceği tartışmalı olmakla birlikte, küresel ölçekte salımlarda 15. sırada olan Türkiye de dahil bütün taraf devletlerin fosil kaynaklardan hızlı ve bağlayıcı bir takvim oluşturması gerekmektedir. Bu, sadece piyasa mekanizmalarının çıkarlarıyla uyumlu olacak şekilde artıştan azaltımı değil; iki yüz yıldır üretim tarzı ve tüketime bağlı olarak hayatlarımızın merkezine yerleşen fosil yakıtların kullanımının doğrudan yasaklanmasını esas alan bir zorunluluk olmalıdır. Fosil kaynak şirketlerinin kamulaştırılması; bunların kaynak arama ve kurtarma faaliyetlerinin uluslararası ölçekte yasaklanması ve enerji sektörünün kâr mantığından koparılarak toplumsal ihtiyaçlara göre yeniden örgütlenmesi, iklim diplomasisinde temel alınması gereken radikal ancak zorunlu olan başlıklardır (Foster vd., 2023; Klein, 2015; Malm, 2025). Meseleye Türkiye ekseninde baktığımızda, 1990'lı yıllardan itibaren giderek artan salımların radikal ve bağlayıcı taahhütlerle sonlandırılması; buna alternatif oluşturacak (başta Güneş olmak üzere) yenilenebilir enerji politikalarının ise yeni ekolojik yarıklara mahâl vermeyecek ve kamusal yararı önceleyecek biçimde tasarlanması gerekmektedir. Zira fosil kapitalizmin eşitsiz mülkiyet ve üretim ilişkilerini siyasal olarak hedef almayan ve iklim değişikliğini salt bir dışsallık ve yönetişim sorununa indirgeyen iklim diplomasisi anlayışı, yenilenebilir enerji üretim-tüketim sürecini de sermayenin birikim çıkarları doğrultusunda ele almaya eğilimli olmaktadır.

İklim Tazminatı, Kaynak Transferi ve Yeniden Dağıtım: COP zirvelerinde iklim finansmanı meselesi borç, kredi veya yatırım teşvikleriyle yürütülmekte; bu durum iklimsel politikaları kapitalist çıkarlarla uyumlu hâle getirmeye çalışan kârlı araçlar üretmekten başka bir işe yaramamaktadır. Oysa iklim finansmanı bir lütuf değil; tazminat rejimi olarak kurgulanmalıdır. Çünkü tarihsel salımların başlıca sorumluları olan Küresel Kuzey merkezli çokuluslu sermaye grupları ve bu birikim rejimini siyasal alanda kurumsal düzeyde destekleyen devlet aygıtları, koşulsuz ve

geri ödemesiz kaynak transferleriyle yoksulluk ve iklimsel kırılganlık düzeyi yüksek olan olan Küresel Güney devletlerinin dönüşüm maliyetlerini karşılamakla yükümlüdür. Oxfam'ın (2026) ortaya koyduğu küresel eşitsizlik ve servet yoğunlaşması verileri, bu türden bir dönüşümün esasen ekonomik olarak mümkün olabileceğini fakat siyasal olarak açıkça engellendiğini göstermektedir. COP müzakerelerinin gezegensel ekosistemleri geri döndürülemez eşiğe sürükleyen bir tehlikeyi doğrudan hedef almaması, uluslararası iklim rejiminin sermayenin lehine işleyen bir mekanizma olduğunu kanıtlamaktadır (Roberts ve Parks, 2007). Türkiye açısından bu durum, COP31 çerçevesinde gelişmiş devletlerle yürütülecek müzakerelerde bu tip tazminata dayalı adil bir finansman rejiminin savunulmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye, COP31'de Paris İklim Anlaşması ile kabul edilen sermaye yanlısı finansal araçlar yerine bağlayıcı tazminat ve yeniden dağıtım mekanizmaları için (örneğin tazminat fonu, ekolojik-sosyal dönüşüm hibe programları) ittifak kurmalıdır. Buna göre tarihsel ve hatta güncel salım sorumluluklarına dayalı geri ödemesiz bir transfer rejimi inşa edilmelidir.

Halkların Doğrudan ve Yeşil Aklamaya Başvurmayan Örgütler Aracılığıyla Bağlayıcı İradesi: COP müzakerelerinde gerçek bir dönüşüm, yalnızca kravatlı hükümet delegasyonlarıyla değil, iklimsel yıkımların mağdurlarına bağlayıcı temsil hakkı tanıyan yapıların varlığıyla mümkündür. Dolayısıyla COP'larda izlenmesi gereken diplomasi biçimi, soyut bir çok paydaşlılık söyleminin ötesine geçerek temsil, karar alma ve yeniden dağıtım çerçevelerinde somut düzeyde kurumsal düzenlemeler gerektirmektedir. Buna göre müzakerelerde karar alma yetkisi sadece ulus devlet temsilcileriyle sınırlandırılmamalı; iklim adaleti mantığı doğrultusunda emek örgütleri, ekoloji ve yerel topluluk temsilcileri, iklimsel yıkımlardan doğrudan etkilenen dezavantajlı gruplar için kurumsal olarak tanımlanmış bağlayıcı oy ve veto mekanizmaları tesis edilmelidir. Aksi takdirde sivil toplumun COP alanlarındaki varlığı, kararları etkilemeyen göstermelik bir meşruiyet unsuruna indirgenir ki bu durum hâlihazırda mevcut olan neoliberal yönetişim mimarisinin tipik bir özelliğidir. Elbette doğayı ve kamusal çıkarları temsil ettiğini ileri süren STK'ların yeşil aklama pratiklerine başvurmaması, finansal açıdan şeffaflığı ve hesap verebilirliği kurumsal düzeyde güvence altına alınmazsa bu temsil mekanizmaları da kendi içlerinde meşruiyet krizlerine açık hâle gelecektir. Özellikle fosil yakıt şirketleri veya karbon yoğun sektörlerle doğrudan ya da dolaylı finansal bağlara sahip olan aktörlerin, sürdürülebilirlik söylemleri ve kurumsal sosyal sorumluluk projeleri aracılığıyla COP zirvelerine nüfuz etmesi, iklim ada-

leti ve halkların temsiliyle ilgili talepleri depolitize eden bir yeşil aklama stratejisi üretmektedir. Bu durum, ekolojik dönüşümün yapısal niteliklerini görünmez kılmakta ve sorunu salt teknik iyileştirmelere indirgemekte; böylece sermaye birikim rejimi sorgulama dışı bırakılmaktadır. Dolayısıyla COP zirvelerinde temsil hakkının tanınacağı kurumsal aktörlerin finansman kaynakları, şirketlerle ilişkileri ve karar süreçlerine etkileri açık biçimde beyan edilmeli; yani çıkar çatışmalarını önleyecek etik düzenlemeler oluşturulmalıdır (Bowden vd., 2025). Bu başlık, Türkiye'nin en zayıf olduğu alanlardan biridir; özellikle 1980 askerî darbesi sonrasında siyasal örgütlülüğün giderek güç kaybetmesi, buna karşılık sivil toplum alanını ise çok sayıda sarı sendika ve sermayeyle entegre çevre örgütlerinin doldurması, politik mücadelenin bütün alanlarında olduğu gibi iklim değişikliğine karşı yürütülen mücadelelerde de yeterli baskının oluşturulamamasına neden olmaktadır. Özetle Türkiye'de sivil toplumun etkisi ya semboliktir ya da süreçlerden bütünüyle dışlanmaktadır. Oysa emekçiler, kırılgan kesimler ve yerel toplulukların karar alma mekanizmalarına doğrudan katılımı yasal ve bağlayıcı hâle getirilerek güvence altına alınmalıdır. Gerçek bir COP liderliği, öncelikle iç politikada demokratik katılımı güçlendiren ve toplumsal hareketlere alan açan reformlarla birlikte yürütülmelidir. Ayrıca AKP hükümetinin etkisizleştirdiği bağımsız ve doğa-kamu yararını esas alan denetim mekanizmaları da yeniden güçlendirilmeli; vatandaşların doğrudan başvuru ve şikâyet hakları yasal teminat altına alınmalıdır. Toplumsal muhalefet, muhalefet partileri, STK'lar ve bireysel düzeyde gerçek anlamda değer ve görünüm kazanmalıdır. Ayrıca tıpkı Türkiye'de olduğu gibi İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda ve İspanya gibi Batılı liberal demokrat ülkelerde de bugün mesele iklim olduğunda, barışçıl gösteri ve protestoların polis şiddetiyle baskılandığı; hatta protestocular gözaltına alındığı ve kimi durumlarda tutuklandığı görülmektedir. Bu durum, küresel iklim değişikliğinin neden olduğu toplumsal gerilimlerin sadece otoriter rejimlere özgü olmadığını; liberal demokratik sistemlerde de saldırgan reflekslerin güçlenebildiğini göstermektedir (Karagöz, 2024). Dolayısıyla çalışma kapsamında ele alındığı üzere sağcı ve popülist siyaset anlayışının küresel ölçekte güç kazanması, pek çok ülkede iklimsel muhalefetin kamusal alanını zayıflatan bir politik atmosfer üretmektedir. Sonuç olarak COP liderliği iddiası, demokratik katılımın bireysel ve kurumsal güvenceden uzun yıllardır zaten yoksun olduğu Türkiye gibi ülkelere özgü bir çelişki değildir; bugün pek çok ülkede giderek güçlenen otoriter ve sağcı eğilimler, iklim diplomasisinin meşru-liberal zeminini küresel çapta aşındırmaktadır.

Sonuç

2026 yılı şubat ayı sonunda Orta Doğu'da patlak veren ve kısa zamanda bölgesel bir kırılma hattına dönüşen savaş, yalnızca güncel bir jeopolitik gerilim olarak değil; küresel kapitalist sistemin enerji temelli üretim dinamiklerinin -yani enerji emperyalizmi ve buna içkin karbon yoğun birikim rejiminin- en acımasız ve belirgin biçimde açığa çıktığı tarihsel bir moment olarak karşımızda durmaktadır. Bu savaşın arka plânında yer alan petrol ve doğal gaz kaynakları üzerindeki kontrol mücadelesi, enerji arz güvenliği ve küresel ticaret akışlarının yeniden düzenlenmesine ilişkin dinamikler, çatışmaların otoriter rejim veya nükleer karşıtlığı söylemlerinin ötesinde esasen sermaye birikimiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak bu ekonomik bölüşüm kavgaları, aynı zamanda geniş ölçekli ve geri dönüşü olmayan yeni ekolojik yıkımları da tetiklemektedir. Bombardımanların yol açtığı kontrol edilemeyen yangınlar, tahrip edilen enerji altyapılarından atmosfere salınan yoğun karbon, su kaynaklarının kirlenmesi, tarımsal alanların yok edilmesi, kimyasal sızıntılar ve zorunlu göçler nedeniyle hem karbon döngüsü bozulmakta hem de ekosistemler telafisi olmayacak ölçüde parçalanmaktadır. Bu noktada özellikle dikkat çekici olan, savaşların yarattığı askerî postal karbon ayak izlerinin uluslararası iklim rejimi nezdinde, özellikle de hem dünya barışı ve güvenliğini korumakla yükümlü olan hem de iklim siyasetinin küresel ölçekte kurumsallaşmasına öncülük eden Birleşmiş Milletler'in nezdinde görünmez olmasıdır. Yani iklimsel yıkımların derinleşmesinde en yıkıcı paya sahip başlıca unsurlardan olan askerî emisyonların diplomatik alanda yok sayılmasıdır. Böylece savaşlar, ekolojik ve iklimsel yıkımların yalnızca sonucu değil, aynı zamanda onu yeniden üreten ve hatta hızlandıran bir mekanizmaya dönüşmekte; karbon yoğun enerji birikim rejimi ile enerji emperyalizmi arasındaki yapısal bağ, bu tarihsel kesitte açık biçimde görünür hâle gelmektedir.

Küresel iklim değişikliği, kapitalist üretim tarzının doğa ile kurduğu ilişkinin yıkıcı karakterinin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve yine aynı nedenlerle giderek çok boyutlu varoluşsal bir tehlikeye dönüşmektedir. Sanayi devrimiyle birlikte fosil kaynakların üretim sürecinin merkezine yerleşmesi, artık değer üretimini genişletmiş ve kapitalist büyümeyi hızlandırmıştır; ancak bu durum, doğa ile toplum arasındaki metabolik dengeyi sistematik biçimde parçalamıştır. Üretim ile doğa arasındaki ilişkinin kullanım değeri yerine değişim değeri üzerinden kurulması, doğanın kapitalist sis-

tem için sınırsız bir kaynak ve atık deposu işlevi görmesine yol açmakta; bu durum gezegenin ekolojik sınırlarının sistematik biçimde aşılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla küresel iklim değişikliği, dışsal bir sapma değildir; kapitalist sisteme içkindir ve doğrudan onun ürünüdür. Bu nedenle çözümü de ancak üretim tarzı ve ilişkilerinin dönüşümüyle mümkündür; aksi taktirde geliştirilen yama çözümler, bu çoklu sorunlar silsilesinin yalnızca teknik semptomlarını yönetmekle sınırlı kalacaktır. İklimsel yıkımların yapısal olması, onun aynı zamanda sınıfsal niteliğini yansıtmaktadır. Zira bu yıkımların dağılımı toplumsal eşitsizlikleri de derinleştirmektedir. Küresel karbon salımlarının ezici bir oranı, sermaye sınıfının üretim, yatırım ve genişletilmiş üretim kararları doğrultusunda ortaya çıkmakta; bu kararlar enerji sektöründe yoğunlaşarak atmosferde birikimli bir tahribat yaratmaktadır. Bu birikimin yeryüzündeki sonuçları olan başta sağlık sorunları, kuraklık, gıda güvencesizliği ve zorunlu göçler gibi felaketler emekçi sınıflar ile toplumdaki kırılgan/dezavantajlı kesimler gibi geniş halk kesimleri tarafından deneyimlenmektedir. Bu durum gelir ve servet eşitsizliğinin yanı sıra yaşam süreleri, gıda, temiz su ve diğer temel ihtiyaç maddeleri ile sağlık hizmetlerine erişim, barınma koşulları ve mekânsal güvenlik gibi başlıca yaşamsal alanlarda derinleşen çok katmanlı bir ayrışmayı ifade etmektedir. Küresel Kuzey'in tarihsel salım birikimi ile Küresel Güney'in ekolojik kırılganlığı arasındaki asimetri, atmosferin fiiliyatta bir "ortak varlık" olmaktan çıkarılarak sermaye sınıfının tarihsel olarak el koyduğu bir sömürge alanına dönüştürüldüğünü göstermektedir. Bu bağlamda "iklim apartheid"ı kavramı, küresel düzeydeki iklimsel risk dağılımları üzerinden sistematik biçimde işleyen; yaşam şansı ve kaynaklara erişimi doğrudan etkileyen yeni bir ayrışma rejimini ifade etmektedir. Bu rejim, göç politikalarının sertleşmesi, sınırların militarizasyonu ve iklim göçmenlerinin kriminalize edilmesi gibi araçlarla kurumsallaşmakta; böylece ekolojik yıkımlar aynı zamanda politik tahakkümün ortaya çıktığı bir zemine dönüşmektedir. Dolayısıyla küresel iklim değişikliği, basitçe ekolojik bir yıkım olmanın ötesinde, sınıf ilişkilerinin, bu ilişkilerle inşa edilen küresel eşitsizlikler ve emperyal güç dengelerinin yeniden üretildiği bir mücadele alanı olarak kavranmalıdır.

Uluslararası iklim rejimi ise, eşitsizlikleri ortadan kaldırmak bir yana, bunları sermaye sınıflarının çıkarları ve devletler arası güç asimetrileri üzerinden ele alan kurumsal bir çerçeve işlevi görmektedir. Zira Birleşmiş Milletler öncülüğünde kurulan UNFCCC süreci, Paris Anlaşması ve COP müzakereleri gibi mekanizmalar, görünürde uluslararası iş birliği ve ortak sorumluluk ilkelerine dayansa da uygulamada gönüllülüğe dayalı, bağlayıcılıktan yoksun ve piyasa temelli araçlara bağlı bir yapı üretmek-

tedir. Bu yapı, devletlerin tarihsel ve/veya güncel sorumluluklarını zorlayıcı ve somut yükümlülüklere dönüştürmek yerine, esnek ve çoğunlukla sembolik taahhütler üzerinden ilerlemekte; böylece küresel iklim rejimi gerçek anlamda dönüştürülememektedir. COP müzakerelerinin giderek bir "festival"e dönüşmesi, bu yapının ideolojik çerçevesini daha da görünür kılmaktadır; zira bu zirveler, küresel iklimsel yıkımlarla yüzleşilen alanlar olmaktan ziyade, devletlerin ve başta enerji sektörü olmak üzere şirketlerin yeşil aklamaya dayalı söylemler aracılığıyla meşruiyet üretmeye çalıştığı sahne şovlarına dönüşmektedir. Karbon piyasaları, ticareti ve diğer yeşil finansman araçları ise, karbon salımlarını mutlak biçimde azaltmaktan ziyade karbonu alınıp satılabilir bir meta hâline getirerek ekolojik-iklimsel sorunları yeni bir birikim alanına dönüştürmektedir. Bu nedenle iklim diplomasisi, iklimsel sorunları çözmeye yönelik bir araç olmaktan ziyade, bunların yönetilebilir sınırlar içinde tutulmasını sağlayan bir mekanizma olarak işlev görmekte; yani kapitalist sınırlar dahilinde kalarak bu üretim tarzı ve ilişkilerini dönüştürmek yerine onları tahkim ederek mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Dolayısıyla uluslararası iklim rejiminin işlevsizliği, teknik eksikliklerden değil; doğrudan doğruya içinde bulunduğu ekonomik ve politik sistemin sınırlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca devletler biçimsel eşitlik varsayımı doğrultusunda müzakere masasında yer alsalar da tarihsel ve/veya güncel salım sorumlulukları ve ekonomik kapasiteleri bakımından son derece asimetrik bir güç dağılımı sergilemekte; özellikle sanayileşmiş kapitalist devletler bağlayıcı yükümlülüklerden sistematik biçimde kaçınmakta ve bu alanı kendi sermaye birikim stratejileriyle uyumlu hâle getirmeye çalışmaktadır. Devletler yalnızca bireysel aktörler olarak değil; Avrupa Birliği, G77+Çin, En Az Gelişmiş Ülkeler ve Küçük Ada Devletleri İttifakı gibi blok ve koalisyonlar aracılığıyla da hareket etmekte; fakat bu tip yapılar çoğu zaman hem bloklar arası hem de blok içi eşitsizlikleri maskeleyen bir temsil siyaseti üretmektedir. Bununla birlikte çokuluslu şirketler ve finansal aktörler, resmî olarak müzakere tarafı olmamasına rağmen sahip oldukları sermaye ve teknolojik kapasite aracılığıyla bu alanın en etkili belirleyicileri konumuna gelmiştir; karbon piyasaları, kredi mekanizmaları ve yatırım fonları üzerinden hem yüksek salım rejimini sürdürmekte hem de dönüşüm söylemini kendi lehlerine çevirmektedir. Sivil toplum alanı ve bilimsel aktörler ise çift yönlü bir role bürünmekte; bir yandan doğa-kamu yararı doğrultusunda baskı üretme potansiyeline sahip olurken diğer yandan sermaye ve kurumsal yapıların sınırları dahilinde çoğu zaman sistem içi çözümlerle sınırlı kalmaktadır.

İklim aktörleri bağlamında değerlendirildiğinde, büyük emitör devletler, çokuluslu şirketler, teknoloji devleri ve finans kapital arasındaki çok boyutlu ilişki ağı, küresel karbon rejiminin nasıl üretildiği ve sürdürüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Küresel Kuzey devletleri ve sermayesi, tarihsel karbon birikimiyle besleyici konumlarını korurken Çin ve Hindistan gibi yükselen ekonomiler de artan salımlarıyla bu rejimin çok merkezli ve eşitsiz karakterini pekiştirmektedir. Fosil enerji şirketleri, bankalar ve yatırım fonları aracılığıyla sağlanan devasa sermaye akışları yoluyla karbon yoğun üretim modelini sürdürmekte; bu finansal ağlar, yeni fosil kaynak projelerinin devamlılığını garanti altına almaktadır. Benzer şekilde teknoloji devleri ise, yapay zekâ altyapıları, veri merkezleri ve dijitalleşme süreçleri üzerinden muazzam miktarda elektrik ve su tüketerek, çoğu zaman görünmez kılınan yeni ekolojik baskı alanları yaratmaktadır. Buna rağmen ilgili aktörler, "karbon nötr hedefi", "yeşil dönüşüm" ve "sürdürülebilirlik" gibi söylemlerle kendilerini çözümün bir parçası gibi sunmakta; bu durum açık bir şekilde yeşil aklama pratiklerinin varlığına işaret etmektedir. Bu anlayış, sermayenin yarattığı yıkımları görünmez kılarken aynı zamanda bunlar üzerinden yeni birikim ve meşruiyet alanları üretmesine olanak tanımaktadır. Böylece sermaye, iklimsel yıkımların hem faili hem de sözde çözüm üreticisi olarak çifte bir konum elde etmektedir.

Enerji dönüşümü, yeşil enerji ve adil geçiş gibi politikalar da bu çerçevede ele alındığında, bu kavramların küresel iklim rejimi içinde kazandığı kurucu rol, ilk bakışta fosil kaynak temelli üretim modelinden uzaklaşmayı hedefleyen kapsamlı bir dönüşüm iddiasına işaret etse de bu söylemsel çerçevenin somut karşılığı incelendiğinde daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Paris Anlaşması sonrası ivme kazanan uluslararası iklim siyaseti, sera gazı salımlarının mutlak düzeyde ve tarihsel ve/veya güncel salım sorumluluklarını gözeten biçimde azaltılmasından ziyade, bu salımların piyasa mekanizmaları aracılığıyla yeniden düzenlenmesini esas almaktadır. Bu yönüyle enerji geçişi, üretim ve buna bağlı olarak tüketim kalıplarının radikal biçimde sorgulanmasını gerektiren bir yapısal dönüşümden çok, mevcut birikim rejiminin düşük karbon yoğunluklu bir versiyonunun inşası olarak işlemektedir. Karbonun fiyatlandırılması, emisyon ticaret sistemleri ve çeşitli finansal mekanizmalar aracılığıyla ekolojik yıkımın maliyetlendirilmesi, sorunun asıl kaynağına odaklanmaktan ziyade onu hesaplanabilir ve yönetilebilir bir unsura indirgemekte; böylece sermaye birikiminin sürekliliğiyle gezegensel eşikler arasındaki gerilim teknik bir optimizasyon sorunu gibi sunulmaktadır. Benzer mantık, adil geçiş söyleminde de gözlenmektedir. Düşük karbonlu ekonomiye geçiş sürecin-

de emekçi kesimlerin korunmasını ve istihdam güvencesini öne süren bu yaklaşım, uygulamada sosyal politika araçlarıyla sınırlı, geçici ve çoğunlukla telafi edici mekanizmalara indirgenmektedir. Bu durum, dönüşümün sınıfsal maliyetlerinin nasıl dağıtıldığı sorusunu görünmez kılarken sermaye için risklerin kamusal destek mekanizmaları yoluyla minimize edilmesini mümkün kılmaktadır. Karbon yoğun sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler, yeni teknolojik yatırımlar ve teşvikler aracılığıyla üretim kapasitelerini korumaya devam ederken, ortaya çıkan yeniden yapılanma maliyetleri emek piyasasında güvencesizlik ve bölgesel eşitsizlikler biçiminde işçi sınıfına yansımaktadır. Uluslararası ölçekte ise finansman mekanizmaları ile teknoloji transferinin sınırlılığı, bu dönüşümün coğrafî olarak asimetrik biçimde uygulanmasına neden olmakta; tarihsel ve/veya güncel olarak yüksek salımlardan sorumlu ekonomiler dönüşümü kendi rekabetçi stratejileriyle uyumlu olarak kurgularken daha kırılgan ekonomiler ise hem bu uyum maliyetlerini yüklenmekte hem de yeni küresel bağımlılık ilişkileri içine çekilmektedir. Bu nedenle söz konusu uygulamalar, ekolojik yıkımları ortadan kaldıran radikal bir kopuştan ziyade, mevcut üretim ilişkilerini yeniden düzenleyerek sürekliliğini garanti altına alan bir yapılandırma momenti olarak işlev görmektedir.

Çalışmanın ikinci ana ekseni, Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması sonrası dönemde uluslararası iklim rejimine giderek artan ölçüde eklemlenme çabaları, bu doğrultuda geliştirdiği siyasal mekanizmalar ve diplomatik girişimler ile Kasım 2026'da COP31 Zirvesi'ne ev sahipliği yapma süreci üzerinden, devletin iklim alanındaki konumlanma çabaları ve bu yolla uluslararası alanda görünürlük üretimi arasındaki ilişkinin eleştirel bir perspektifle çözümlenmesidir. Türkiye bağlamında iklim değişikliği, küresel kapitalist üretim ilişkilerinin yerel ölçekte özgül biçimler kazanarak yoğunlaştığı çok boyutlu bir kırılma alanı olarak ele alınmalıdır; zira Türkiye hem Akdeniz havzasında yer alması nedeniyle iklimsel yıkımların en sert ve hızlandırılmış etkilerinin görüleceği coğrafyalardan birinde konumlanmakta hem de izlediği yüksek karbon yoğunluklu büyüme modeli anlayışı nedeniyle bu kırılganlığı yapısal olarak derinleştirmektedir. 2040'lı yıllara doğru artması beklenen su stresi, kuraklık, hava anomalilerinin sıklığı, tarımsal üretimde verim kayıpları ve gıda fiyatlarında dalgalanmalar gibi ekolojik riskler aynı zamanda sınıfsal eşitsizlikleri de keskinleştirmektedir. Bu süreçte başta tarım sektörü olmak üzere açık alanda çalışan emekçiler, kent yoksulları ve diğer dezavantajlı kesimler hem iklimsel etkilere doğrudan maruz kalmakta hem de bu etkilerin ekonomik yüklerini en ağır biçimde deneyimlemektedir. Buna karşılık Türkiye'nin

küresel sera gazı salım sıralamasında üst basamaklarda yer alması ve 2053 net sıfır hedefinin bağlayıcı, somut ve üretim ilişkilerini dönüştürücü bir içerikten yoksun olması, iklim politikalarının esasen yalnızca söylemsel bir çerçevede kurulduğunun göstergesidir. Bu bağlamda COP31 liderlik söylemi, Türkiye'nin uluslararası iklim rejimi içinde görünürlük kazanma arzusunu yansıtırken bu iddianın altını dolduracak enerji dönüşümü, üretim anlayışı ve başta emekçiler olmak üzere kırılgan kesimleri gözeten politikalara ilişkin yapısal değişimlerin yokluğu ciddi bir çelişki üretmektedir. "Türkiye markası" yaklaşımı ise, küresel alandaki rekabet gücünü artırmaya yönelik bir imaj stratejisi olarak kurgulanmakta; böylece iklim değişikliğini sınıfsal bir mücadele alanı olmaktan çıkararak vitrin-prestij siyaseti düzeyine çekmektedir. Bu söylem, üretim tarzı ve ilişkilerinin dönüşümünü değil; mevcut büyüme modelinin yeni bir söylemsel ambalajla yeniden sunulmasını ifade etmekte; dolayısıyla iklim değişikliğinin etkilerine yönelik gerçekçi ve kalıcı çözümler bulmak yerine onu görünmez kılan ve hatta meşrulaştıran bir ideolojik aygıt işlevi görmektedir.

Bu çerçevede Türkiye'de iklim aktörleri incelendiğinde, devlet, sermaye, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve halk arasındaki ilişkilerin hiyerarşik bir karakter taşıdığı görülmektedir; zira karar alma süreçleri merkezî yönetim ve sermaye blokları tarafından belirlenmekte; diğer aktörler ise bu süreçlerden büyük oranda dışlanmaktadır. Yerel yönetimler kent ölçeğinde enerji ve su altyapılarının düzenlenmesi, afet risklerinin yönetilmesi, kentsel dirençlilik ve uyum politikalarının geliştirilmesi gibi alanlarda önemli bir müdahale kapasitesine sahip olmasına karşın, bu kapasite yetki dağılımı, finansal kaynaklara erişim ve merkezî politika çerçevesi tarafından ciddi biçimde sınırlandırılmaktadır. Bu durum, yerel yönetimlerin çoğunlukla iklim değişikliğinin nedenleri yerine yıkıcı etkilerine odaklanan; yani kuraklık, sel, yangın ve benzeri afetlerin etkilerini yönetmeye çalışan aktörler olarak konumlanmasına neden olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları ise farkındalık yaratma, savunuculuk ve politika önerileri geliştirme noktasında önemli bir rol üstlenmektedir; ancak bu aktörlerin de etkileri çoğu zaman merkezî otorite tarafından sınırlandırılmakta ve yapısal dönüşüm üretme kapasiteleri zayıf kalmaktadır. Halklar ise iklimsel yıkımları doğrudan deneyimleyen ve bu nedenle gerçek anlamda dönüştürücü bir siyasal özne konumunda bulunan aktörlerdir. Ancak Türkiye bağlamında emekçi sınıflar ve dezavantajlı toplumsal kesimler, sistematik biçimde karar alma süreçlerine müdahil olmaktan mahrum bırakılmakta ve çoğu zaman yalnızca uyum politikalarının pasif hedef kitlesi olarak konumlandırılmaktadır. Buna rağmen halklar, özellikle yerel ölçekte gelişen

direniş pratikleri, geçim kaynaklarını ve elbette yaşam alanlarını savunmaya yönelik kolektif mücadeleler üzerinden, mevcut eşitsiz yapı içerisinde sınırlı da olsa bir siyasal imkân alanı açmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda COP31 Zirvesi, yerel yönetimler, sivil toplum alanı ve halklar için bir görünürlük alanı yaratma potansiyeli taşısa da bu görünürlüğün gerçek bir radikal dönüşüme evrilmesi, (bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de) merkezî üretim ve enerji rejimi ile toplumsal üretim ilişkilerini dönüştürme mücadelesine bağlıdır; aksi taktirde bu süreç, tıpkı diğer ülkelerde gerçekleşen zirvelerde olduğu gibi sembolik katılımın ötesine geçemeyen bir temsil alanı olarak kalacaktır. Bu nedenle Türkiye'de iklim aktörlerinin yönetişim mantığı doğrultusunda çoğullaşması, tek başına yeterli bir gelişme değildir; bu aktörlerin hangi üretim ilişkileri içinde konumlandığı, sınıfsal farkındalığı ve ne ölçüde dönüştürücü bir hat kurabileceği sorusu üzerinde de durulmalıdır.

Türkiye'de iklim değişikliğine dair toplumsal farkındalık giderek artıyor[37] gibi görünse de bu artışın içeriği incelendiğinde ortaya çıkan bilinç biçimi büyük oranda sistemik bağlamdan kopuk ve parçalıdır. Bu durum, sadece bilgi eksikliğiyle açıklanamaz; tersine, iklim konusunun Türkiye'de kurulduğu ideolojik zeminle doğrudan ilişkilidir. Günlük yaşamda karşılaşılan hava anomalileri, kuraklıklar veya özellikle yaz aylarında karşılaşılan yangınlar gibi yıkımlar belirli bir duyarlılık üretse de bu deneyimler üretim tarzı, enerji politikaları ve elbette sermaye birikim süreçleriyle ilişkilendirilmediği müddetçe yıkımlar birer tekil sorun olarak algılanmaktadır. Bu sınırlı bilinç düzeyi, uluslararası düzeyde kurulan iklim politikalarıyla uyumludur; zira COP zirveleri de iklimsel yıkımları tarihsel ve sınıfsal bağlamı içinde tartışmak yerine yeşil dönüşüm söylemleri ve teknik hedefler üzerinden ele almakta ve böylece zaten daralmış olan bu kavrayışı pekiştirerek daha da daraltmaktadır. Sonuç olarak COP zirvelerinin etkisi depolitize edicidir; mevcut ideolojik sınırların küresel düzeyde kurumsallaşmış bir ifadesi olarak işlev görmektedir. Bu nedenle Türkiye'de iklim politikalarının gerçek anlamda radikal bir kırılma yaratabilmesi, diplomatik prestij ve görünürlük arayışının ötesine geçerek üretim ve enerji rejiminin maddi temellerine müdahale edilmesini ve

37. KONDA Araştırma ve Danışmanlık ile İklim Haber'in iş birliğiyle 2018'den bu yana hazırlanan "Türkiye'de İklim Değişikliği Algısı" araştırmasının 2025 yılı sonuç raporuna göre, Türkiye'de her 100 kişiden 90'ı iklim değişikliğinin var olduğunu belirtirken, 64'ü bu konuda endişeli olduğunu dile getirmektedir. Bu veriler, Türkiye'de iklim değişikliğinin toplum genelinde büyük ölçüde kabul gördüğünü göstermektedir. Ayrıca, toplumun yarısından fazlası Temmuz 2025'te Meclis'ten geçen İklim Yasası hakkında bilgi sahibi olmadığını veya yeterli bilgiye sahip olmadığını ifade etmektedir. Yasanın varlığı genel olarak olumlu bulunmakla birlikte, yasaya ilişkin yaygın kanaat içeriğinin yetersiz olduğu yönündedir (İklim Haber, 2026).

karar alma süreçlerinin toplumsallaştırılmasını gerektirmektedir. Aksi taktirde iklim politikaları, ekolojik yıkımların kaynağına dokunmayan; yalnızca onun etkilerini sınırlı ölçüde idare eden bir çerçeve içine hapsolmaya devam edecektir.

Kaynakça

Aksu, C. (2024). Emekoloji: Emeğin ekolojik yıkımına karşı mücadele. *Polen Ekoloji.* https://www.polenekoloji.org/emekoloji-emegin-ekolojik-yikimina-karsi-mucadele/

Anadolu Ajansı. (2025a, 1 Nisan). *Bölgesel çatışmalar ve iklim krizi gıda arz güvenliğini olumsuz etkiliyor.* https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/iklim-degisikligi/bolgesel-catismalar-ve-iklim-krizi-gida-arz-guvenligini-olumsuz-etkiliyor/1825696

Anadolu Ajansı. (2025b, 11 Şubat). *Google'ın veri merkezleri Türkiye'nin tüketiminin üçte biri kadar su harcıyor.* https://www.aa.com.tr/ekonomi/google-in-veri-merkezleri-turkiyenin-tuketiminin-ucte-biri-kadar-su-harciyor/3478212

Anadolu Ajansı. (2025c, 26 Mart). *Türkiye'nin sera gazı emisyonu 2023'te yüzde 6,9 arttı.* https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-sera-gazi-emisyonu-2023te-yuzde-6-9-artti/3520077#

ANSA English. (2024, 13 November). *'Pragmatic approach necessary on climate'-Meloni.* https://www.ansa.it/english/news/2024/11/13/pragmatic-approach-necessary-on-climate-meloni_be4bb619-d51a-497a-9656-14e1cf4ee3bc.html

AP News. (2025, 10 February). *Most nations miss deadline for plans to fight climate change. UN says take your time to do it right.* https://apnews.com/article/climate-change-warming-united-nations-plans-pollution-efe9a6bbb5177ab0230608ce641765bb

Artı Gerçek. (2024, 11 Ocak). *Türkiye'de iklim göçü araştırması: 'Göç eğilimi Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu'da daha baskın'.* https://artigercek.com/cevre/turkiyede-iklim-gocu-arastirmasi-goc-egilimi-dogu-guneydogu-ve-ic-anadoluda-daha-baskin-279921h

Banking on Climate Chaos. (2025). *Banking on climate chaos 2025: Fossil fuel finance report 2025*. https://www.bankingonclimatechaos.org/

Başkaya, F. (2020). *Eko-sosyalist paradigma: Komünist topluma giden yol.* Yordam Kitap.

Beck, S., & Mahony, M. (2018). The IPCC and the new map of science and politics. *WIREs Climate Change, 9*(6), 1-16. https://doi.org/10.1002/wcc.547

Benlisoy, F. (2021). *Kapitalist kıyamet-Sermaye mi Dünya mı?* Habitus Yayıncılık.

Betzold, C., Castro, P., & Weiler, F. (2012). AOSIS in the UNFCCC negotiations: From unity to fragmentation? *Climate Policy, 12*(5), 591–613.

BirGün. (2025, 19 Kasım). *Şirketlere 4 yılda 837 bin futbol sahası büyük-*

lüğünde ruhsat verildi: Ülkenin her karışı delik deşik. https://www.birgun.net/haber/sirketlere-3-yilda-837-bin-futbol-sahasi-buyuklugunde-ruhsat-verildi-ulkenin-her-karisi-delik-desik-669976

Bonneuil, C., & Fressoz, J. (2016). *The shock of the Anthropocene: The earth, history, and us* (D. Fernbach, Trans.). Verso Books.

Bowden, M., Chung, J., Kabatas, A., Khan, H., Lupas, M., McNally, C., Abigail, M., Moon, E., Nikitenko, O., & Vadodaria, J. (2025, 6 September). The diplomacy of unequals: Power asymmetries in global climate diplomacy. *Oxford Journal.* https://www.oxjournal.org/power-asymmetries-in-global-climate-diplomacy/

Brulle, R. J. (2018). The climate lobby: A sectoral analysis of lobbying spending on climate change in the USA, 2000 to 2016. *Climatic Change, 149,* 289-303. https://doi.org/10.1007/s10584-018-2241-z

Carbon Brief. (2018). *The Carbon Brief profile: Turkey.* https://www.carbonbrief.org/carbon-brief-profile-turkey/

Ciplet, D., Roberts, J. T., & Khan, M. R. (2015). *Power in a warming world: The new global politics of climate change and the remaking of environmental inequality.* MIT Press.

Clark, M. B., Nkonya, E., & Galford, G. L. (2025). Exodus of the affluent? Examining climate hazards, migration, and household income in the U.S. *Population and Environment, 47,* Article 28. https://link.springer.com/article/10.1007/s11111-025-00496-5

ClientEarth. (2025, 3 July). *Historic Turkish climate law is a "far from ideal, but still significant" step.* https://clientearth.org/latest/press-office/historic-turkish-climate-law-is-a-far-from-ideal-but-still-significant-step/

Climate Action Tracker. (2024, 12 November). *Turkey assessment.* https://climateactiontracker.org/countries/turkey/2024-11-12/

Climate Action Tracker. (t.y.). *Country assessments.* https://climateactiontracker.org/countries/

Climate Research Association. (2022, 3 March). *Türkiye'nin ilk İklim Şurası tamamlandı.* https://iklim.org.tr/en/turkiyenin-ilk-iklim-surasi-tamamlandi/

Cosbey, A., Droege, S., Fischer, C., & Munnings, C. (2019). Developing guidance for implementing border carbon adjustments: Lessons, cautions, and research needs from the literature. *Review of Environmental Economics and Policy, 13*(1), 3–22. https://doi.org/10.1093/reep/rey020

Çoban, A. (2022). *İklim krizi nasıl çözülür? Kapitalist ve ekososyalist çözüm stratejileri.* Ceylan Kitap.

Çoban, A. (2025, 9 Temmuz). *İklim Kanunu: Emekçinin ve doğanın aleyhine, sermayenin çıkarına.* https://www.aykutcoban.org/yayinlar/makaleler/coban_iklim%20kanunu_emekci%20aleyhine%20sermaye%20cikarina_9.7.2025.pdf

Demirer, T. (2022). Malûmun ilamı: Kapitalizm-doğayı da-yıkıp, yok eder! İçinde H. Yurdanur (Ed.), *Siyasi ekoloji.* İmge Kitabevi.

Dryzek, J. S. (2021). *The politics of the earth: Environmental discourses* (4th ed.). Oxford University Press.

Durmuş, M. (2022). Net sıfır emisyon değil, gerçek sıfır emisyon; iklim finansmanı değil, iklim tazminatı; sistemde reform değil, sistem değişikliği. İçinde H. Yurdanur (Ed.), *Siyasi ekoloji.* İmge Kitabevi.

Earth.org. (2025, 21 January). *Trump withdraws US from Paris climate agreement for second time.* https://earth.org/trump-withdraws-us-from-paris-climate-agreement-for-second-time-halts-leasing-and-permitting-for-wind-energy-projects-on-inauguration-day/

Eker, E. O. (2020). İklim değişikliğinin sağlık üzerine etkileri. *Doğanın Sesi, 3*(5), 13–23.

Ekoloji Birliği. (2022, 5 January). *ÇED raporları tamamen amacından saptırıldı, sadece ufak bir prosedüre dönüştürüldü.* https://ekolojibirligi.org/ced-raporlari-tamamen-amacindan-saptirildi-artik-sadece-ufak-bir-prosedure-donusturuldu/

Ember. (2025). *Türkiye elektrik görünümü 2025.* https://ember-energy.org/tr/analizler/turkiye-elektrik-gorunumu-2025/

EuroNews. (2025, 17 November). *War is one of the world's 'top polluters'. Is it time EU militaries disclosed their emissions?* https://www.euronews.com/green/2025/11/17/war-is-one-of-the-top-polluters-is-it-time-eu-militaries-disclosed-their-emissions

European Commission. (2019). *The European Green Deal.* https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/story-von-der-leyen-commission/european-green-deal_en

European Commission. (2023). *Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM).* https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/news/carbon-border-adjustment-mechanism-cbam

European Environment Agency. (2024a). *European climate risk assessment* (EEA Report No. 01/2024). https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/european-climate-risk-assessment

European Environment Agency. (2024b). *Just sustainability transitions: From concept to practice.* https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/just-sustainability-transitions

Expats.cz. (2025, 29 October). *Czechia shifts sharply to the right as new coalition officially announced.* https://www.expats.cz/czech-news/article/czechia-s-election-winners-officially-declare-new-government-here-s-what-this-means

Fagan, B. (2000). *The little ice age: How climate made history, 1300–1850.* Basic Books.

Forbes. (2025). Why war is one of the world's biggest climate threats. https://www.forbes.com/sites/nilsrokke/2025/03/26/why-war-is-one-of-the-worlds-biggest-climate-threats/

Foster, J. B. (2012). *Marksist ekoloji* (B. Baysal, Çev.). Kalkedon Yayınları.

Foster, J. B., York, R. & Clark, B. (2023). *Ekolojik yarık: Kapitalizmin gezegene karşı savaşı.* (B. Erdem, Çev.). Marx-21 Yayınevi.

Gençoğlu, P. (2017). İklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkilerinin seçilmiş Avrupa Birliği ülkeleri açısından değerlendirilmesi: İstatistiksel bir analiz.

İçinde H. Atik (Ed.), *Küresel ısınma, iklim değişikliği ve sosyo-ekonomik etkileri.* Nobel Akademik Yayıncılık.

GHG Türkiye. (2024). *Global GHG Rankings-World greenhouse gas emissions.* https://ghg-turkiye.com/en/global-ghg-rank

Greenpeace Türkiye. (2025). *Türkiye'de vergi ve iklim adaleti.* https://www.greenpeace.org/turkey/raporlar/rapor-turkiyede-vergi-ve-iklim-adaleti/

Grove, R. H. (1995). *Green imperialism: Colonial expansion, tropical island Edens and the origins of environmentalism, 1600–1860* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Hadré, E., Küpper, J., Tschirschwitz, J., Mengert, M., & Labuhn, I. (2023). *Quantifying generational and geographical inequality of climate change. Scientific Reports, 13,* Article 8483. https://doi.org/10.1038/s41598-023-35690-8

Health Effects Institute. (2024). *State of Global Air 2024* (Special Report). https://www.stateofglobalair.org/resources/archived/state-global-air-report-2024

Hickel, J. (2022). *Çoğu zarar azı karar: Dünyayı küçülme kurtaracak* (D. Keskin, Çev.). Metis Yayınları.

Hobsbawm, E. J. (2024). *Sanayi ve imparatorluk* (A. Ersoy, Çev.). Dost Kitabevi.

Hulme, M. (2016). *İklim değişikliği konusunda neden anlaşamıyoruz?* (M. Özenç, Çev.). Alfa Basım Yayın.

Hungary Today. (2024, 13 November). *COP29: Viktor Orbán calls for a climate policy guided by common sense.* https://hungarytoday.hu/viktor-orban-calls-for-a-climate-policy-guided-by-common-sense/

InfluenceMap. (2022). *Big Oil's real agenda on climate change 2022: An analysis of oil and gas supermajors' public communications, business operations, and policy engagement on climate.* https://influencemap.org/report/Big-Oil-s-Agenda-on-Climate-Change-2022-19585

InfluenceMap. (2025). *Carbon majors database: 2023 data update.* https://influencemap.org/briefing/The-Carbon-Majors-Database-2023-Update-31397

International Labour Organization. (2015). *Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all.* https://www.ilo.org/publications/guidelines-just-transition-towards-environmentally-sustainable-economies

International Labour Organization. (2019). *Increase in heat stress predicted to bring productivity loss equivalent to 80 million jobs.* https://www.ilo.org/resource/news/increase-heat-stress-predicted-bring-productivity-loss-equivalent-80

International Labour Organization. (2024). *İklim değişikliğinin iş sağlığı ve güvenliğine etkileri.* https://www.ilo.org/tr/resource/news/ilo-raporuna-g%C3%B6re-d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1ndaki-i%C5%9F%C3%A7ilerin-y%C3%BCzde-70i-iklim-de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi

International Energy Agency. (2023a). *Greenhouse gas emissions from energy: Emissions from fuel combustion.* https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/greenhouse-gas-emissions-from-energy

International Energy Agency. (2023b). *World energy outlook 2023*. https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023

International Telecommunication Union. (2025). *Greening digital companies 2025: Monitoring emissions and climate commitments.* https://www.itu.int/en/ITU-D/Environment/Documents/Publications/2025/Greening%20Digital%20Companies%202025%20Final.pdf

İklim Haber. (2026, 5 Şubat). *Yeni araştırma: Türkiye'de her 10 kişiden 9'u iklim değişikliği "var" diyor!* https://www.iklimhaber.org/yeni-arastirma-turkiye-de-her-10-kisiden-9u-iklim-degisikligi-var-diyor/

IPCC [Intergovernmental Panel on Climate Change]. (2014). *Climate change 2014: Synthesis report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/

IPCC [Intergovernmental Panel on Climate Change]. (2019). *Special report on the ocean and cryosphere in a changing climate.* https://www.ipcc.ch/srocc/

IPCC [Intergovernmental Panel on Climate Change]. (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability.* https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/

IPCC [Intergovernmental Panel on Climate Change]. (2023). *Climate change 2023: Synthesis report.* https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/

Joint Research Centre. (2025, 9 September). *World emissions hit record high, but the EU leads trend reversal.* https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/world-emissions-hit-record-high-eu-leads-trend-reversal-2025-09-09_en

Karagöz, S. (2024). *Yeni medya çağında toplumsal hareketlerin dönüşümü ve dijital aktivizm olgusunun incelenmesi* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kelley, C. P., Mohtadi, S., Cane, M. A., Seager, R., & Kushnir, Y. (2015). *Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 112*(11), 3241–3246. https://doi.org/10.1073/pnas.1421533112

Klein, N. (2015). *İşte bu her şeyi değiştirir: Kapitalizm, iklime karşı.* (O. Akınhay, Çev.). Agora Kitaplığı.

Kozanoğlu, H. (2020). *50 soruda küresel iklim değişikliği ve insanlar.* Altınbaş Üniversitesi Yayınları.

Kurnaz, L. (2019). *Son buzul erimeden: İklim değişikliği hakkında öğrenmek istediğiniz her şey.* Doğan Kitap.

Lamb, H. H. (1995). *Climate, history and the modern world* (2nd. Ed.). Routledge.

Leichenko, R. ve O'Brien, K. (2021). *İklim ve toplum: Geleceği dönüştürmek* (O. Orhangazi, Çev.). Ütopya Yayınevi.

Li, W., Wei, Y., Chen, L., Chen, Z., Li, M., Chen, W., Yang, K., Xu, D., & Zhao, Q. (2025). *Multiple environmental inequalities between Global South and Global North in over 10,000 urban centers. npj Urban Sustainability, 5,* Article 111.

https://www.nature.com/articles/s42949-025-00302-z

Madra, Ö. (2015, 16 June). *800 yıl önce, 8 yüzyıl sonra: Magna Carta Libertatum.* Yeşil Gazete. https://yesilgazete.org/800-yil-once-8-yuzyil-sonra-magna-carta-libertatum-omer-madra/

Malm, A. (2022). *Bir boru hattı nasıl patlatılır* (K. K. Işıtan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Malm, A. (2025). *Fosil sermaye: Buhar gücünün yükselişi ve küresel ısınmanın kökenleri.* (H. M. Çelebioğlu, Çev.). Marx-21 Yayınevi.

Mehling, M. A., van Asselt, H., Das, K., Droege, S., & Verkuijl, C. (2019). *Designing border carbon adjustments for enhanced climate action. American Journal of International Law, 113*(3), 433–481. https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/designing-border-carbon-adjustments-for-enhanced-climate-action/BF4266550F09E5E4A7479E09C047B984

Mitchell, R. B. (2010). *International politics and the environment.* Sage Publications.

Moore, J. (2017). *Hayatın dokusundaki kapitalizm: Sermaye birikimi ve ekoloji* (A. Munzur, Çev.). Epos Yayınları.

Mitchell, T. (2020). *Karbon demokrasi: Petrol çağında siyasal iktidar* (F. Berksun, Çev.). Dergâh Yayınları.

National Aeronautics and Space Administration Scientific Visualization Studio (2007, 7 September). *Greenhouse gases effect on global warming.* https://svs.gsfc.nasa.gov/20114/

Newell, P. & Paterson, M. (2010). *Climate capitalism: Global warming and the transformation of the global economy.* Cambridge University Press.

Newell, R. G., Pizer, W. A., & Raimi, D. (2014). *Carbon markets: Past, present, and future. Annual Review of Resource Economics, 6*(1)*,* 191–215. https://doi.org/10.1146/annurev-resource-100913-012655

NTV. (2021, 5 February). *Küresel ısınmanın COVID-19'un ortaya çıkmasında önemli rol oynadığı ileri sürüldü*. https://www.ntv.com.tr/dunya/kuresel-isinmanin-covid-19un-ortaya-cikmasinda-onemli-rol-oynadigi-ileri-suruldu,MMlA0hGksE2iuc_lMksSIw

Our World in Data. (2025). *Cumulative CO_2 emissions by world region.* https://ourworldindata.org/co2-emissions

Oxfam International. (2022). *Carbon billionaires: The investment emissions of the world's richest people.* https://policy-practice.oxfam.org/publications/carbon-billionaires-the-investment-emissions-of-the-worlds-richest-people-621446/

Oxfam International. (2026). *Resisting the rule of the rich: Protecting freedom from billionaire power.* https://www.oxfam.org/en/research/resisting-rule-rich

Özgür, B. (2022, 19 October). *Bu enerji kaosu daha çok can alır.* https://umutsen.org/index.php/2022/10/bu-enerji-kaosu-daha-cok-can-alir-bahadir-ozgur/

Özkan, K. M. (2024). *Bir güvenlik sorunu olarak iklim değişikliğinin çatışma ile ilişkisi. Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi, 2*(1), 51–77. https://izlik.org/JA59GH67TC

Parker, G. (2013). *Global crisis: War, climate change and catastrophe in the seventeenth century.* Yale University Press.

Post, J. D. (1977). *The last great subsistence crisis in the Western world.* Johns Hopkins University Press.

Republic of Turkey Ministry of Environment and Urbanization. (2018). *Seventh national communication of Turkey under the United Nations framework convention on climate change*. https://unfccc.int/documents/201761

Republic of Türkiye. (2023). *Updated first Nationally Determined Contribution*. United Nations Framework Convention on Climate Change. https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2023-04/T%C3%9CRK%C4B0YE_UPDATED%201st%20NDC_EN.pdf

Reuters. (2025, 3 June). *Populist Wilders breaks Dutch coalition to push immigration agenda in elections.* https://www.reuters.com/world/populist-wilders-breaks-dutch-coalition-push-immigration-agenda-elections-2025-06-03/

Reuters. (2026, 22 January). *Davos: China defends wind power strategy after Trump's criticism.* https://www.reuters.com/business/energy/china-defends-wind-power-strategy-after-trumps-criticism-davos-2026-01-22/

Ritzer, G. (2020). *Küresel dünya* (2. baskı). (M. Pekdemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Roberts, J. T. (2011). *Multipolarity and the new world (dis)order: US hegemonic decline and the fragmentation of the global climate regime. Global Environmental Change, 21*(3), 776–784. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.03.017

Roberts, J. T. & Parks, B. C. (2007). *A climate of injustice: Global inequality, North-South politics, and climate policy.* MIT Press.

Rudaw. (2025, 11 November). *İklim göçü: Son 10 yılda 250 milyon kişi yerinden edildi.* https://www.rudaw.net/turkish/world/111120253

Sciences Po European Chair for Sustainable Development and Climate Transition. (2025). *The Just Transition in the European Union.* https://www.sciencespo.fr/chair-sustainable-development/news/the-just-transition-in-the-european-union/

Stanford Doerr School of Sustainability. (2025, June 18). *Climate change cuts global crop yields, even when farmers adapt.* https://sustainability.stanford.edu/news/climate-change-cuts-global-crop-yields-even-when-farmers-adapt

Stevis, D. & Felli, R. (2014). *Global labour unions and Just Transition to a green economy. International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics, 15,* 29-43. https://doi.org/10.1007/s10784-014-9266-1

Stockholm Environment Institute. (2025). *Emissions inequality dashboard.* https://emissions-inequality.org/

Şahin, Ü. (2022). İklim krizine kavramsal bir giriş. İçinde D. Bayındır ve M. Yıldırım (Editörler), *Ekoloji: Bir arada yaşamın geleceği.* Tellekt Yayınları.

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024a). *İklim değişikliği azaltım stratejisi ve eylem planı (2024-2030).* https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/İklim%20Değişikliği%20Azaltım%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Planı%20(2024-2030).pdf

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2024b). *İklim değişik-*

liğine uyum stratejisi ve eylem planı (2024-2030). https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/Iklim%20Degisikligine%20Uyum%20Stratejisi%20ve%20Eylem%20Planı.pdf

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2025, 22 November). *COP31'in dönem başkanı da ev sahibi de Türkiye oldu.* https://csb.gov.tr/haberler/cop-31-in-donem-baskani-da-ev-sahibi-de-turkiye-oldu-302250

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (İklim Değişikliği Başkanlığı). (t.y.-a). *Sık Sorulan Sorular.* https://iklim.gov.tr/sss/iklim-degisikligi

T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (İklim Değişikliği Başkanlığı). (t.y.-b). *Kyoto Protokolü.* https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35

The Guardian. (2026, 04 February). *Trump-led abuses amid 'democratic recession' put human rights in peril, HRW report says.* https://www.theguardian.com/global-development/2026/feb/04/trump-us-china-russia-democratic-recession-peril-human-rights-watch

The Lancet Countdown. (2025). *The 2025 report of the Lancet Countdown on health and climate change: Climate change action offers a lifeline.* https://lancetcountdown.org/2025-report/

The Pointer. (2025, 04 January). *Climate crisis meets right-wing populism.* https://thepointer.com/article/2025-01-04/climate-crisis-meets-right-wing-populism

Uçkan, Ö. & Ertem, C. (2011). Wikileaks: Yeni Dünya Düzenine Hoş Geldiniz. Etkileşim Yayınları.

United Nations Conference on Trade and Development. (2021). *A European Union Carbon Border Adjustment Mechanism: Implications for developing countries.* https://unctad.org/publication/european-union-carbon-border-adjustment-mechanism-implications-developing-countries

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2025). *World urbanization prospects 2025.* https://www.un.org/development/desa/pd/world-urbanization-prospects-2025

United Nations Development Programme. (2022). *Issue brief: Just Transition.* https://www.undp.org/publications/issue-brief-just-transition

United Nations Development Programme. (2025). *Küresel çok boyutlu yoksulluk endeksi (ÇBYE)* [Rapor]. https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2025-kuresel-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi-cbye

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2025). *World water development report 2025: Mountains and glaciers-Water towers.* https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000393070

United Nations Environment Programme. (2023). *Emissions gap report 2023: Broken record-Temperatures hit new highs, yet world fails to cut emissions (again).* https://doi.org/10.59117/20.500.11822/43922

United Nations Framework Convention on Climate Change. (1992). *United Nations framework convention on climate change.* https://unfccc.int/pro-

cess-and-meetings/united-nations-framework-convention-on-climate-change

United Nations Framework Convention on Climate Change. (2023). *Türkiye.* https://unfccc.int/node/61221

United Nations High Commissioner for Refugees. (2021). *Çatışma, şiddet ve iklim değişikliği, 2021 yılının ilk yarısında yerinden edilmeyi daha da artırdı.* https://www.unhcr.org/tr/node/688

University of Bergen. (2023, 04 December). *Populist far-right parties hinder EU climate policies.* https://www.uib.no/en/svf/166802/«populist-far-right-parties-hinder-eu-climate-policies»

Wallace-Wells, D. (2020). *Yaşanmaz bir Dünya: Isınma sonrasında hayat* (E. Kılıç, Çev.). Domingo Yayınevi. (Özgün eser 2019 yılında yayımlanmıştır).

White, S. (2012). *The climate of rebellion in the early modern Ottoman Empire.* Cambridge University Press.

World Bank. (2020). *State and trends of carbon pricing 2020.* https://documents1.worldbank.org/curated/en/099826404232516615/pdf/IDU-412eb366-1f45-4a0a-9f64-38c0e11f34eb.pdf

World Health Organization. (2023). *Climate change and health.* https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health

World Inequality Lab. (2025). *Climate inequality report 2025.* https://wid.world/www-site/uploads/2025/10/Climate_Inequality_Report_2025_Final.pdf

World Resources Institute. (2015). *Ranking the world's most water-stressed countries in 2040.* https://www.wri.org/insights/ranking-worlds-most-water-stressed-countries-2040

World Wide Fund for Nature. (2024). *Living planet report 2024: Nature is disappearing.* https://livingplanet.panda.org

Yeşil Gazete. (2023, 27 December). *Türkiye'nin 2023 iklim karnesi kırıklarla dolu: Öncelik kömürde ve nükleerde.* https://yesilgazete.org/turkiyenin-2023-iklim-karnesi-kiriklarla-dolu-oncelik-komur-ve-nukleerde/

Yıldırım, A. E. (2022). *Yeni tarım düzeni: Pandemi, iklim krizi ve gıda egemenliği.* Sia Kitap.

Zelik, R. (2022). *Sermayenin yaşayan ölüleri: Siyasi canavarlar ve yeşil bir sosyalizm üzerine* (D. Çınar, Çev.). İletişim Yayınları.

Zülfikar, H., & Tatar, S. (2020). *Zihin ve İçgörü Kapsamında İklim Değişimi ve Etkileri.* Der Yayınevi.